ΠΑΝΔΩΡΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κλπ.

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1856 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1857.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητροπόλιτη
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΑΘΗΝΗΣΙ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ.

1857.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ, 1856. ΤΟΜΟΣ Ζ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 161.

ΠΕΡΙ
ΤΟΥ ΥΨΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ.

Μεταξύ τῶν εὐκλεῶν φιλολόγων οἵτινες ἐκόσμησαν τὴν μουσοτραφῆ περίβολον τῆς σοφῆς Γερμανίας, συγκαταριθμεῖται βεβαίως καὶ ὁ περιώνυμος ΙΩΡΗΝ ΓΙΟΣ ΓΑΚΩΒΣΙΟΣ. Γεννηθεὶς ἐν Γότθᾳ τὴν 6 Ὀκτωβρίου 1764 καὶ διδαχθεὶς ἐν τῷ ἐκεῖσε γυμνασίῳ τὴν προκαταρκτικὴν παιδείαν, μετέβη κατὰ τὸ 1781 εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ἰένας ἔνθα ἐνεγράφη φοιτητὴς τῆς τε θεολογίας καὶ φιλολογίας. Παρευθεὶς τὸ 1784 εἰς Γοτίγγην καὶ τυχὼν πατρικῆς ὑποδοχῆς παρὰ τῷ κλεινῷ ΕΥΝΙΩ, ὁ Ἰακώβσιος ἀπεφάσισε, τῇ προτροπῇ τούτου, νὰ ἐγκύψῃ εἰς μόνην τὴν σπουδὴν τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Μετὰ δὲ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἀκαδημαϊκῶν σπουδῶν του, ἔλαβε διδασκαλικὴν ἕδραν ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς πατρίδος του Γότθας καὶ διωρίσθη μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ φιλομούσου δουκὸς Αὐγούστου, οὗ τινος ἔχαιρε τὴν εὔνοιαν, διευθυντὴς τῆς δημοσίας βιβλιοθήκης. Κατὰ τὸ 1807 ὁ Ἰακώβσιος προσεκλήθη εἰς Μόναχον ὡς καθηγητής· ἀλλ' ὀλίγον χρόνον διατελέσας ἐκεῖσε, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προσφιλῆ αὐτοῦ Γότθαν ἔνθα ἀνεδέχθη τὴν διεύθυνσιν τῆς τε δημοσίας βιβλιοθήκης καὶ τοῦ νεωστὶ διοργανισθέντος νομισματοφυλακίου. Ἐκτοτε διάγων βίον εὐδαίμονα καὶ ἀνενδότως καταγινόμενος εἰς τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἧς ὑπῆρχεν ὁ διάπυρος λάτρης, ἐτελεύτησε τὴν 18 Μαρτίου 1847.

Ἡ ἔξοχος παιδεία τοῦ Ἰακωβσίου καταφαίνεται ἐκ τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἅτινα κρίνομεν περιττὸν ν' ἀπαριθμήσωμεν ἐνταῦθα. Ἐκτὸς τῆς ὠφελιμωτάτης ἐκδόσεως τῶν στοιχείων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τῆς πολυτόμου Ἀνθολογίας, τοῦ Ἀχιλλέως Τατίου, τοῦ Φιλοστράτου, τοῦ Αἰλιανοῦ, ὁ Ἰακώβσιος ἐξέδωκε καὶ διαφόρους ἄλλας κριτικὰς ἐπιστασίας καὶ διατριβάς, μετήνεγκεν εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ περὶ παντοίων ἄλλων ἀντιδεί-

μένων διεπραγματεύθη. Ἀνθρωπιστὴς μᾶλλον ἢ φιλολόγος, ὁ Ἰακώβσιος ἐνέβαλε, κατὰ τὰς παραδόσεις του, ἀπεριήγητον γοητείαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν του· ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἦν ἔντονος, ἐναρμόνιος καὶ θελκτική, ἡ ἀπαγγελία του εὐκρινὴς καὶ ἐκφραστική, καὶ ὁ τρόπος τοῦ ἀνακοινοῦν τὰς ἰδέας του, τὰ μάλιστα συγκεκριμένος καὶ σαφής. Ἡ ζέσις καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς μεθ' ὧν ὁ Ἰακώβσιος ἀνέπτυσε τὸ θέμα του ἦσαν τοσοῦτον ἀξιοθαύμαστοι, ὥστε δικαίως ἐδύνατό τις νὰ εἴπῃ περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦν ἀληθῶς magnus magister

Τοῦ καὶ ἀπὸ στόματος γλυκίων μέλιτος ῥέεν αὐδή.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰακωβσίου εὑρέθησαν παρ' αὐτῷ διάφορα χειρόγραφα, ἐν οἷς καὶ τὰ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας μαθήματα, ἅτινα παρέδιδε κατὰ τὸ 1808 εἰς τὸν φιλελληνικώτατον βασιλέα τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκον, διάδοχον τότε ὄντα τοῦ θρόνου. Τὰ μαθήματα ταῦτα ἐξέδωκε τὸ 1852, ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἑλλάς*, ὁ φιλολόγος Βυστεμάννος, εἷς τῶν ἀρίστων μαθητῶν τοῦ μακαρίτου. Εἰς τὸν Ἰακώβσιον (λέγει ὁ σοφὸς ἐκδότης τοῦ Θεοκρίτου) ὀφείλεται ἡ πνευματικὴ μόρφωσις καὶ ὁ πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν ἀκάθεκτος ὀργασμὸς τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου· εἰς τὸν Ἰακώβσιον, ὀφείλονται ἔτι κατὰ μέγα μέρος αἱ προσπάθειαι τοῦ σεπτοῦ τούτου κυρίαρχου ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς *συτάσεως τοῦ νέου ἑλληνικοῦ βασιλείου* ὑπὸ τὸ σκῆπτρον προσφιλοῦς ἡγεμόνος.

Ἀξιόλογος πρὸ πάντων εἶναι ἡ εἰσαγωγὴ τῆς περὶ Ἑλλάδος ταύτης πραγματείας· δι' αὐτῆς ὁ Ἰακώβσιος καταδεικνύει τὴν ἀπόλυτον σπουδαιότητα τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ ἐφ' ὅλων τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, καὶ τὴν καθολικὴν ἐπιῤῥοὴν ἣν ὁ ἑλληνισμὸς ἐξήσκησε καὶ ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς μορφώσεως ὅλων τῶν λαῶν τῆς οἰκουμένης. Πεποιθότες ὅτι ἡ ἐκ τοῦ γεργανικοῦ μετάφρασις τῆς πολυτίμου ταύτης εἰσαγωγῆς δὲν θέλει ἀποβῇ ἀλυσιτελής, ἀσχόμεθα αὐτῆς, καὶ τοι ἀποβαινούσης ἐνίοτε δυσχερεστάτης ὡς ἐκ τῆς παροιμιώδους στυφνότητος καὶ ἀνωμαλίας τῆς γερμανικῆς γλώσσης.

« Ἡ γνῶσις τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, λαμβανομένη ὑπὸ τὴν ἐκτενεστέραν αὐτῆς σημασίαν, καθ' ἣν διαπραγματεύεται ὄχι μόνον περὶ τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς παιδείας καθ' ὅλους αὐτῆς τοὺς διακλαδισμούς, περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐν γένει περὶ ὅλου τοῦ βίου καθόσον δυνάμεθα νὰ διεξερευνῶμεν αὐτόν, συνδέεται στενότατα μετὰ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν νεωτέρων. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν κενόδοξοι φιλαναγνῶσται οἵτινες διεξῆλθον σποράδην τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν· ἀλλὰ βεβαίως οἱ τοιοῦτοι, διὰ τῆς σποραδικῆς ταύτης ἀναγνώσεως, ἀτελῆ, ἐνίοτε δ' ἐπιπόλαιον καὶ ἡμαρτημένην τὴν γνῶσιν αὐτῆς πορίζονται. Ἐξ αὐτῆς μόνον τῆς ἀλληλουχίας τοῦ συνόλου τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐκφαίνεται πλήρης ἡ ἐκτίμησις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· ἐξ αὐτῆς τῆς ὁρμωμένης συναφείας ὅλων τῶν μερῶν τῆς ἑλληνικῆς διαμορφώσεως, δύναται ν' ἀπαυγάσῃ ὁ πλήρης καὶ ἀκραιφνὴς ἐκεῖνος θαυμασμός, ὃν οἱ τε ἀρχαῖοι καὶ οἱ νεώτεροι δικαίως τῷ προσφέρουσιν.

» Ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν κατοίκων της κέκτηται ἀναμφιβόλως *ἀπόλυτόν τινα ἱστορικὴν σπουδαιότητα*. Ἂν καὶ κατ' ἀρχὰς περικεκλεισμένος εἰς χώραν μόλις 1800 γερμανικῶν μιλίων ἔκτασιν ἔχουσαν, ὁ δραστήριος οὗτος λαὸς ἐξετάθη πρωΐμως πέραν τῶν ὁρίων του καὶ παρέστησεν εἰς τὴν ἱστορίαν μέγα, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀγαθοποιὸν πρόσωπον. Ἑλληνικὰ πλοῖα διέπλεον ὅλα τὰ παράλια τῆς τε Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου· ἑλληνικαὶ ἀποικίαι διεσπάρησαν καθ' ὅλας τὰς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν κειμένας χώρας· ἑλληνικοὶ στρατοὶ εἰσήλαυνον τροπαιοῦχοι εἰς ἀπωτάτας γαῖας καὶ ἐνεποίουν πανταχοῦ φόβον· ἐκ τοῦ μέσου τῶν Ἑλλήνων ἀνεφάνησαν ἄνδρες οἵτινες διὰ τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐπιστήμης ἠλλοίωσαν ἐπ' αἰῶνας τὴν ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν τοῦ κόσμου μορφήν· οὐδεὶς λαὸς διέπρεψεν ἐπ' ἀμφότερα ταῦτα τοσοῦτον ὅσον οἱ Ἕλληνες. Βεβαίως τὴν σπουδαιότητα ἐκείνην ἥτις καταμετρεῖται κατὰ τὸ μέγεθος τῶν παθημάτων ἅτινα ἕκαστος λαὸς προξενεῖ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, συμμερίζονται οἱ Ἕλληνες καὶ μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἅτινα διὰ μεγαλητέρας κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἐκτάσεως, διὰ βιαίας χειρώσεως ἑτέρων λαῶν καὶ διὰ τολμηρῶν κατακτήσεων, ἔτυχον φοβερᾶς θέσεως ἐν ταῖς σελίσι τῆς καθολικῆς ἱστορίας. Ἀλλ' ἡ φύσις τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν τούτων, ὡς, λόγου χάριν, τῶν Αἰγυπτίων (ὑπὸ τὸν Σεσωστρίν), τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Περσῶν καὶ τῶν μετέπειτα ἀκμασάντων Οὔννων, Ἀράβων, Τατάρων καὶ Σαρακηνῶν, κατὰ πολὺ κατωτέρα οὖσα τῆς τῶν Ἑλλήνων, παρίστησιν αὐτοὺς ὡς φοβερὰ μετέωρα παρελαύνοντα μετὰ πατάγου τὸν ζοφερὸν ὁρίζοντα, καὶ ἰσχυρὰ μὲν κατὰ τὴν ἐμφάνισίν των ἀναδεικνύμενα, ἀδρανῆ δὲ καὶ περιωρισμένα κατὰ τὴν ἐνέργειάν των ἀναφαινόμενα.

» Ἄλλως τε καὶ ἡ ἱστορία αὐτῶν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐλλιπής· σποραδικὰ μόνον συμβάντα διασώζονται ὡς ἐρείπια περικαλύπτοντα πελωρίαν οἰκοδομὴν ἢ καὶ ὡς μονήρεις τινὲς ὁάσεις χλοάζουσαι ἐπὶ ἀχανῶν καὶ ψαμμωδῶν ἐρήμων. Μετὰ τοῦ ἀτερποῦς ἐκείνου αἰσθήματος ὅπερ ἀναφύεται ἐκ τινος ἀκαταμαχήτου ἀσαφείας, ὁ ἱστορικὸς διέρχεται τὰς ἀνύδρους ταύτας ἐρήμους, καὶ χαίρει ἀφικόμενος εἰς τὰς φαεινὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος, ἔνθα προκατάργεται θαλερὸν καὶ ἀμκαῖον φυτώριον πολιτειῶν, φυλῶν, ἐνδόξων ἀνδραγαθημάτων καὶ εὐκλεῶν τάσεων.

» Ἂν λοιπὸν ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀναπτύσσεται ἐνώπιον ἡμῶν πάντῃ διαφοροτρόπως τῆς ἱστορίας ἑτέρων περιωνύμων ἐθνῶν, ὀφείλομεν ν' ἀποδώσωμεν τοῦτο οὐχὶ εἰς τὸ ἔργον τῆς τύχης ἀλλ' εἰς αὐτὰ τὰ *προτερήματα τῶν Ἑλλήνων οἵτινες ὑπερέσχον, κατὰ τὴν μόρφωσιν, ὅλων τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος*. Λαὸς φύσει

δραστήριος, οἱ Ἕλληνες κατῴκουν εἰς χώραν ἔχουσαν εἰς τοὺς κόλπους τῶν ὀρέων της καρπίμους κοιλάδας, αἵτινες παρέσχον εἰς τὴν φιλεργίαν τῶν κατοίκων της ἀσχολίαν ἀρκοῦσαν ἵνα ἀποσκαρακίσῃ τὴν ἀδράνειαν καὶ τὴν νωθρείαν· εἰς χώραν ἥτις, διαβρεχομένη ὑπὸ πολυπληθῶν ποταμῶν καὶ ῥυάκων ἐκρεόντων εἰς βαθυύδρους κόλπους, ὑπέθαλπε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐνεργὸν συγκοινωνίαν· εἰς χώραν ἐν ᾗ αἱ διάφοροι φυλαὶ ἐχωρίζοντο μὲν διὰ φυσικῶν ὁρίων, ἀλλ' οὐχ ἧττον συνέπραττον πρὸς ἀλλήλας· εἰς χώραν, τέλος, ἧς ὑπερέκειτο μὲν φαιδρὸς καὶ αἴθριος οὐρανός, ἐπέπνεε δὲ λεπτὸς καὶ ὑγιὴς ἀὴρ, καὶ ἐν ᾗ οἱ κάτοικοι διέσωζον τήν τε δραστηριότητα καὶ ζωηρότητα αἵτινες ὑπῆρχον ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν σημείων τῶν Ἑλλήνων. Ἀς σεμνύνωνται οἱ Αἰγύπτιοι ἐπὶ τῇ ὑπὸ τὸ μυστήριον τῶν αἰνιγματωδῶν αὐτῶν ἱερογλύφων ἐγκεκρυμμένῃ σοφίᾳ των· ἡ σοφία αὕτη, τυγχάνουσα ἀείποτε κτῆμα εὐαρίθμου τινὸς ἱερατικῆς τάξεως, οὐδέποτε ἀπέβη λυσιτελὴς εἰς τὸν φιλόπονον καὶ καταπιεζόμενον λαόν, ἢ διεφώτισε τὰ ἄλλα ἔθνη. Αἱ ἀστρονομικαὶ γνώσεις τῶν Χαλδαίων, ὅσον ἐμβριθεῖς καὶ ἂν φαίνωνται ἡμῖν, περιωρίζοντο ὡσαύτως εἰς ὀλίγους, καὶ ἠδύναντο μὲν, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των, ν' ἀποδεικνύωσι τὰς πλάνας τῆς ἀστρολογίας, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ ἐπιφέρωσι πνευματικὴν πρόοδον. Καὶ τὰ περίκλυτα ἀριστοτεχνήματα τῶν Βαβυλωνίων κατεπλούτισαν μὲν τοὺς ἐμπόρους, ἀλλ' ἐζώκειλαν ἐν ταυτῷ τὸ κράτος εἰς τρυφὴν καὶ ἀσέλγειαν, αἵτινες μέχρι τέλους κατέστησαν αὐτὸ ἔρμαιον ξένου κατακτητοῦ. Τὰ αὐτὰ ταῦτα ῥητέον καὶ περὶ τῶν ἐπιστημῶν τῶν Φοινίκων, αἵτινες περιεστρέφοντο κυρίως εἰς τὴν ἐμπορίαν, καὶ μετ' ἐμπορικῆς ὄντως ζηλοτυπίας διετηροῦντο ἀπόῤῥητοι· ὀφείλομεν ὅμως νὰ ἐξαιρέσωμεν ἐνταῦθα τὴν γνῶσιν τοῦ ἀλφαβήτου, διὰ τῆς ἐγευρέσεως ἢ διαδόσεως τοῦ ὁποίου, οἱ Φοίνικες ἔτυχον τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἔστω ὅτι καὶ ἄλλα μυστήρια τῶν Φοινίκων διεκομίσθησαν, παρὰ τὴν σύμπραξιν ἢ καὶ παρὰ τὴν προαίρεσιν αὐτῶν, εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων· πόσον ὅμως εὐτελῆ, πόσον ἀσήμαντα εἶναι τὰ λείψανα ταῦτα, ἀπέναντι τοῦ συνόλου τῆς ἐπιστήμης ἥτις ἐκαπετεμιεύετο ἐν Ἑλλάδι ὡς κοινὸν κτῆμα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἥτις διὰ μυρίων ὀχετῶν διωχετεύετο εἰς τὰ κατὰ τὴν Ἀναπολὴν καὶ Δύσιν οἰκοῦντα ἔθνη!

» Ἡ ἔξοχος τῶν Ἑλλήνων διάπλασις ἀναφαίνεται, ἐν πρώτοις, εἰς τὸ *πολίτευμα* καὶ τὴν *νομοθεσίαν των*. Τὸ πολίτευμα τῶν πλείστων λαῶν εἶναι ἔργον τῆς τύχης ἢ τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς δυνάμεως. Σπανίως ἡ πολιτικὴ νομοθεσία διαμορφοῦται ἐλευθέρως καὶ κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν οἰκείων τόπων· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρεισάγονται ἐν αὐτῇ ξέναι ἀναμίξεις καὶ τροπολογίαι. Τὸ πολίτευμα ὅμως τῶν ἑλληνικῶν κρατῶν φαίνεται ἐλευθέρως σχηματισθὲν καὶ μεταῤῥυθμισθὲν ἀναλόγως πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἰδίων κρατῶν. Τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος ὑπέτρεφον τὴν Μοναρχίαν, τὴν Ἀριστοκρατίαν καὶ τὴν Δημοκρατίαν· διὸ καὶ κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς διαμορφώσεώς των οἱ Ἕλληνες μετέβαινον ἀπὸ τῆς πατριαρχικῆς εἰς τὴν μοναρχικὴν καὶ ἀπὸ τῆς μοναρχικῆς εἰς τὴν δημοκρατικὴν κυβέρνησιν. Ἡ τελευταία αὕτη, καὶ τοι ἐνίοτε πολλὰ δεινὰ συνεπάγουσα, ὑπῆρχε λυσιτελεστάτη καὶ ἁρμοδιωτάτη εἰς τὰς μικρὰς, κεχωρισμένας καὶ φιλομόχθους ἑλληνικὰς φυλὰς, καὶ ἦν ἡ κυρία πηγὴ ἀφ' ἧς ἀνέβλυζεν ἅπασα ἡ πνευματικὴ αὐτῶν πρόοδος. Οὕτως, ἑκάστη μὲν πόλις ἐσχηματίζεν ἴδιον κράτος ὑπὸ ἰδιόῤῥυθμον διαχείρισιν, αἱ μεγάλαι δὲ συμμαχίαι δι' ὧν συνηνοῦντο δημοκρατικαί τινες ὁμοσπονδίαι, οὐδεμίαν σχεδὸν ἐξήσκουν ἐπιῤῥοὴν ἢ βίαν ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ πολιτεύματος. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα ἀνεφύετο μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν τούτων πόλεων δραστηριωτάτη ἅμιλλα, καθ' ἣν ἕκαστος τῶν πολιτῶν ὁ αἰσθανόμενος ἐν ἑαυτῷ νοῦν καὶ ἰσχυρὰν προαίρεσιν, ἀπεδύετο εἰς τὸν ἀγῶνα· ἐν δὲ οἱ ἄριστοι δὲν ἀνεφαίνοντο ἀείποτε νικηταί, οὐχ ἧττον ὅμως ὁ πόλεμος ἐκράτυνε τὴν δύναμιν ἑνὸς ἑκάστου. Ἐντεῦθεν ἡ νομοθεσία ἀφίχθη εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν ἐντελείας μεταξὺ τοῦ δημοκρατικοῦ ἐκείνου κόσμου ἔνθα ὁ Λυκοῦργος εὗρε τὸ μυστήριον τοῦ συνενοῦν τὴν ὑψίστην σοφίαν μετὰ τῆς ἀλγεινοτάτης πρὸς αὐτὴν ὑποταγῆς, ἔνθα ὁ Σόλων, διὰ πρωτάτων νόμων, παρέσχε τὸ μέσον τοῦ ἐλευθέρως καὶ ἀκινδύνως διαμορφοῦσθαι, ἔνθα ὁ Πυθαγόρας διέπλαττε νουνεχεῖς παιδαλιούχους τῶν πόλεων, καὶ ἔνθα, τέλος, ὁ Πλάτων ἀνέπτυσε τὴν ἰδέαν τῆς ἐντελεστάτης πολιτείας ἣν ἔμελλε νὰ θαυμάσῃ σύμπας ὅ τε ἀρχαῖος καὶ ὁ νέος κόσμος·

» Οὐχ ἧττον ἀναφαίνεται ἡ μεγάλη ἐπιῤῥοὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἤθη τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰς ἐλευθέρας ἑλληνικὰς πολιτείας ἴσχυε μόνον ὁ πολίτης ὅστις, ὡς κύριος τῆς χώρας, ὡς νομοθέτης, ὡς δικαστὴς καὶ ὡς ἐλεύθερος προστάτης τῆς ἰδιοκτησίας του ἐκέκτητο τὸν βαθμὸν ἑνὸς κυριάρχου· Αὐτὸν ἀπησχόλουν αἱ σπουδαιότεραι ὑποθέσεις τῆς πολιτείας καὶ ἡ εἰς αὐτὰς συμμετοχή του τοσούτῳ μᾶλλον καθίστατο ζωηροτέρα, καθόσῳ αἱ ὑποθέσεις αὗται ἥπτοντο τῶν στενῶν ὁρίων τῆς χώρας του. Καὶ τὰ δεινὰ τὰ ὁποῖα ἐπέφερεν ὁ ἀρχαϊκὸς βίος συνέβαλον εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ πολίτου. Ὅλαι αἱ βάναυσοι ἐργασίαι τῆς ἡμέρας ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς δούλους, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ πολίτης ἔχαιρε πληρεστάτην ἀνάπαυσιν, σπουδάζων μόνον περὶ τὰ ἐλεύθερα ἐπιτηδεύματα ἅτινα μορφοῦσι τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχήν· ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀνάγκαι αὐτοῦ ἦσαν ὀλίγαι καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του ἦν ἀπηλλαγμένον ἐπιγείων μόχθων. Διὸ καὶ ἦν ἀδύνατον νὰ διαπλασθῇ ἀγενῶς ὁ βίος τοῦ πολίτου, ὅστις ἀφιεροῦτο εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς πατρίδος, καὶ ὅστις ἐμεριμνα, ἂν αἱ δημόσιαι ὑποθέσεις τὸ ἐπέ-

τρεπον, εἰς τὴν πατρικὴν διαχείρισιν τοῦ οἴκου του. Ἐντεῦθεν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὑπερεῖχον, κατὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῶν φρονημάτων, τῶν λαῶν τῶν νεωτέρων χρόνων οἵτινες οὐδὲ σχολὴν οὐδ' εὐκαιρίαν ἔχουσι πρὸς ὁμοίαν τινὰ ἀνάπτυξιν τῶν εὐγενεστάτων αὐτῶν προσόντων.

» Εἰς τοιοῦτον τινὰ πολιτικὸν βίον ὑπῆρχε δυνατὴ ἡ κοινὴ πρὸς τὸν ἐνθουσιασμὸν ῥοπὴ ἐκ τῆς ὁποίας ἀνεφύησαν τὰ μεγάλα ἀνδραγαθήματα τὰ καὶ σήμερον ἔτι πληροῦντα θαυμασμοῦ ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, ἡ θαυμασία ἐκείνη τοῦ ζῆν ἐπιθυμία συνδεδεμένη μετὰ τῆς τοῦ βίου καταφρονήσεως, καὶ ἡ ἁβρὰ καλαισθησία ἥτις τὸ καλὸν ἐνόμιζεν ὡς θεῖον καὶ ἱερόν, ἥτις ἐτίμα τοὺς θεοὺς διὰ τῶν ἀγώνων καὶ τὰς δημοτελεστάτας τῶν ἑορτῶν ἐκόσμει διὰ τῶν δώρων τῶν μουσῶν.

» Κατόπιν ἀναφαίνεται τὸ αὐτοφυὲς τῆς ἑλληνικῆς μορφώσεως καὶ ἐν τῇ *θρησκείᾳ*. Καίτοι ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία ἀπήρτιζεν ἀλλόκοτόν τι χάος, ὑπερεῖχεν ὅμως τῶν ἄλλων θρησκειῶν τῆς ἀρχαιότητος κατὰ τὸν ποιητικὸν χαρακτῆρα. Καὶ εἶναι μὲν ἐνίοτε ἁπλοϊκὴ ὡς τὸ νήπιον, ἀλλὰ καὶ ἱλαρὰ δίκην νηπίου καὶ κατὰ τὰς νεανικὰς αὐτῆς ποιήσεις, τερπνή, ἁβρὰ καὶ πανοῦργος. Ὅ,τι δύναται νὰ κατορθώσῃ μία θρησκεία ἥτις περιορίζεται εἰς τελετὰς καὶ καταβιβάζει τὸ θεῖον εἰς τὸν κύκλον τῆς ὁρατῆς φύσεως, τοῦτο βεβαίως κατώρθωσεν ἡ ἑλληνική· καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα προτερεύει τῶν ἄλλων ὁμοειδῶν αὐτῇ θρησκειῶν, διότι οἱ Ἕλληνες, καλλύνοντες καὶ ἐπεξεργαζόμενοι τὰ ἀπειρόκαλα εἴδωλα ἅτινα προσεκύνουν, παρίστων τοὺς θεοὺς εἰς ἀνθρωπίνας μορφάς, καὶ ἀνεβίβαζον ἑαυτοὺς εἰς τὴν τάξιν τῶν θεῶν. Ὑπερέβησαν δὲ κατὰ τοῦτο τοὺς Αἰγυπτίους, τοὺς Φοίνικας καὶ τοὺς Ἰνδούς, οἵτινες οὐδέποτε ἔπαυσαν λατρεύοντες θηριόμορφα ξόανα ἢ καὶ ἄλλα πελώρια τέρατα, καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδεμίαν ἄλλην ἐγκατέλιπον τοῖς ὀπαδοῖς αὐτῶν ὁδὸν εἰμὴ νὰ προσκυνῶσι τὴν ἀρχαίαν ἀλογίαν ἢ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς χλευαστικὴν ἀπιστίαν. Ἡ ἑλληνικὴ θρησκεία, ἐξ ἐναντίας, προσεκτᾶτο ὁσημέραι προοδικὴν βελτίωσιν, τὰ ἔθιμα ἐν Ὀλύμπῳ προέβαινον ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ οἱ θεοὶ αὐτοὶ ἐξηυγενίζοντο ἐπὶ τοσοῦτον, ὅσον καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῶν ἄνθρωποι ἐπέδιδον καὶ προέκοπτον.

» Ὑπερτεροῦσι προσέτι οἱ Ἕλληνες πάντας τοὺς ἀρχαίους λαοὺς κατὰ τὴν *πνευματικὴν ἀνάπτυξιν*. Ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν περὶ τούτου ὀλίγας μόνον λέξεις. Οὐδεὶς λαὸς ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἐγεώργησεν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον καὶ μετὰ τοιαύτης εὐκταίας ἐκβάσεως τὸν κῆπον τῶν Μουσῶν ὅσον οἱ Ἕλληνες, καὶ τοσοῦτον πολυάριθμα καὶ πολυειδῆ ἀριστουργήματα ἐξ ἰδίας δυνάμεως καὶ ἄνευ ξένης τινὸς δράσεως ἀνέδειξε. Καὶ ἂν ἐσώζετο εἷς μόνος ποιητὴς ὡς ὁ Σοφοκλῆς, εἷς ἱστοριογράφος ὡς ὁ Θουκυδίδης καὶ εἷς φιλόσοφος ὡς ὁ Πλάτων, ὁποίαν καὶ τότε ἠθέλομεν ἔχει ἰδέαν περὶ τῆς μορφώσεως τῶν Ἑλλήνων! Ἀλλ' ἤδη ἄρχεται μακρὰ σειρὰ στεφανηφόρων ἡρώων ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου (950 π. χ.) *μέχρι* τοῦ Λογγίνου (273 μ. χ.)· καίτοι δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀπομαραίνεται τὸ ζώπυρον τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας, οὐδόλως ὅμως ἀποσβέννυται τοῦτο, ἀλλὰ διατηρεῖται σχεδὸν μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς σβέσεώς του.

» Καθορῶμεν, τέλος, τὴν ἀκμὴν τῆς ἑλληνικῆς μορφώσεως εἰς τὰ *τεχνουργήματα τοῦ ἔθνους*. Σύμπασα ἡ Ἑλλὰς καὶ ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἦσαν ἔμπλεαι φιλοτεχνημάτων ἅτινα ἀνήγειρον ἐν μέρει μὲν ἡ θρησκεία, ἐν μέρει δὲ ἡ πολιτεία, ἔτι δὲ καὶ ἡ οἰκιακὴ εὐσέβεια. Ἐπειδὴ ὁ βίος τῶν πλείστων ἀνθρώπων ἦν μᾶλλον δημόσιος ἢ οἰκεῖος, καὶ αἱ χρεῖαι τῶν ἰδιωτῶν περιωρίζοντο εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, (ὅθεν καὶ τὰ οἰκήματά των οὐδὲ μεγαλοπρεπῶς ἦσαν κατεσκευασμένα οὐδὲ κομψῶς περικεκοσμημένα), ἕνεκα τούτου ὅλα τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἐλάμβανον δημόσιόν τινα ὁρισμὸν παρέχοντα εἰς αὐτὰ μέν, ὑψηλότερόν τινα χαρακτῆρα, εἰς τὸν λαὸν δέ, ζωηρότατον ὀργασμὸν πρὸς τὴν τέχνην. Καὶ σήμερον ἔτι τὰ λείψανα τῶν ναῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων τῆς Ἑλλάδος ἑφελκύουσι τὸν θαυμασμὸν τῶν μεταγενεστέρων, καὶ αὐτὰ τὰ τεμάχια τῶν ἀγαλμάτων ἐπισύρουσι τὴν σπουδὴν ὅλων τῶν εὐφυῶν τεχνιτῶν. Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀρχαίων λαῶν ἐγένετο δοκιμώτερος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ κατὰ τοὺς ὑψηλοὺς καὶ πελωρίους τύπους ἑκάστου αὐτῆς χαρακτῆρος. Ἵνα πυργώσῃ τις εἰς αἰγυπτιακὰς πυραμίδας σώρευμά τι λίθων, ἵνα ἐγκολάψῃ ἱερογλυφικοὺς χαρακτῆρας ἐφ' ἑνὸς κωνοειδοῦς ὀβελίσκου· ἢ ἵνα ἀνεγείρῃ τὴν κολοσσιαίαν μορφὴν μιᾶς Σφιγγός, ἀρκεῖ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἐργασίαν ταύτην εἰς τὰς φιλοπόνους χεῖρας ἑνὸς ἀφυοῦς καὶ δούλου λαοῦ. Ἀλλ' ἵνα λαξευθῇ ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ἡ εὐπετὴς καὶ ἀξιοπρεπὴς εἰκὼν ἑνὸς Ἀπόλλωνος, ἵνα φανῇ εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀνθρώπων ὁ παρ' Ὁμήρῳ Κρονίδης, ὅστις διὰ τῆς κινήσεως τῆς κεφαλῆς του ἔσειε τὸν μέγαν Ὄλυμπον, ἵνα παραστῇ τὸ ἄνθεμον τῆς καλλονῆς καὶ τῆς μελιηδοῦς χάριτος μιᾶς Ἀφροδίτης, ἔπρεπεν ἡ τέχνη ν' ἀναβῇ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ ὑποκλέψῃ τὰς εἰκόνας τῶν ἐκεῖσε οἰκούντων θεῶν.

» Ἀποδείξαντες οὕτω ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπερέσχεν ὅλων τῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος κατὰ τὴν μόρφωσιν, ὀφείλομεν προσέτι νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ *ἐπιῤῥοὴ* ἣν ἡ Ἑλλὰς ἐξήσκησεν ἐπὶ τῆς διαπλάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, κέκτηται *καθολικὴν σπουδαιότητα*.

» Ὡς ὁ πιστὸς Μουσουλμάνος, προσευχόμενος, προσηλοῖ τὸ βλέμμα εἰς τὸν τάφον τοῦ προφήτου, οὕτω καὶ πάντες οἱ φίλοι τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἐπιστρέφουσι τὴν ὄψιν εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ γῆν. Καὶ ὅτε μὲν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἤνθει ἐπὶ τῆς γῆς, περιείχετο ὑπὸ ποιητικοῦ τινος φωτὸς εἰς ὃ ὁ μὴ Ἕλλην μετὰ θαυμασμοῦ καὶ μετ' ἀγάπης ἐνίοτε ἠτένιζεν· ὅτε δὲ ἀπωλέσθη καὶ ἀπέλιπε τηλαυγῆ μόνον ἴχνη, παρίσταται ἐνώπιον

ἡμῶν ὡς ἐνθουσιώδης τις ποίησις ποιηθεῖσα πρὸς ἀγαλλίασιν τοῦ κόσμου. Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἱστορίας του ὁμοιάζει πρὸς ὁμηρικὸν ἔπος, τὰ διασωθέντα ἔργα τῆς ἑλληνικῆς διανοίας φαίνονται ὡς θαύματα θεῶν, θαύματα τοιαῦτα οἷα δὲν παράγει πλέον ὁ ἄνθρωπος.

» Ἡ κοσμοκρατορία τῶν Ἑλλήνων, κατὰ πολὺ διεστῶσα τῆς τῶν Περσῶν, Τατάρων καὶ Ἀράβων, ἐξετάθη οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος. Οὐδεὶς λαὸς ἔφθασεν, ὡς πρὸς τοῦτο, εἰς τοιαύτην ἀκμήν, καὶ διετήρησεν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον τὰς κατακτήσεις του, ὅσον οἱ Ἕλληνες. Ὁ θαυμασμός, ὃν ἐξήγειρον τὰ ἀνδραγαθήματά των, ἐκέντριζε τὴν φιλοτιμίαν καὶ ἅμιλλαν αὐτῶν τῶν βαρβάρων· ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διεσπάρη ἐπὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων ἀνεγινώσκοντο ἀνενδότως παρὰ πάντων τῶν εἰς μάθησιν καὶ παιδείαν ὀργώντων. Ὅτε δὲ ἡ πολιτικὴ ἰσχὺς τοῦ λαοῦ ἐξηντλήθη, ὑπέκυψε μὲν οὗτος εἰς τὴν ἐπίθεσιν τοῦ ἰσχυροτέρου, ἀλλ' ὑπεδούλωσε τὸν νικητήν του διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πολιτισμοῦ του, οἰκείωσεν αὐτὸν διὰ τῆς γλώσσης του, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ θαυμάζῃ τὰ ἀριστοτεχνήματα αὐτοῦ, καὶ θαυμάζων αὐτὰ νὰ προβαίνῃ εἰς ἐπιμελῆ αὐτῶν ἀπομίμησιν. Οὕτως ἀληθεύει καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου ποιητοῦ (Ὁρατ. Ἐπιστ. 2, 1, 156) ῥηθὲν

Graecia capta ferum victorem cepit, et artes intulit agresti Latio.

» Πολλοὶ τῶν ἀρχαίων λαῶν ἐγένοντο ἰσχυρότεροι τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ὅτε ἡ πολιτικὴ αὐτῶν δύναμις ἀνετράπη, ἔζων οὗτοι εἰς τὰ μνημεῖα μόνον τῆς ἱστορίας, ἄνευ ἐπιῤῥοῆς καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄνευ δόξης. Μόνον οἱ Ἕλληνες [καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων Ῥωμαῖοι ποιοῦσιν ἐπὶ τούτου ἐξαίρεσιν. Οὐδέποτε ἀπέσβη ἡ πνευματικὴ δύναμις τῆς Ἑλλάδος· ὑπάρχει μία *Ἑλλὰς* ὡς καὶ μία **Roma aeterna**. Ἐκ τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς τέφρας αὐτῶν ἀνίστανται ἀείποτε νέαν δόξαν περιβεβλημέναι, ὡς δὲ ἡ ἀρετὴ ἐπὶ τοῦ τύμβου τοῦ Αἴαντος, οὕτω καὶ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπικάθηται, ἀείποτε ἀκμαία καὶ ἀειθαλλής, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἠρημωμένης γῆς (*)

» Ἡ θέα λοιπὸν τοιαύτης τινὸς ἀνθρωπότητος οἵα ὑπάρχει ἡ ἑλληνική, εἶναι ὡς ἡ θέα ἐξόχου τινὸς ἔργου τῆς φύσεως, ἐπιτερπής, διδακτικὴ καὶ παραμυθητική. Ἡ διάπυρος φιλοπατρία, ἡ μεγαλόφρων τοῦ κινδύνου καταφρόνησις, τὸ πρὸς τοὺς αὐστηροτάτους νόμους ἱερὸν σέβας, ὅπερ ὑπῆρχεν ἐγκεχαραγμένον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Σπαρτιατῶν, ἡ παιδεία καὶ ἡ ἠθικὴ διάπλασις ὧν ὁ πυρὴν ἐτύγχανον αἱ Ἀθῆναι, ὁ στενὸς σύνδεσμος τῆς καλαισθησίας μετὰ τῆς τεχνικῆς αὐτῆς ἐκφράσεως, τῆς μεγαλοπρεπείας μετὰ τῆς χάριτος, τῆς αὐστηρότητος μετὰ τῆς μειλιχίας, τῆς ἐμβριθείας μετὰ τῆς εὐμαρείας, ἡ μοναδικὴ αὕτη ἕνωσις τῶν καλλιωτέρων ἰδιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου οὐδέποτε παύσεται ἀναῤῥιπίζουσα τὸ ζώπυρον πάσης εὐαισθήτου ψυχῆς, ἐνόσῳ ἓν μέρος τῆς ἱστορίας αὐτῆς διαπλέει, οὕτως εἰπεῖν, τὴν θάλασσαν τῶν χρόνων. Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, σχηματίζουσαι ἑκατέρα ἑστίαν πολιτισμοῦ, θέλουσιν ἑφελκύει ἀείποτε τὰς τῶν φιλομούσων ψυχάς.

» Καίτοι δὲ δικαίως ἐδύνατό τις ν' ἀξιώσῃ ὅτι ἡ φιλοπατρία τῆς Σπάρτης καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν Ἀθηνῶν σύνεσις ἀπέβησαν ἐνίοτε τοσοῦτον ἐπιζήμιοι ὅσον καὶ σωτήριοι, οὐχ ἧττον ὅμως ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ ἔξοχον αὐτῶν τῶν ἀρχῶν δὲν ἐκμηδενίζονται βεβαίως ἐκ τῆς ἐπηρείας ἣν ἥ τε ἀδυναμία τῶν ἀνθρώπων καὶ αἱ ἀντιδράσεις τῶν καιρῶν καὶ τῶν περιστάσεων ἐνεδέχετο νὰ ἐξασκήσωσι κατὰ τῆς ὁλοσχεροῦς αὐτῶν ἀναπτύξεως καὶ ἀκμῆς. Ἀρκεῖ μόνον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὗται ἔλαβον ἀείποτε μεγίστην ἰσχύν, καὶ ὅτι ἀναδεικνύνται, κατὰ τὰς ἰδιαιτέρας φάσεις, εἰς τὴν πλήρη αὐτῶν λαμπρότητα. Σημειωτέον δὲ ὅτι οὐδεὶς νόμος, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ θείου ἐξαιρουμένου, ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ ἐπὶ τοσοῦτον εἰς τὴν ψυχὴν ἑκάστου, ὥστε νὰ ἐγκολάψῃ εἰς αὐτήν, τὴν ἰδίαν ὑπεροχήν του. Ἐπὶ τοῖς ὀνόμασιν ἑνὸς Λυκούργου καὶ Σόλωνος, ἑνὸς Μιλτιάδου καὶ Λεωνίδου, ἑνὸς Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου, ἑνὸς Ἐπαμινώνδου καὶ Πελοπίδου, ἑνὸς Φωκίωνος καὶ Τιμολέοντος, ἑνὸς Δημοσθένους καὶ Κλεομένους, ἀγάλλεται πᾶσα εὐγενὴς ψυχὴ καὶ πλήρης θαυμασμοῦ ἀναπολεῖ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἤκμασαν οἱ φιλοπάτριδες καὶ ἐνάρετοι οὗτοι κολοσσοί. Ἐνώπιον τῆς λαμπηδόνος ἣν οὗτοι διαχέουσιν, γίνονται μὲν ἀφανῆ τὰ στίγματα ἅτινα προσεπιφέρει πᾶσα ἐπίγειος μεταβολή, ἀποῤῥέουσι δὲ τῆς μνήμης ἡμῶν τὰ δεινὰ τῶν ἀρχαίων κρατῶν, ἅμα ὡς πρόκειται νὰ εὐφρανθῶμεν τὰ θαυμάσια ἔργα τῆς ἑλληνικῆς διανοίας.

» Ἔτι διαυγεστέρα καὶ σαφεστέρα ἐμφαίνεται ἡ ἐπιῤῥοὴ τὴν ὁποίαν ὁ ἑλληνισμὸς ἐξήσκησεν ἐπὶ τῆς μορφώσεως τῆς φιλολογίας τῶν ἐθνῶν. Τοσοῦτον κρατερῶς ἐπενήργησεν εἰς τὴν μόρφωσιν ταύτην ἡ γονιμότης τοῦ ἑλληνικοῦ νοός, ὥστε πανταχοῦ ὅπου προέτεινεν αὕτη τὸ βῆμα, ἀνεβλάστανε δραστήριος ἐνεργητικότης, διεχέετο νέον φῶς καὶ διηγείρετο, τέλος, εἰς τὰς εὐγενεῖς ψυχὰς ἀξιοθαύμαστος φιλοπραγμοσύνη. Καὶ τοῦτο δὴ εἶναι τὸ μέγα πλεονέκτημα τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς εὐφυΐας, ὅτι διὰ τῆς ἐπαφῆς ἀνανεοῦνται καὶ διαδίδονται, ῥιζοβολοῦσαι ἐκεῖ ἔνθα ἐπικρατεῖ ἀκραιφνὴς πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀληθὲς ἔρως. Ὅθεν ἡ Ἑλλάς, δὲν ἀπωλέσθη εἰσέτι, ἀλλὰ ζῇ εἰς πᾶσαν εὐαίσθητον καρδίαν, τὰ ἔργα δὲ τῶν μεγαλονόων τέκνων της ἀναπέμπουσιν, ὡς τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ ἀέναα φῶτα, στιλπνὰς ἀκτῖνας, αἵτινες φωταγω-

(*) Ἂν ὁ μακαρίτης Ἰακώβσιος ἐπέζη καὶ ἔβλεπε τὴν θαυμασίαν πνευματικὴν πρόοδον τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος, πάντως ἤθελε κραυγάσει μετ' ἐκπλήξεως ὡς ὁ Τηλέμαχος περὶ τοῦ Ὀδυσσέως· «Ἀλλοῖός μοι, ξεῖνε, φάνης νέον ἠὲ πάροιθεν». Σ. Μετ.

γοῦσι καὶ ἀναζωπυροῦσι τὸν πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας ἔρωτα, καὶ ἀναπτύσσουσι τὰ σπέρματα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ εὐγενοῦς.

» Παράμοιόν τι δὲ συνέβη ἐν Ῥώμῃ. Ὅτε ἡ ῥωμαϊκὴ δύναμις κατέβαλε τὸ εὔθρυπτον οἰκοδόμημα τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ὁ τραχὺς κατακτητὴς ἦν ἀλλότριος τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης τῶν Ἑλλήνων, οὓς διηυτέλιζε μετὰ τοῦ συνήθους ἐκείνου κόμπου ὃν οἱ νικηταὶ μετέρχονται πρὸς τοὺς ἡττημένους. Ἐφάνη ὅμως εἴς τινας, κατὰ τὴν θείαν αὐτῆς λαμπρότητα, ἡ μεγαλοφυΐα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, αἰωρουμένη ἐπὶ τῶν καπνιζόντων ἐρειπίων καὶ διεγείρουσα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀρίστων ἀσυνήθη μέχρι τοῦδε καὶ ὄντως ἀξιοθαύμαστον ζῆλον. Οἱ Σκιπίωνες, οἱ Λαίλιοι, οἱ Λίμύλιοι καὶ οἱ Κάτωνες ἠσπάσθησαν μετὰ ζέσεως αὐτόν. Ἕκτοτε ἡ ἐμπειροπόλεμος πόλις ἤρξατο νὰ διάγῃ πνευματικώτερον βίον· ἔνθα δὲ πρότερον ἠκούετο ὁ πάταγος μόνον τῶν ὅπλων καὶ οἱ ἁπλοῖ περὶ δικαίου λόγοι, ἠχοῦσιν ἤδη τὰ ἐναρμόνια μέλη τῆς ἑλληνικῆς μούσης. Ὅ,τι ἐν τῇ ξένῃ (ἑλληνικῇ) γλώσσῃ παρήγαγεν ἀξιάγαστον ἡδονὴν, τοῦτο ἀπεμιμεῖτο καὶ μετεφέρετο εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν, καὶ συνέτεινε πρὸ πάντων ἵνα οἱ ἀπειράκαλοι φθόγγοι τοῦ Λατίου λεκίνωνται κατὰ τὸν μετὰ τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς συναγωνισμόν των. Τοιουτοτρόπως ἡ Ῥώμη, ἐπικαθημένη ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς ἑλληνικῆς μούσης, ἀπήλαυσε δόξης διακεστέρας ἐκείνης ἣν περιῆψεν εἰς αὐτὴν ἡ κοσμοκρατορία της. Καὶ τῳόντι, ἡ ἱστορία τῆς Ῥώμης ἤθελεν ἴσως μνημονεύεσθαι ὡς ἡ τῆς Περσίας, ἂν τὸ δεινὸν πνεῦμα τῆς ποιήσεως, ῥητορικῆς, νομοθεσίας καὶ πρακτικῆς σοφίας τῶν Ῥωμαίων, δὲν διέσωζε καὶ συνίστα ἡμῖν, ἐπὶ πολλοὺς καὶ σκοτεινοὺς αἰῶνας, τὴν γλῶσσαν τῆς κοσμοκρατείρας πόλεως.

» Ὅτε κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἡ Εὐρώπη διεμορφοῦτο ἐκ νέου, καὶ οἱ τραχεῖς μάχιμοι τοῦ Βορρᾶ κάτοικοι, ἀνατρέψαντες τὸν σκηλεύμενον θρόνον τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ἀνήγειρον δι' ἀλληλοδιαδόχων πολέμων ἀλλεπάλληλα καὶ ἀσταθῆ κράτη, ἐκάλυπτον διὰ τῆς τέφρας τὰ ἀρχαιοπρεπῆ εἴδωλα τῆς τε θρησκείας καὶ ἐπιστήμης, καὶ μετ' ἀγροίκου στρατιωτικοῦ κόμπου ἐχλεύαζον τὴν νηπιώδη ἀποκατάστασιν σοφίαν τῶν ἀρχαίων χρόνων· ὅτε, κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ταύτην ἐποχὴν, τὰ πάντα ὑφίσταντο μεταβολὴν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαιότητος ἐφαίνετο καθόλου ἀπονενεκρωμένον. Ἐν τῇ αὐλῇ μόνον τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἐπέζη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, καὶ διετηρεῖτο αὕτη ὡς ἀναπαλλοτρίωτον κληρονόμημα, καὶ τοι ἐξέλιπεν ἡ δύναμις τοῦ εὐζήλως ἀπομιμεῖσθαι αὐτήν. Ἀμυδρὸν μόνον φῶς διεσώζετο ἔτι ἐν Κωνσταντινουπόλει, φῶς μὴ δυνάμενον πλέον ν' ἀπαυγάσῃ φαεινὰς ἀκτῖνας ἱκανὰς νὰ διασκεδάσωσι τὴν νεφελώδη ἀτμοσφαῖραν ἥτις περιεκάλυπτε τὴν ἀρχαίαν γῆν, ὡς καταπεποντισμένην τινὰ βασιλικὴν πόλιν. Αἱ πρώιαι θάλεραι ἐπαρχίαι τῆς Ἑλλάδος κατέστησαν ἤδη ἄποροι, τὸ βάρος τοῦ δεσποτισμοῦ παρέλυσε τὰ πνεύματα, καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν πανταχόθεν εἰσβαλόντων βαρβάρων διετράνου ὁσημέραι τὴν πολιτικὴν ἀδυναμίαν τοῦ κράτους. Εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἄνυδρον ταύτην γῆν, τὸ δένδρον τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἠδύνατο πλέον ν' ἀναδώσῃ νέους βλαστούς, διὸ καὶ ἐδέησε νὰ μεταφυτευθῇ. Καὶ τότε δὴ, ὅ,τι ἠπείλει ν' ἀποσβέσῃ τὴν ἐν Βυζαντίῳ ἐναπολειπομένην παιδείαν, τοῦτο ἀνεζωογόνησεν αὐτὴν ὑπὸ ἄλλον οὐρανόν. Τὸ ἀνατολικὸν κράτος ὑπέκυψεν εἰς τὰς εἰσβολὰς τῶν ἀνατολικῶν κατακτητῶν, αἱ νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους κατέστησαν λεία βαρβάρων, καὶ ἡ καθέδρα τῆς αὐτοκρατορίας ἔπεσε τέλος εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνων, εἰς οὓς ὁποίους ἡ αὐτοκρατορία αὐτὴ ἀνῆκεν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου. Κατὰ τοὺς ἀπαισίους ἐκείνους διὰ τὴν Ἑλλάδα χρόνους, πολλοὶ τῶν σοφῶν ἐγκατέλιπον τὴν πάτριον γῆν καὶ εὗρον καταφύγιον εἰ τὴν Ἰταλίαν, ἥτις δι' ἀρχαίων δεσμῶν μετ' αὐτῶν συνηνωμένη, ἐφάνη ὀρέγουσα εἰς αὐτοὺς φιλόξενον χεῖρα. Εἰς τὸ περικαλλὲς ἔδαφος τῆς Ἰταλίας ἤρξατο ἡ παιδεία νὰ βαδίζῃ νέον στάδιον. Ἡ ἐλευθερία, ἡ ἐμπορία καὶ ἡ φιλοτεχνία ἀνέθαλλον εἰς τὰς μικρὰς ἐκείνας πολιτείας αἵτινες ἐμορφώθησαν ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ἀναρχίας, καὶ ἡ εὐγενὴς ἁμιλλα ἣν ἅπαντες ἐν ἑαυτοῖς συνῳθάνοντο, παρεῖχεν εἰς ἕνα ἕκαστον ἰσχυρὰν πρὸς ἀριστείαν τάσιν. Οὕτω, ἀνεζωπυρήθη ὁ ἔρως τῆς ἐπιστήμης, διεζερευνῶντο μετὰ ζήλου καὶ μερίμνης τὰ λείψανα τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχαιότητος τῆς ὁποίας οἱ Κικέρωνες καὶ οἱ Οὐίργιλιοι ἐξεθειάζοντο καὶ ἀπεμιμοῦντο. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοὶ συγγραφεῖς ἀνέπεμπον ἀδιαλείπτως εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἀπένειμον αὐτοῖς τὰ πρωτεῖα τῆς τε σοφίας καὶ τέχνης· διὸ, ὅσῳ πλέον ἐθαύμαζέ τις ἀναγινώσκων τοὺς Ῥωμαίους κλασικοὺς, τοσούτῳ μᾶλλον κατεσμύχετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἵνα ἀρυσθῇ τὰ διαυγῆ ὕδατα τῆς ἑλληνικῆς σοφίας. Ἐντεῦθεν ἀνεφάνη ἄκρατος πόθος πρὸς τὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας, τῶν ὁποίων ἡ γνῶσις διεδίδετο μετ' ἀξιοθαυμάστου ταχύτητος, ἐπιμαρτυρούσης ἀρκούντως τὴν μεγάλην αὐτῆς ἀνάγκην. Διὸ καὶ δικαίως ἐλέχθη ὅτι ἂν αἱ ἑλληνικαὶ ἐπιστῆμαι δὲν ἤθελον μετακομισθῆ εἰς Ἰταλίαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, πάντως ὤφειλε νὰ διαπλεύσῃ τις πέραν αὐτῆς ἵνα μεταφέρῃ αὐτάς.

» Ἕκτοτε ὁ ἑλληνισμὸς ἐξήσκησεν ἐνδελεχῆ σχεδὸν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν μεταγενεστέρων. Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπιστήμας ἔβαλεν οὗτος τὸν θεμέλιον λίθον· εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικὴν ἐξαιρέτως ἐτήρησεν ὁ ἑλληνισμὸς ἐπιστημονικὴν μέθοδον ἥτις ὑπάρχει ἔτι ὑπέροχος. Πρὸ πάντων ὅμως τὰ ἀποκυήματα τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ οὐδέποτε θέλουσι παύσει ἐξεγείροντα τὸ αἴσθημα τῆς φιλοκαλίας καὶ τῆς φιλοτεχνίας. Ἐκ τῆς δόξης τῶν ἀρχαίων κλασικῶν ἀνέκυψεν ἡ δόξα τῶν νεωτέρων. Ὁ αἰὼν τοῦ Λουγούστου ἤθελεν εἶσθαι σαπρὸς τάφος τῶν ἀρετῶν τῶν Ῥωμαίων, ἂν δὲν καθωράϊζον αὐτὸν τὰ ἄνθη τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς τέχνης, καὶ ἂν οἱ ποιηταὶ καὶ ἱστοριογράφοι αὐτοῦ δὲν ἐπέχεον τὴν λαμπηδόνα τοῦ μεγαλείου ὅπερ ἐν τῷ κράτει αὐτῷ εἶχεν ἤδη ἀπολεσθῆ· Ὡσαύτως καὶ ὁ αἰὼν τῶν Μεδίκων καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', περιεκοσμήθη οὐκ ὀλίγον μὲ τοὺς στεφάνους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ».

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ.

Τὰς ἀκολούθους δύο ἀρχαίας ἐπιγραφὰς εὑρεθείσας πρό τινων μηνῶν κατὰ τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς Θήρας συνέπεσεν ἐσχάτως ν' ἀπαντήσω. Κρίνω δὲ αὐτὰς ἀξίας δημοσιεύσεως οὐ μόνον διότι εἰσὶν ἀνέκδοτοι, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ μὲν μία εἶναι ἀρχαϊκὴ, ἡ δ' ἑτέρα περιέχει τὸ ἄξιον σημειώσεως ὄνομα *Ῥητορική*, ἐξ οὗ συμπεραίνω ὅτι τὸ μέχρι τοῦδε σωζόμενον ἐν Θήρᾳ κύριον γυναικῶν ὄνομα *Γραμματική* (*) εἶναι ἐπίσης ἀρχαίας καταγωγῆς. Ἡ ἐπιγράφεια τοῦ φέροντος τὴν ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφὴν λίθου εἶναι ἐν μέρει ἐφθαρμένη, ὥστε τινὰ τῶν γραμμάτων εἰσὶν ἐξηφανισμένα ὡς ἐν τῷ πανομοιοτύπῳ φαίνεται. Ταῦτα ὅμως δυνάμεθα, νομίζω, εὐκόλως ν' ἀναπληρώσωμεν, ὁδηγούμενοι οὐ μόνον ἐκ τῆς ἐννοίας ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σωζομένων ἰχνῶν· ὥστε κατ' ἐμὲ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐξηγεῖται οὕτω· *Πραξιτέλεις Θηάρινα Φήσοι ἐποιέ* δηλ. Πραξιτέλης ὁ τοῦ Θεαρίνου ἐποίει τοῖς Φήσοι (**).

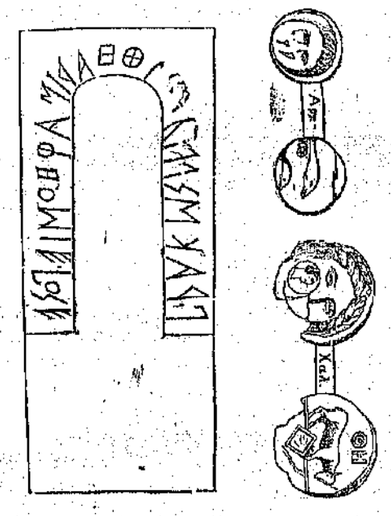

(*) Ἐν Ἀθήναις ὑπάρχει ὄνομα Ἐπιστήμη. Σημειωτέον ὅτι τὴν δευτέραν τῶν ἐπιγραφῶν ὡς παραπεσοῦσαν, θέλομεν δημοσιεύσει ἐπομένως. Σ. Δ.

(**) Τίνες αἱ φήσοι οὗτοι καὶ πόθεν ἡ λέξις μὴ ἐκ τοῦ φάω;

Εὗρον ὡσαύτως καὶ τὰ ὧδε δημοσιευόμενα δύο ἀνέκδοτα Θηραϊκὰ νομίσματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν μικρότερον εἶναι ἀργυροῦν, τὸ δὲ ἄλλο χαλκοῦν. Τὸ μὲν ἀργυροῦν ἀφ' ἑνὸς φέρει τὴν κεφαλὴν τοῦ Θήρα κατὰ πρόσωπον, καὶ ἀφ' ἑτέρου τρεῖς δελφῖνας μὲ τὰ μόλις διακρινόμενα στοιχεῖα ΘΗ· ἔχει δὲ βάρος 73 κόκκων. Ὁ τύπος οὗτος δὲν εἶναι μὲν κενοφανὴς, κατὰ πρῶτον ὅμως ἀπαντᾶται ἐπὶ ἀργύρου, διότι, καθ' ὅσον γνωρίζω, πρῶτον σήμερον παρουσιάζεται ἀργυροῦν τῆς Θήρας νόμισμα. Τὸ δὲ χαλκοῦν ἀφ' ἑνὸς φέρει τὴν αὐτὴν ὡσαύτως κατὰ πρόσωπον κεφαλὴν τοῦ Θήρα, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ στοιχεῖα ΘΗ, καὶ ταῦρον ἢ βοῦν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διὰ τῶν ἐμπροσθίων γονάτων στηριζόμενον. Περίεργον δὲ εἶναι ὅτι τὸ νόμισμα τοῦτο φέρει ἔτι ἐπὶ τοῦ πρώτου τύπου, καὶ δεύτερον ἑκατέρωθεν μικρότερον τύπον. Οὕτως ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παρειᾶς τοῦ προσώπου τοῦ Θήρα εὑρίσκεται ἐντετυπωμένη μικρά τις ἑτέρα κεφαλὴ, ἧς ἡ ρὶς ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν τοῦ Θήρα· ὑπὸ δὲ τὸν βοῦν ὑπάρχει τετράγωνόν τι ἐντύπωμα οὗ τὸ ἐμπεριεχόμενον ἔμβλημα οὐδόλως διακρίνεται. Τὸ ὅλον τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν Θηραϊκῶν νομισμάτων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν προκειμένων, συμποσοῦνται εἰς 26. Παρατηρητέον δὲ ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἐν τῇ σημειώσει τῆς 213 σελίδος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 153 φυλλαδίου τῆς *Πανδώρας* καταχωρισθεῖσα ἐπιγραφὴ ὡς ἐν Ἀμοργῷ εὑρεθεῖσα, εὑρέθη πρὸ δέκα ὡς ἔγγιστα ἐτῶν ἐν Θήρᾳ μεταξὺ τῶν ἐρειπίων τῆς Περίσσης, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐδημοσιεύθη παρὰ τοῦ πρίγκηπος Μουσκάου ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἑλάσσονα Ἀσίαν καὶ τὸ Αἰγαῖον περιηγήσει του.

Ι. ΔΕ-ΚΙΓΑΛΑΛΣ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ.

Ὑπάρχουσιν ἐποχαί τινες ἐθνικῆς δραστηριότητος, τὰς ὁποίας οὐδεὶς κλάδος τῆς καθόλου φιλολογίας δύναται νὰ ἐξεικονίσῃ καλλιώτερον τῆς δραματικῆς. Ἡ Ἀρειμάνιος τραγῳδία τοῦ Αἰσχύλου διαγράφει τὸν ἐνθουσιασμὸν, τὴν πάλην καὶ τὰς νίκας τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τῆς Ἀσιανῆς ἐπιθέσεως. Τὸ τολμηρὸν δρᾶμα τοῦ Σεξπήρου ἐκφράζει, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ πνεύματος ἐκ τῶν πέδων τοῦ μεσαιῶνος, ἐκπροσωπεῖ, ἐμψυχοῖ, καὶ ἐνσαρκοῖ τὴν πολυθάρακτον τοῦ Κολόμβου, τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Βάκωνος ἐποχήν. Τὸ Γαλλικὸν θέατρον τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος μηνύει τὰς βηπὰς τοῦ ἔθνους πρός τινα ἀνατροπὴν καθεστώτων, ἀνατροπὴν ἐνεργηθησομένην διὰ τῆς εἰκονογραφήσεως τῶν μεγάλων δη-

μοκρατικῶν σφαδασμάτων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥώμης. Τί δὲ τὸ Γερμανικὸν θέατρον τοῦ Σχιλλέρου καὶ τοῦ Γωέθου προμηνύει; Τὰς τάσεις τῆς Γερμανικῆς φυλῆς πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα καὶ σύμπηξιν διὰ μέσου τῆς πειθοῦς, τῆς βαθμιαίας ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς φιλοσοφίας. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἡ τραγῳδία τοῦ Ἀλφιέρου, μετὰ τὴν μεγαλοφυῆ πλὴν ἀποτυχοῦσαν Θείαν Κωμῳδίαν τοῦ Δάντου, εἶναι τὸ πρῶτον καὶ εἰλικρινέστερον σύμπτωμα πολιτικῆς αἰσθαντικότητος, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἡ Ἰταλία ὑπὸ τὴν ὤθησιν τῶν ἐπαναστατικῶν τοῦ 1789 ἔτους ἰδεῶν.

Ἐκ τῶν ποιητῶν τῆς ἀναγεννήθείσης Ἑλλάδος, ἐὰν ἀληθῶς ποιητὰς μεγάλους ἐλάβομεν, οὐδεὶς ἐκφράζει εἰλικρινέστερον, οὐδεὶς ζωηρότερον ἐκτυποῖ τὸν χαρακτῆρα, τὰς τάσεις, τὰς περιπετείας τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς παλιγγενεσίας, ὅσον ὁ Ἰωάννης Ζαμπέλιος διὰ τῆς τραγῳδίας του. Ἡ τραγῳδία του αὕτη, μάλιστα, ὁμοιοτυποῖ τοσοῦτον καθαρῶς καὶ ἀκριβῶς τῆς ἱστορίας τὴν πραγματικότητα, ἀνανακλᾷ μετὰ τοσαύτης ἐντελείας τὰ φυσικὰ χρώματα τῶν συμβάντων, προσκολλᾶται τοσοῦτον πιστῶς εἰς τὴν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ζωγράφησιν τῶν γινομένων, ὥστε δὲν εἶναι τραγῳδία σχεδόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἱστορία ἔμμετρος καὶ δεδραματισμένη, διήγημα ποτὲ μὲν λυρικόν, ποτὲ δ' ἐπικόν, ἐμψυχούμενον, τιθέμενον εἰς κίνησιν, καὶ διαλεγόμενον βοηθείᾳ τῆς δραματικῆς τέχνης. Τοῦτο συγχρόνως καθιστᾷ τὸ καύχημα καὶ τὸ ἐλάττωμα τῆς τραγῳδίας τοῦ Ζαμπελίου.

Ἦτον ὥριμος ἡ Νέα Ἑλλὰς διὰ ν' ἀπολαύσῃ θέατρον ἐθνικὸν ἐν μέσῳ τοῦ ὀργασμοῦ της καὶ τῶν κινδύνων της; Ὤφειλεν ὁ νεώτερος τραγῳδοποιὸς νὰ μιμηθῇ τὸν συγγραφέα τῶν Περσῶν ὅστις, κατὰ περιστάσεις διαφόρους, καὶ ἀθλητὴς ὑπῆρξε ταὐτοχρόνως εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ δραματουργὸς μετὰ τὸν ἀγῶνα; Τὸ ζήτημα ἀπαιτεῖ διάσκεψιν. Ὁπωσδήποτε, εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι ὁ δραματικὸς ποιητὴς ποτίζεται παραπολὺ ἀπὸ τὰ καλὰ ἢ ἀπὸ τὰ πονηρὰ πάθη τοῦ αἰῶνός του, καὶ ἀπὸ τὰς προλήψεις τῶν συγχρόνων, ὅταν ἀναδέχεται νὰ μεταφέρῃ ἐπὶ σκηνῆς τὰ διατρέχοντα πολιτικά. Ὁ δὲ Ζαμπέλιος ὑπῆρξε ταὐτοχρόνως καὶ ἀγωνιστής, καὶ ποιητής· πλέον ἢ ἀγωνιστὴς μάλιστα ὑπῆρξε μέχρις ὑπερβολῆς ἐνθουσιαστὴς καὶ πανηγυριστὴς τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς ἀνεγέρσεως. Ἂς σημειώσωμεν ὅμως ὅτι εἰς τὴν γένεσιν τῶν θρησκευμάτων καὶ τῶν ἐθνικοτήτων τὰ πάθη δὲν εἶναι μετριότητος ἐπιδεκτικά. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τότε ἀντικαθίσταται εἰς πάντα λόγον, ἡ δὲ ὑπερβολὴ γίνεται ὅρος προόδου ἀπαραίτητος. Μετρίαστον τὸν ὑπέρμετρον ζῆλον τοῦ μάρτυρος χριστιανοῦ, ὅστις θαρραλέως ἐρρίφη εἰς τὴν κάμινον! ὁ χριστιανὸς κινδυνεύει νὰ ἐκλείψῃ. Ἀναχαίτισον τὴν πατριωτικὴν μονομανίαν τοῦ Ἕλληνος ἀγωνιστοῦ! ὁ ἑλληνισμὸς κατεβυθίσθη εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς βαρβαρότητος!

Τὸ εἶδος καὶ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τούτου δυσκόλως δύνανται νὰ καταλάβωσιν ὅσοι τῶν δούλων Ἑλλήνων ἐξηρνίσθησαν ἀπροσδοκήτως ὑπὸ τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως τοῦ 1821· ἢ δὲν προεῖδον τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν εἰμὴ μόνον εἰς τὰ συνθηματικὰ ἔγγραφα τῆς φιλικῆς ἑταιρείας. — Ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ ἐθνεγερσία ἐκρηγνύεται ἀληθῶς εἰς τὰ Καλάβρυτα, ὡς νομίζουσιν οἱ πολλοί, ἢ γεννᾶται καὶ ψελλίζει τὰς πρώτας φωνὰς ἀλλαχοῦ;

Ἀφοῦ ἡ Εὐρώπη ἅπασα, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ ἀνθρωπότης συνεκινήθη ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789 ἔτους, ἥτις ἀνέτρεψε θρόνους, κατήργησε προνόμια, ἐνεκαίνισε τὰς καθόλου χριστιανικὰς ἰδέας, καὶ κατὰ τὸν ἀποφθεγματικὸν Κολοκοτρώνην « ἄνοιξε τοῦ κόσμου τοὺς ὀφθαλμοὺς » ἦτο παρεπόμενον ὁ σπασμὸς οὗτος νὰ συνταράξῃ καὶ τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν, νὰ ἀναζωώσῃ τὸ ἔως τότε νεναρκωμένον ἐθνικὸν αἴσθημα, νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ ὕπαρξιν καὶ ζωήν. Ὁ τόπος ὁ παρὰ τῆς θείας Προνοίας ὁρισθεὶς ἵνα χρηματίσῃ ὁρμητήριον τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας, εἶναι ἡ Ἑπτάνησος. Ἡ ἑλληνικὴ ἐθνεγερσία ἀναγορεύεται καὶ ἐγκαινίζεται θρησκευτικῶς εἰς τὴν αὐτόνομον καὶ δημοκρατουμένην πατρίδα τοῦ Καποδιστρίου.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἑκατοντατετηρίδος, ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἁγίας ἡμέρας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (21 Μαρτίου 1800), δύο Κυβερνήσεις, αἱ ἀπασῶν δεσποτικώτεραι, ἡ τῆς Τουρκίας καὶ ἡ τῆς Ῥωσσίας, κηρύττουσι καὶ ἀναγνωρίζουσιν ἀνεξάρτατον τὴν γωνίαν ταύτην τῆς Ἑλληνικῆς γῆς· ἅπαντες δὲ οἱ εὐφυεῖς Ἑπτανήσιοι εἰσδύουσιν ἐν ἀκαρεῖ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίου, καὶ εἴτε διὰ λόγων ἐνθουσιαστικῶν, εἴτε διὰ τῆς δημοσίου ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς ἱστοριογραφήσεως, εἴτε διὰ τῆς δημοσιογραφίας παρέχουσι γενναίαν τροφὴν εἰς τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς παλιγγενεσίας. Ἐνῷ δὲ τὸ λοιπὸν γένος καθεύδει εἰσέτι τὸν ἀδινὸν ὕπνον, ἡ ἐκ διαλειμμάτων μόνον ἀνασκιρτεῖ εἰς τὰς ἀλύσεις του, τὰ τέκνα ταῦτα τῆς Ἑπτανήσου κηρύττονται ἀντιπρόσωποι τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ αἰσθήματος, γίνονται ἀγγελιαφόροι τοῦ μέλλοντος, διερμηνεῖς τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἁπάντων ἐνοικοῦντος ἐθνικοῦ φρονήματος.

Ἀπόδειξιν καθαρὰν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐγένετο πρώτην φορὰν αἰσθητὴ ἐν Ἑπτανήσῳ, μᾶς παρέχει ὁ εὐφραδὴς καὶ ἔνθεος λόγος τοῦ Ἐμμανουὴλ Θεοτόκου, τὸν ὁποῖον ἀσμένως ἀποσπῶμεν ἐκ τῶν προλεγομένων εἰς τὰ ἅπαντα τοῦ Ζαμπελίου, ἵνα καταδείξωμεν ποῖον τὸ αἴσθημα, καὶ ποῖον τὸ διορατικὸν τῶν Ἑπτανησίων ἐν τῇ παραμονῇ τῆς ἀπελευθερώσεως.

« Ἀπὸ τοῦ νῦν, ἐξεφώνει ὁ σοφὸς οὗτος Κερκυραῖος (*) τῇ ἀξιομνημονεύτῳ ἡμέρᾳ, καθ' ἣν ἐνεκαθεδρύετο ἡ Ἑπτανησιακὴ Γερουσία, ἀπὸ τοῦ νῦν, ὅσοι ἀδελφοί μας ὁμοεθνεῖς περιπλανῶνται

(*) Discorso pronunziato da Emmanuele Teotochi, Patrizio Corcirese, nell' occasione in cui fù installato il Senato della Republica Settinsulare (Stamperia Nazionale di Corfù 1803).

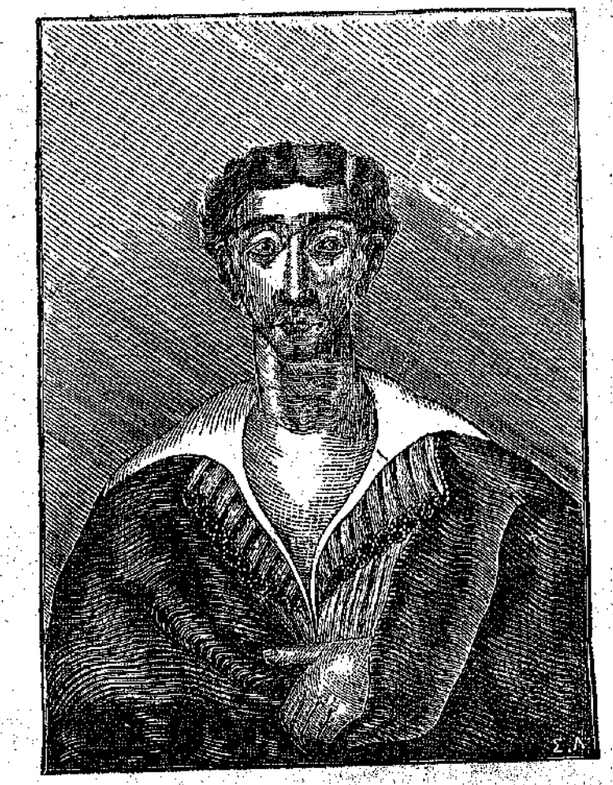

Ἰωάννης Ζαμπέλιος.

διαστικῶς εἰς ἐξορίαν, καὶ διασπείρονται εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν, ἃς δράμωσιν εἰς τοὺς κόλπους μας, ἃς προσέλθωσιν εἰς τὴν φίλην ταύτην γῆν! Οὕτως, αἱ χῶραί μας αὗται θέλουσιν ἀναθάλει καὶ ἀναλάμψει ὡς πρότερον· αἱ ὁδοί μας θέλουσιν αὖθις πληρωθῆ λαοῦ, καὶ ἡ Πατρὶς θέλει ἐπανέλθει εἰς τὴν πρώην τιμήν. Οὔτε ἀπόστασις, οὔτε χειμών, οὔτε κίνδυνοι ὁδοιπορίας μὴν ἐμποδίσωσι τοὺς ἀδελφούς μας ἀπὸ τοῦ νὰ δράμωσιν ὅσον τάχιον! Ναί! βλέπω ἤδη ῥοδοδάκτυλον αὐγὴν ἀνατέλλουσαν εἰς τὸν οὐρανόν μας, καὶ προαγγέλλουσαν λαμπροτάτην εἰς τὸ γένος μας ἡμέραν. Βλέπω τὴν πρὸ πολλοῦ καταβεβλημένην τύχην ἀνορθουμένην ἐπὶ τέλους εἰς τὴν πατρίδα ταύτην τῆς φιλοσοφίας· τρόμος θρησκευτικὸς μὲ καταλαμβάνει ἐν τῇ προθεωρίᾳ τοῦ μέλλοντος! Ἰδοὺ τὸ εὐρύτατον κοιμητήριον τὸ περιέχον τοὺς τάφους τῶν πατέρων ἡμῶν! Ἰδοὺ τὰ μνημεῖα τὰ ἐγκλείοντα τοσαύτην ἔνδοξον τέφραν! Ἡ φωνὴ τῶν προγόνων μὲ κράζει, φρίκην μοὶ ἐμβάλλει μέχρι βάθους ψυχῆς. Δὲν εἶναι αὐτοὶ οἵτινες ἀνακύπτουσιν ἐκ τῶν τάφων ἐνατενίζοντες καθάπερ πνεύματα προφητικὰ τὸ βλέμμα ἐφ' ἡμῶν; Δὲν ὁρᾶτε τὴν εὐφροσύνην αὐτῶν, δὲν ἀκούετε τὰς εὐχάς των; Τέκνα, φωνάζουσιν ἡμῖν, τέκνα ἐκλεκτὰ, φροντίσατε νὰ δραχθῆτε τῆς ἀγαθῆς τύχης, ἥτις ἐπὶ τοῦ παρόντος φιλόφρων ἐρίσταται ἄνωθεν ἡμῶν! Λάβετε ὀδηγὸν τὴν συνετὴν ἀνδρείαν! Προτιμήσατε τὸν θάνατον ἀντὶ τῆς δουλείας, τὴν δόξαν ἀντὶ τῆς ζωῆς! Ἀναζωπυρώσατε τὴν πάτρον τάλμην, καὶ καλέσατε τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας, ἵνα ἐξέλθῃ ἐκ τῆς ὀκνούσης προγονικῆς ἱστορίας σας! Ταῦτα πράττοντες, ἔσται ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν. Ὁ δὲ πολυεύσπλαγχνος Οὐρανὸς πληρώσει βεβαίως τὰς δικαίας προσδοκίας σας. »

Ἰδοὺ ἐνθουσιασμὸς ἐκτυπούμενος διὰ ζωηρῶν χρωμάτων, ἰδοὺ προφητεῖαι ἐκπληρωθεῖσαι ἐν μέρει μετὰ ἓν τέταρτον ἑκατονταετηρίδος! Ἀλλ' ἀπητεῖτο πρόσωπον ἐνθουσιαστικώτερον ἔτι, ἵνα καταδείξῃ πασιφανῶς τὴν γενικὴν καὶ ὁσημέραι γενικευομένην πίστιν τοῦ ἔθνους εἰς τὴν ἰδίαν ἀνεξάρτησίαν. Ἡ τραγῳδία τοῦ Ζαμπελίου προσωποποιεῖ τὸ κοινὸν αἴσθημα, καθιστᾷ τὴν Ἑλληνικὴν ἰδέαν ἁπτὴν καὶ ὁρατὴν, δίδει αὐτῇ σάρκα, λαλιὰν καὶ κίνησιν.

Τοῦ δράματος τούτου ἡ ὑφὴ εἶναι τόσον ἁπλῆ, ὅσον ἁπλοῦς, καὶ ἀφελής, καὶ μονομερὴς εἶναι ὁ πατριωτισμὸς ὅθεν ἐπήγασεν ἡ Ἑλληνικὴ ἐπα-

νάστασις, καὶ ὅστις διέθρεψε τὸν ἀγῶνα. Οὐδεὶς ἐν τῷ δράματι τούτῳ χαρακτὴρ μὴ ὑπακούων εἰς τὴν ἡγεμονικὴν τοῦ πατριωτισμοῦ ἀρχὴν, οὐδεμία περιπέτεια ὀφείλουσα τὴν ἐνέργειαν εἰς μέσα συγκινήσεως ἑτεροφυῆ. Ὁ πατριωτισμὸς ὑπερέχει, πρωτεύει, μονοκρατορεῖ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δραματικὴν οἰκονομίαν. Ἡ στάθμη τοῦ πατριωτισμοῦ ὁμαλίζει πάντα τὰ λοιπὰ αἰσθήματα, ἡ εἰδικὴ τούτου βαρύτης ἀδιασπάτως κατατρίβει πᾶν κίνημα καρδίας ἀλλότριον εἰς τὸν ἀπολύτως ἀναγκαῖον, εἰς τὸν πανίερον τοῦ ἀγῶνος σκοπόν. Τὸ αἷμα παύει τὴν στροφὴν καθ' ὅλα τὰ λοιπὰ μέλη, καὶ συγκεντροῦται εἰς μόνον ἐκεῖνο τὸ ὄργανον τοῦ σώματος, ὅπου ἑδρεύουσιν ἡ ἀνδρεία, ἡ γενναιότης, ἡ αὐταπάρνησις καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ, τῇ ἐπικουρίᾳ τῶν ὁποίων μέλλει νὰ τελεσφορήσῃ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τὸ αἱματόφυρτον δρᾶμα. Τί ἐχρειάζοντο τὰ ἐρωτικὰ πάθη εἰς τὸ Καρπενήσιον, εἰς τὴν Ἀράχοβαν, εἰς τὰς Θερμοπύλας; Τίς ἡ χρεία δυτικοῦ ῥωμαντισμοῦ ἐντὸς τῆς Τριπολιτσᾶς ἢ τοῦ πολιορκουμένου Μεσολογγίου; Ὁ Βύτσαρης καὶ ὁ Ἀνδροῦτσος στενάζοντες περιπαθῶς πλησίον ἀδρᾶς παλλακίδος, ὡς ὁ Ἀλῆ Πασᾶς εἰς τὰ γόνατα τῆς Βασιλικῆς! Εἰκὼν γελοία, ἀναχρονισμὸς ἀνεπιτήδευτος, ἀπομίμησις δουλικὴ ἀλλοεθνῶν πρωτοτύπων! Ἡ ἐπανάστασις ἔχει ἴδιον ἔρωτα, καὶ ἔρωτα θαυματουργὸν, τὸν ἔρωτα τῆς Πατρίδος· ἡ ἐπανάστασις, οὖσα ἐξ ἰδίας φύσεως ῥωμαντικὴ, δὲν εἶχεν ἀνάγκην ῥωμαντισμοῦ ξένου· ἦτον αὐτὴ ἐφ' ἑαυτῆς παθητικώτατον μυθιστόρημα. Ὅσοι ἐγνώρισαν προσωπικῶς τὸν Ζαμπέλιον, ἐγνώρισαν ἐπιχάριτον τύπον ἔρωτος καὶ τρυφερότητος, φύσιν προσιτὴν εἰς πάσας τὰς συγκινήσεις τῆς ζωῆς. Μαρτυροῦσι τοῦτο πιστῶς καὶ τινες σελίδες τῆς αὐτοβιογραφίας του. Ἀλλ' ὁ Ζαμπέλιος ἰδιώτης, δὲν εἶναι ὁ τῆς ἐπαναστάσεως δραματουργός. Ὁ ποιητὴς εἰσερχόμενος ἐν τῷ ἀδύτῳ τῆς πατρίδος, ἀπέθεσεν εἰς τὰ προπύλαια τὴν δέσμην ὅλην τῶν βιωτικῶν παθῶν· εἰσδύει καθαρὸς, ἄμωμος, ὡς λειτουργὸς Κυρίου· προβαίνει πᾶσης δουλοφροσύνης πολιτικῆς τε καὶ φιλολογικῆς ἀπηλλαγμένος. Ἐν τῇ θελατικῇ ἁπλότητι ταύτῃ, τὸ ἐπαναλαμβάνομεν, ὁ κριτικὸς ἀνευρίσκει τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα τῆς τοῦ Ζαμπελίου τραγῳδίας.

Ὡς ἐκ τούτου παραλόγως διατάθησάν τινες, ὅτι ὁ Ζαμπέλιος ἐμιμήθη δουλοπρεπῶς τὸν τραγικὸν Ἀλφιέριον. Μόνοι οἱ κρίνοντες ἐξ ἀκοῆς, καὶ μὴ γινώσκοντες αὐτόχρημα τὸ δρᾶμα τοῦ Ἀλφιέρου, δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι τοιαύτην κρίσιν. Τί κοινὸν μεταξὺ τοῦ μισογάλλου καὶ ἀριστοκρατικοῦ συγγραφέως τοῦ Προύτου, καὶ τοῦ φιλοδημοτάτου φιλοῦ τῆς ἁπλοϊκῆς Ἑλληνικῆς διαίτης; Ἄλλη ἡ πλοκὴ τοῦ Ἰταλικοῦ δράματος, καὶ ἄλλη ἡ τοῦ Ἑλληνικοῦ· ἄλλα τὰ διαδραματιζόμενα πάθη ἐν τῇ Ἰταλικῇ τραγῳδίᾳ, ἄλλα δὲ διόλου τὰ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ. Ἄλλος ὁ πολιτικὸς σκοπὸς ὃν ὁ σατυρικὸς καὶ ἀκρόχολος δραματουργὸς τῆς ἐκπεριλισθείσης Ἰταλίας προτίθεται, καὶ ἄλλος τοῦ Ἕλληνος ὁ ἐγερτικὸς σκοπός. Ποῦ οἱ ἔρωτες, ποῦ ἡ ποικιλία καὶ ἡ σύγκρουσις τῶν παθῶν, αἵτινες διακρίνουσι τὸ δρᾶμα τοῦ Ἀλφιέρου; Τέλος πάντων τὸ Ἰταλικὸν δρᾶμα πορίζεται τὰς ἐμπνεύσεις του κυρίως εἰς ῥωμαϊκὴν πηγὴν, ἐνῷ τὸ Ἑλληνικὸν ἀνατρέχει μόνον εἰς τὰς πατρίας, εἰς ταύτας ἀποκλειστικῶς ἀρύεται τὰς νευρώδεις ὁρμάς του. Πόθεν ἡ διαφορά; Ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ζαμπέλιος εἶναι γνήσιον γέννημα τῆς ἐθνικῆς ἐποχῆς του, θρέμμα ὄχι μόνον τοῦ 1821, ἀλλὰ καὶ τῆς προγενεστέρας διανοητικῆς, ἠθικῆς, πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ἔλαβε χώραν ἐν Ἑπτανήσῳ τῷ 1803. Ὁ Ἕλλην τραγικὸς εἶναι ἔκφρασις ἀπαραχάρακτος τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου συνδέσμου, ὅστις ἑνόνει στενὰ τὰ προεισόδια τῆς Ἀνεγέρσεως μετὰ τῆς Ἀνεγέρσεως αὐτῆς· τοῦ κρίκου ὅστις συνδέει ἀναποσπάστως εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐθνικὴν ζωὴν, καὶ εἰς ἓν κοινὸν μέλλον τὴν Ἑπτάνησον μετὰ τοῦ λοιποῦ Πανελληνίου.

Καὶ τῷ ὄντι. Πρῶτος ὁ Ζαμπέλιος, ἐνῷ οἱ λοιποὶ τῶν λογίων Ἑπτανησίων, καί τινες τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἠκολούθουν τὴν καθημαξευμένην συνήθειαν τῆς Ἰταλικῆς διαλέκτου, προσφέροντες διάνοιαν καὶ κάλαμον εἰς τὴν φιλολογίαν τῆς Ἰταλίας, πρῶτος οὗτος, καὶ πρὶν ἔτι τοῦ ἀγῶνος, ἔδωκεν εἰς τὴν πατρίδα του τὴν ὤθησιν εἰς τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν, καὶ διὰ τῆς Μελπομένης του καθιέρωσεν ἐμπράκτως τὴν Συνταγματικὴν ἐκείνην ἀξιοθαύμαστον ἀρχὴν τοῦ 1803, ἥτις ἔμελλε πολὺν χρόνον ἔπειτα, τῇ συνεργείᾳ καὶ τοῦ ἀειμνήστου Γυιλφόρδου, νὰ γίνῃ δεκτὴ ὑπ' αὐτῆς τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, καὶ νὰ εἰσάξῃ τὸ γένος τῶν Ἑπτανησίων εἰς τὸν χορὸν τῶν ὀρθοεπῶν συγγραφέων τῆς νέας Ἑλλάδος. . . Αἱ ἡρωϊκαὶ καὶ ἀρειμάνιοι τραγῳδίαι του παριστάνοντο εἰς Βουκουρέστιον, πρὸ τῆς ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας Συνελεύσεως τῶν Προεστώτων. Τὰ δὲ ῥωμαλέα καὶ ἀῤῥενωπὰ φρονήματά του ἠλέκτρισαν τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πατρίδος του, μόλις ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἐξεῤῥάγη.

Δὲν ὑπῆρξε, λοιπὸν, ὁ Ζαμπέλιος ποιητὴς μίμος Ἰταλικῶν φαντασιοπληξιῶν, εἶναι μᾶλλον ὁ Θέσπις τῆς νέας Ἑλλάδος μας, ἀνὴρ τοῦ αἰῶνός του καὶ τῶν νέων ἰδεῶν. Ἀνὴρ ὅστις προεισδύσας εἰς τὸ μυστήριον τῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν, ἔδειξε καὶ εἰς τοὺς ξένους ὅτι τεσσάρων αἰώνων δουλεία δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀφανίσῃ τὴν ἐθνικὴν πρωτοτυπίαν καὶ ἰδιορρυθμίαν, νὰ ἐξαλείψῃ λαὸν περιούσιον, περὶ οὗ εἷς τῶν κορυφαίων τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, ὁ Μέγας Πέτρος, ἀποτεινόμενος εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ῥωσσίας ἔλεγε τὰ ἑξῆς· (*) « Ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ » ἱστορίᾳ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξεν ἄλλοτε ἡ πατρὶς » τῶν ἐπιστημῶν, ὅθεν δεδιωγμέναι κατὰ συνέπειαν » ὀδυνηρῶν ἐπαναστάσεων, κατέφυγον εἰς Ἰτα-

(*) Hist de Russie, par Levesque. J. V. pag. 13 (εἰς τὴν Ἰταλικὴν μετάφρασιν τὴν ἐν Βενετίᾳ τυπωθεῖσαν).

» λίαν, καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Ἕ- » νεκα τῆς ὀλιγωρίας τῶν προγόνων μας, αἱ ἐπι- » στῆμαι αὗται δὲν μετέβησαν τὰ ὅρια τῆς Πολω- » νίας, μηδὲ ἔφθασαν ἄχρις ἡμῶν. . . . . »

» Τελοσπάντων ἦλθεν ἡ ὥρα καὶ δι' ἡμᾶς, ἐὰν » ὑμεῖς συνεργήσητε, καὶ συνδυάσητε τοὺς ἀγῶνας » εἰς τὴν πειθαρχίαν. Αἱ μεταναστεύσεις τῶν ἐπι- » στημῶν ὁμοιάζουσι τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵμα- » τος. . . . . Ἐντεῦθεν εἰκάζω ὅτι ὁ πολιτισμὸς » θέλει ποτὲ καταλείψει τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἀγ- » γλίαν, καὶ τὴν Γερμανίαν, ὅπως διημερεύσῃ ὀλί- » γον χρόνον παρ' ἡμῖν, καὶ ἀκολούθως ἐπάνα- » κάμψει πάλιν εἰς τὴν κλεινὴν Ἑλλάδα, ὅθεν ἐξῆλ- » θεν εἰς περιοδείαν τὴν πρώτην φορά ».

Εὐτυχῶς ὁ Κύριος Σέργιος Ῥαυτάνης ἐκ Ζακύνθου συνέλαβε τὴν χρηστὴν ἰδέαν νὰ ἀνατυπώσῃ πᾶσας τὰς τραγῳδίας ταύτας, αἵτινες κατὰ μέγα μέρος ἐξηντλήθησαν, προσθέτων καὶ τινας ἀνεκδότους ἔτι, καὶ ἕτερα λογογραφήματα τοῦ ποιητοῦ. Ἱστορικὰ, φιλολογικὰ καὶ θρησκευτικά.

Ταύτης δὲ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἁπάντων τοῦ Ζαμπελίου προηγεῖται διεξοδική τις καὶ λαμπρὰ βιογραφία, συγγεγραμμένη τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐτογραφικῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ ποιητοῦ, παρὰ τούτου δοθέντων ἐξεπίτηδες πρός τινα λόγιον Ζακύνθιον. (*) Ἡ βιογραφία αὕτη εἶναι μία ζῶσα καὶ πάλλουσα σελὶς τῆς συγχρόνου ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας καὶ φιλολογίας. Ἄρχεται ἀπὸ τῶν παραχωδῶν γεγονότων τῆς ἀποκαταστάσεως Ἑπτανήσου, διαγράφει γλαφυρῶς καὶ περισπουδάστως τὴν ἐποχὴν ταύτην, συνοδεύει τὸν νέον ποιητὴν εἰς Ἰταλίαν κατὰ τὰς μεθ' ὅλων τῶν τότε ἀκμαζόντων λογίων τῆς Ἰταλίας σχέσεις του, ἰδίως δὲ μετὰ τοῦ Φοσκόλου, ἀνιχνεύει τὰς πρώτας πηγὰς τῶν ποιητικῶν τοῦ συγγραφέως ἐμπνεύσεων, διηγεῖται πλείστας καὶ θαυμασίως ἐκτεθειμένας τοῦ βίου του περιπετείας, ἰδίως τὰς ἀναφερομένας πρὸς τὰς ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ ἐργασίας τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, ἧς ὁ ποιητὴς ἐχρημάτισεν εἰς τῶν διευθυντῶν, καὶ ἐπὶ τέλους παραίνει μὲ μίαν γενικὴν ἐπίκρισιν γραμματολογικὴν τῶν συγγραμμάτων τοῦ ποιητοῦ.

Ἵνα δώσωμεν ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς Βιογραφίας ταύτης, ἐξάγομεν τὸ πρῶτον αὐτοβιογραφικὸν ἀπόσπασμα τὸ ὁποῖον ὁ συντάκτης παρεμβάλλει εἰς τὴν διήγησίν του. Ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀναχώρησιν τοῦ νέου Ζαμπελίου ἀπὸ τῆς πατρίδος του μετὰ τοῦ Κ. Σικελιανοῦ, κατευθυνομένων εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας.

Ὁ πατὴρ τοῦ νέου Ζαμπελίου, ἀνὴρ φιλόπατρις καὶ εὐσεβὴς, ἔκρινε καθῆκόν του, πρὸ τοῦ ἀναχωρῆσαι ὁ υἱός, νὰ τὸν παρακινέσῃ πρὸς τὰ μέλλοντα διαβήματά του, ἰδίως δὲ νὰ τοῦ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν πρὸς τὰ ἱερὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος καθήκοντα. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦ νὰ συνδέσῃ τὸν νέον ἔτι μᾶλλον μετὰ τῶν παρακινέσεών του, ἐδώρησεν αὐτῷ δακτυλίδιον, ὅπερ ἔμελλε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀχώριστος μάρτυς καὶ σύμβολον τῶν πατρικῶν παραγγελμάτων. Ὁ νέος κατέλιπε τὴν πατρίδα του Λευκάδα τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1804. Ἂς ἀκούσωμεν αὐτὸν τοῦτον διηγούμενον ἀφελῶς τὰ πρῶτα περιστατικὰ τῆς εἰς Βενετίαν ἀποδάσεώς του.

« Ἀοι, αὐτογραφεῖ ὁ Ζαμπέλιος, ἐπέπρωτο νὰ μὴν ἐπανίδω τὸ φίλτατον σχῆμα τοῦ πατρός, μηδὲ πλέον νὰ χαιρετήσω γαυριῶν τὴν σημαίαν ἐκείνην τῆς Ἑπτανήσου πολιτείας, ἣν ἀπερχόμενος ἄφινον κυματίζουσαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς νήσου μου! Πλῆθος μέγα μᾶς ἐσυνόδευεν εἰς τὴν λέμβον· Πρύτανις, Δημογέροντες, Διδάσκαλοι, πολῖται, χωρικοὶ, ἄνθρωποι πάσης τάξεως, ἀκολουθοῦντες ἡμᾶς συγκλῶς ὡς ἐν-ἐκκλησιαστικῇ λιτανείᾳ. Τινὲς τῶν συγκεκινημένων ἐδάκρυον, ἀλλ' ἐγὼ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ὅλως ἔκδοτος δὲν ἦμην εἰς τὴν συνήθειαν τῶν χωριζομένων συντριβήν. Τὸ πνεῦμά μου, ἂν καὶ τεταραγμένον, ὅμως ἐξιλεροῦτο ἐν τῇ προγεύσει τοῦ μέλλοντος, ἐτέρπετο, ἐφαιδρύνετο ὑπὸ προσδοκιῶν παρηγόρων. Λύτη τῆς καρδίας ἡ παῤῥησία διήρκεσε μέχρι τῆς ἐξορμίσεως. Ἀλλ' ἅμα τὸ πλοῖον ὠθηθὲν ὑπὸ νότου δροσεροῦ, ἤρχισε τὸν φλοιοβόν του, ἡ δὲ λέμβος τῆς συνοδίας ἐχωρίσθη μετὰ ζητοκραυγῶν ἀφ' ἡμῶν· ἐξαιρέτως, ἅμα τὰ δασόφυτα τῆς Λευκάδος καὶ τῆς ἀπέναντι Ἀκαρνανίας ὄρη παρεστάθησαν εἰς τὴν ὄψιν μου ἀχλυώδη καὶ παρὰ τὸ σύνηθες ἀριστόμενα, φεῦ! τὸ αἴσθημα τῆς μονώσεως μ' ἐκυρίευσεν, αἱ πρώιαι ἐλπίδες διεσκεδάσθησαν ὡσεὶ καπνὸς, ὁ δὲ ἀγγαστος κόσμος, πρὸς ὃν ἀνεπισχέτως πλέον ἐξώρμουν, μοὶ ἐφαίνη ἄβατος ἔρημος, ἄβυσσος, ἀπέρκντος ὅσον αὐτὴ ἡ περικυμαίνουσα θάλασσα, ἧς αἱ πλευραὶ πανταχόθεν μὲ καθείργουν. Τότε φόβος μὲ συνέλαβε· τότε δὲ, φανερωθείσης τῆς ἀδυναμίας μου, ἐξεῤῥάγην εἰς δάκρυα καὶ γόους. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς διμήνου καὶ πολυπαθοῦς ἐκείνης ἀδοιπορίας, μάλιστα τὴν νύκτα, ὅτε μόνος ἠγρύπνουν ἐπὶ τοῦ στρώματος, οἱ δὲ λοιποὶ ἐῤῥέγχον ἀτάρακτοι πλησίον μου, δὲν ἔκαμα πάρεργον ν' ἀνακαλέσω περιπαθῶς, νὰ ἐπαναλάβω μυριάκις, ἀπειράκις τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ πατρός μου, ν' ἀνιχνεύσω εἰς τὸ μνημονικόν τὰ ἐλάχιστα περιστατικὰ τῆς ἀναχωρήσεως, τοὺς θρήνους τῆς μητρὸς, τῆς ἀδελφῆς, τῶν θεραπόντων, τοὺς ἀσπασμοὺς τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, τὰς εὐχὰς τοῦ ὀγδοηκοντούτους πάππου μου, πολλάκις δὲ νὰ οἰκτείρω καὶ τὸν κύνά μου, ὅστις κατηφὴς ἠκολούθησε τὴν συνοδίαν ἄχρι τῆς προκυμαίας, σκυθρωπότερος δ' ἐπέστρεψεν ὁ ταλαίπωρος οἴκαδε, ἐγκαταλελειμμένος ὑπὸ τοῦ φιλτέρου τῶν φίλων του. Καὶ ὧν μὲν, ἀνακαλῶν τὴν πατρικὴν παραίνεσιν τῆς προτεραίας, παρεδιδόμην εἰς ἐλπίδας ἀγαθὰς ὡς πρὸς τὴν ἐπίδοσιν τῶν προσεχῶν ἀγώνων μου· ἄλλοτε δὲ ἠθύμουν βαρέως, καὶ ἐδειλίουν ἐνέμαυτῷ, καὶ ἠρώτουν τὴν συνείδησιν ἐπὶ τίνων ποτὲ δειγμάτων, πρὸς ἃ ἀδιαγνώστων, ἐστήριζεν ὁ γέρων μου τὰς χρηστὰς ἐλπίδας του, πῶς δὲ ἦτο δυνατὸν, ἐγὼ ὁ

(*) Τὸν Κ. Παναγιώτην Χιώτην.

ἀπαίδευτος καὶ ἀπειρόκαλος, νὰ συμβιβάσω ποτὲ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κόσμου μὲ τὴν συναίσθησιν τῆς ἀπείρου μου ἀνεπιδεξιότητος. Καθ' ἑκάστην νύκτα ὁ ἦχος τῶν κυμάτων, καὶ ἡ βοὴ τῶν ἀνέμων ἐσυγχέοντο μὲ τὴν ἐσωτερικήν μου διαταραχήν. Καὶ ἐπειδὴ τὰ ἴχνη τῶν νεανικῶν παθημάτων ἀφίνουσιν εἰς τὰς φρένας ἄλοκα βαθεῖαν, ἔκτοτε, πᾶς φλοῖσβος πρώρας μοὶ διήγειρε μελαγχολικὰ αἰσθήματα, μοὶ ἀνεκάλει ἀναμνήσεις λυπηράς, τῶν ὁποίων ἡ ἠχώ, κατὰ παράδοξον ἀντίφασιν, ἔτερψε μὲν πολλάκις τὴν νεότητά μου, παρηγορεῖ δ' ἔτι σήμερον τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν μου . . . .

» Μετὰ τὴν εἰς Βενετίαν ἀποβίβασίν μας μοὶ ἔτυχέ τι συμβάν, ὅπερ κρίνω ἁρμόδιον νὰ διηγηθῶ πρὸς τὴν νεολαίαν, ὡς μαρτυροῦν τὸ ἐπικίνδυνον τῆς ξενικῆς ἀνατροφῆς, καὶ τὴν ἰσχὺν ἣν ὁ πατρικὸς λόγος ἔχει συνήθως ἐπὶ τῆς διαγωγῆς τῶν τέκνων καὶ ἐπὶ τῆς τύχης αὐτῶν.

» Πρὸς ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς μεθ' ὧν ὁ ἀγαπητός μου γέρων ἐσυνόδευέ με εἰς Ἰταλίαν ἦτο καί τις πρός τινα ἐν Βενετίᾳ διατρίβοντα Ἰταλὸν Ζαμπέλην, ἄλλοτε φιλοξενήσαντα τὸν πρόγονόν μας Νεκτάριον. Ὁ ὁμώνυμος οὗτος, καθὸ συντεταγμένος πρότερον εἰς τὴν ἀριστοκρατικήν, νῦν δὲ πεπτωκυῖαν τάξιν τῶν Πατρικίων, διετήρει, διαρκούσης τῆς Βενετικῆς κυριαρχίας ἐν Ἑπτανήσῳ, σχέσεις τινὰς μετὰ τοῦ οἴκου μου, προστατεύσας κατὰ πατροπαράδοτον συνήθειαν τὰ μέλη τούτου ἀπὸ πάσης τυχούσης ἀδικίας, καὶ ἀπολαυὼν εἰς ἀμοιβὴν ἐτήσιά τινα ἐκ τῶν προϊόντων τῆς νήσου φιλοδωρήματα. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ πατρός μου, τὸ συστατικὸν ἦτο πολύτιμον, καὶ ἔμελλε διαφερόντως νὰ μὲ ὠφελήσῃ. Μοὶ ἐλάλησεν ἐπανειλημμένως περὶ αὐτοῦ ὁ γέρων· μοὶ παρήγγειλεν ἐνθέρμως νὰ μὴ παραβάλω τὴν παραμικρὰν ἀναβολήν· μὲ προέτρεπε δὲ νὰ θηρεύσω τὴν φιλίαν ἀνδρός, ὅστις γενναίως ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀνεδείχθη ὑπερασπιστὴς τῆς οἰκίας μας.

» Εἵπετο ἐκ μέρους μου νὰ ἐκτελέσω ἄνευ βραδύτητος τὴν πατρικὴν παραγγελίαν. Καὶ τῷόντι φθάσας εἰς Βενετίαν δὲν ἐχρονοτρίβησα. Ὁ Σικελιανὸς μὲ κατέλιπε μόνον, πορευθεὶς πρός τινα, νομίζω, πατραδέλφην του, νυμφευθεῖσαν ἐκεῖ πρὸ πολλοῦ. Οὕτω δὲ ἀπομείνας ἐγὼ μονάρχης τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἀλλὰ μονάρχης ὑπεύθυνος, ἐτάχυνα νὰ ἐνεργήσω τὸ πρώτιστον καθῆκον. Τροπολογῶν, λοιπόν, τὸν ἐπαρχιακὸν ἱματισμόν μου ἐπὶ τὸ κομψότερον, ἀγοράζω χρυσοῦν ὡροδείκτην μετὰ συνηρτημένων κλειδίων, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν, κόπτω διὰ τοῦ ξυροῦ τοῦ πώγωνος τὸν ἴουλον, ἀρωματίζω τὴν κόμην, καί, θέσας εἰς τὸν κόλπον τὸ περισπούδαστον γράμμα, πορεύομαι θαῤῥαλέως εἰς τὴν Riva degli Schiavoni πρὸς ἔρευναν τοῦ προστάτου μου.

» Ἀλλὰ μόλις ὁ κωπηλάτης ἀνήγγειλεν ὅτι ἐφθάσαμεν, τὸ θάῤῥος μου μετετράπη εἰς δειλίαν. Τὸ κατάλυμα τοῦ προστάτου ἐσχεδιάσθη εἰς τὴν ὅρασίν μου τοσοῦτον ὑψηλὸν καὶ πλατύ, τοσοῦτον ἀνώτερον τῆς ἰδέας μου καὶ τῆς ἀξίας μου, ὥστε ἐδίσταξα νὰ προχωρήσω. Ἐνώπιον τῶν πελωρίων τοιχῶν του, ᾐσθάνθην ἐμαυτὸν μικρὸν ὡς μύρμηκα, μικρὸν καὶ μέχρις ἀθυμίας τεταπεινωμένον . . . . . Τί κοινόν, εἶπον ἐν ἐμαυτῷ, μεταξὺ τοῦ μάκαρος τούτου Ναβὰβ, καὶ ἐμοῦ τοῦ ἀσημάντου μαθητίσκου; Οὗτος μὲν ἀγνοεῖ τὴν ἐμὴν ὕπαρξιν· ἐγὼ δὲ κεχηνὼς θαυμάζω τὴν μεγαλοπρεπῆ κατοικίαν του, ἄγνωστος ὢν οὐ μόνον πρὸς ἐκεῖνον, ἀλλ' ἔτι καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς χυδαίους κωπηλάτας μου. Ἆράγε στέργει ὁ τρισόλβιος οὗτος νὰ δεχθῇ εἰς τὴν οἰκίαν του ἐμὲ τὸν ταπεινὸν σπουδαστήν, μόνον καὶ μόνον διότι οἱ ἦχοι τοῦ ὀνόματός μου συμφωνοῦσι πρὸς τοὺς ἤχους τοῦ ἰδίου του ὀνόματος; Ἆράγε κἂν ὁ παμμάκαρ οὗτος διατηρεῖ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πατρός μου ἐν μέσῳ τῶν πολυδαπάνων διασκέψεων τοῦ βίου του; — Μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐκσφενδονίσω κατεσχισμένην τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὴν λίμνην, καὶ νὰ διατάξω τῷ κωπηλάτῃ τὴν ἐπιστροφήν. Ἀλλὰ μὲ τίνα χεῖρα νὰ κερματίσω τοὺς φιλτάτους χαρακτῆρας; πῶς νὰ μὴν ἐκπληρώσω τὴν κυρίαν παραγγελίαν τοῦ πατρός . . . .; Ἔῤῥιψα μεταμεληθεὶς ἓν ἀργυροῦν νόμισμα πρὸς τὸν κωπηλάτην, ἐξεπήδησα εἰς τὴν βαθμίδα, καὶ χωρὶς νὰ προειδοποιήσω τὸν θυρωρὸν εἰσῆλθον εἰς τὸ παλάτιον.

» Ἡ συναίσθησις τῆς εὐτελείας μου ἐγιγαντίασε κατὰ τὴν ἀνάβασιν τῆς μαρμαρογλύπτου κλίμακος. Πλὴν ὅμως τότε, καὶ ἂν ἤθελον νὰ ὀπισθοδρομήσω δὲν ἦτον πλέον καιρός. Ἐκὼν ἄκων ὑποταχθεὶς εἰς τὴν ἀνάγκην, ἀνέσυρα, τοὐλάχιστον, τὸν λαιμοδέτην, διεκάθισα τὰς τρίχας, αἵτινες τότε ἐσυνειθίζοντο λοφοειδῶς ἐπὶ τοῦ μετώπου συνεσταλμέναι. Ἀκολούθως, πρός τινα ὑπηρέτην ἐνεχείρησα τὸ γράμμα μου.

» Εἰσέβην δυσδιάθετος εἰς τὸν ἀντιθάλαμον. Τὸ φίλαυτόν μου ἔπασχε βαρέως ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς πέριξ πολυτελείας· ὁ εὐτελὴς ἐγωϊσμὸς ἐδυσαγασχέτει κατὰ τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἐγωϊσμοῦ. Ὡς δὲ ὁ οἰκέτης διήνοιξε τὴν θύραν ἀγγέλλων τὴν ἔλευσίν μου, καὶ παραδίδων τὴν ἐπιστολήν, τὸ ἀνήσυχον βλέμμα μου ἔπεσεν ἐπί τινος γεροντίου κατακεκλιμένου ἐπὶ βαθείας καθέδρας, περιτετυλιγμένου εἰς μαλλωτὸν ἐπανωφόριον, καὶ ἀναγινώσκοντος ἐφημερίδα. Τὸ γερόντιον ἐδέχθη τὸ γράμμα ἐπὶ δίσκου, διῆλθεν αὐτὸ ἐπιτροχάδην μέχρι τῆς ὑπογραφῆς, καὶ εἶπεν ἀπροσέκτως πρὸς τὸν οἰκέτην «οὐδεμία ἀπάντησις». — Ὁ κομιστής, Ἐκλαμπρότατε, περιμένει, παρετήρησεν ὁ ὑπηρέτης, νεύσας πρὸς τὴν θύραν, ἔξωθεν τῆς ὁποίας ἐγὼ κατεσκόπευον πᾶν κίνημα, ἕτοιμος νὰ ῥιφθῶ πρὸς τὴν κλίμακα εἰς τὸ πρῶτον ψυχρότητος σημεῖον. Τότε ἐκ δευτέρου ὁ οἰκοδεσπότης ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολήν. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν, ἀποθέσας ὀπτῆρας καὶ ἐφημερίδα, καὶ ἀνορθωθεὶς ἐπιπόνως, ὡς ἂν ἔπασχεν ὑπὸ ποδάγρας, «ἂς κοπιάσῃ, ἐφώναξε, κόπιασε κόπιασε!» Συγχρόνως δὲ προσήρχετο αὐτός, μὲ εἰσῆγε χειραγωγούμενον εἰς τὸ γραφεῖον,

γρύζοντος, βαΰζοντος, καὶ μαινομένου τοῦ κυνιδίου του, μ' ἐθεώρει καλὰ καλὰ καὶ ἐκ τοῦ πλησίον, εἶτα μ' ἔσυρε πρὸς τὸ παράθυρον, ὅπου πάλιν μὲ ἀνεθεώρει ἀσκαρδαμυκτί, ὥς τινα ὑπερόριον ἐρχόμενον ἐκ τῆς χώρας τῶν ἀντιπόδων. Ἐπὶ τέλους, τῆς δυσεξηγήτου περιεργείας του ταύτης ἱκανοποιηθείσης, ὁ γέρων ἀνεβόησεν ἐντόνως καὶ ἐπανειλημμένως· Bah che maraveja! bah, che maraveja ancuò! ὢ τοῦ παραδόξου θαύματος σήμερον!

» Ἦτον, ἢ δὲν ἦτον ἀλλόκοτος αὕτη ἡ ὑποδοχή; Σὺ κρῖνον ἀναγνῶστα! ἦτο σωστόν, ἦτον ἀξιοπρεπές, πρὸς ἐμὲ τὸν ἀπελεύθερον, καὶ δημοκρατούμενον μάλιστα, νὰ σύρωμαι sans façons οὕτω παρά τινος ὑποδεδουλωμένου λειψάνου τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἄλλο καύχημα πιθανῶς μὴ ἔχοντος παρὰ τὸ καύχημα τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀρχοντικῆς ἀλαζονείας; Ἡ ἀλλόκοτος ὑποδοχὴ τοῦ σκύλλου καὶ τοῦ κυρίου του πραγματικῶς μὲ δυσηρέστησεν. Ὅ,τι δὲ μάλιστα παρώξυνε τὴν ἀγανάκτησίν μου ἦτον ἡ ὀγκώδης καὶ βοστρυχισμένη φενάκη τοῦ γέροντος, ἦτον ἡ ἐκ *βελούδου* ἐπιδεικτική του βράκη, ἦσαν αἱ πολυτιμόλιθοι πόρπαι τῶν ὑποδημάτων του, καὶ δύο χρυσαῖ ἅλυσοι ὡρολογίων κωδωνιζόμεναι ἀμφοτέρωθεν τῆς κοιλίας του. Δὲν ἔκρινα ὅμως εὔλογον νὰ ἀμείψω τὴν ἀταξίαν δι' ἄλλης ἀταξίας, μνησθεὶς τοῦ παραγγέλματος τοῦ πατρός. — Κάτω κάτω, ἐσκέφθην, ὁ ἰσχυρὸς οὗτος εὐεργέτης τῶν προπατόρων μου μὲ εἰσάγει παρ' ἐλπίδα εἰς τὸ γραφεῖόν του, μὲ προσλαμβάνει δὲ καὶ ἐκ τῆς χειρός. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, δὲν ὑπεμφαίνεται ἆρά γε, ἐν μέσῳ τῶν ἑτεροτρόπων ἐκείνων ἀναφωνήσεών του, καί τις εὐαρεστία προερχομένη ἐκ τῆς παρουσίας μου; Ταῦτα διαλογισθεὶς ἀστραπηδόν, ἀπεφάσισα νὰ περιμείνω τὴν φυσικὴν διάλυσιν τῆς σκηνῆς.

» Ὄχι, δὲν ἀπατῶμαι, ἐξεφώνησεν ὁ γέρων, καθηλῶν αὖθις ἐπάνω μου δύο μικροὺς ὀφθαλμούς, ἐν οἷς διηύγαζεν ἀλλότριόν τι μίγμα σαρκασμοῦ καὶ φιλοφροσύνης! Cospetto! ἐὰν γνήσιος γόνος Τριδεντινὸς δὲν ἦσαι σύ, τίς ἄλλος εἶσαι, δὲν εἰξεύρω. Τὸ μαρτυρεῖ τὸ πρόσωπόν σου, τὸ προσβεβαιοῦσιν αἱ εἰκόνες μου. Ἐλθέ, ἐλθέ, ἐπεμφθέγξατο στομφαστικῶς, ὁδηγῶν με πρός τινα οἰκογενειακὴν ἐλαιογραφίαν! Δὲν ἀναγνωρίζεις ἐνταῦθα τὸν φυσιογνωμικὸν τύπον τοῦ γένους μας; ὁ περικλεὴς οὗτος προπάππος μου ἔσωσεν ἄλλοτε τὴν Βενετικὴν πολιτείαν, καταβαλὼν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον 200 χιλιάδας ῥεαλίων. Ὁ ἕτερος οὗτος ἐχρημάτισεν ἐπιστήθιος φίλος, καὶ ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Καρδιναλίου Ξιμένες εἰς Ἱσπανίαν. Μέγας ἀνήρ! Τοῦτον δὰ θὰ τὸν γνωρίζῃς· εἶναι ὁ σεβάσμιος ἐκεῖνος ἀρχιδιάκονος, ὅστις ἐχρημάτισεν ἐφάμιλλος τοῦ Φρᾶ Παύλου Σάρπη, κατὰ τὰς φοβερὰς διενέξεις μετὰ τῆς Ῥώμης. Ἴδε, ἴδε καὶ ταύτην τὴν φαλακρὰν κεφαλήν! Δὲν τεκμαίρει τοῦ ἀνδρὸς τὴν βαθύνοιαν; Ὁ Ἀββᾶς Λωζιέρος ἠδίκησεν αὐτὸν ἕνεκεν ἀντιζηλίας, ὅμως αἱ πρὸς τὴν Γερουσίαν ἀκάματοι ὑπηρεσίαι του θέλουσι ποτὲ διαλάμψει, καθάπερ δίσκος ἡλίου μετὰ τὴν ὁμίχλην. — Ἵνα μὴ πολυλογῶ, μὲ περιέφερεν εἰς τὴν πινακοθήκην του, ἐξιστορῶν ἕνα πρὸς ἕνα τοὺς περικλεεῖς προγόνους του. Ἐπὶ τέλους δὲ μὲ ὡδήγησε καὶ πρός τινα μικροτέραν ἐλαιογραφίαν κεκαλυμμένην ὑπὸ λεπτοῦ τινος ὑφάσματος. Τὴν εἰκόνα ταύτην, εἶπε μὲ φωνὴν μαλακωτέραν, ἄφες, Sior Greco, νὰ μὴ τὴν ἀποκαλύψω τώρα! εἰς ἄλλην περίστασιν. Ἐν τούτοις, ἐγὼ εἶχον ἀναλάβει τὸ θάῤῥος μου, καὶ τὸν ἐκύτταζον κατ' ὄψιν. Ἴδον δὲ τοὺς ὀφθαλμούς του ἀποβάλλοντας τὴν σαρκαστικὴν ἔκφρασιν, καὶ κλίνοντας πρὸς τὴν συντριβήν. — Τίς ἡ ἡλικία σου, ὦ νέε, μὲ ἠρώτησεν, ἕλκων ἕνα βαθὺν στεναγμόν; — Ἀκόμη τὰ δέκα ἑπτά. Οἴμοι, οἴμοι! ἀνέκραξε γοερῶς, ἐκτείνας τοὺς βραχίονας κατ' ἐπάνω μου! — Ἀλλὰ μετριάσας τὴν ὁρμὴν ἐν τῷ ἅμα. Θεέ μου, ἐξεφώνησεν, ἄλλον τρόπον, λοιπόν, δὲν εἶχες ἵνα δοκιμάσῃς τὴν ἀδυναμίαν μου, ἢ παρασταίνων τὴν μορφὴν τοῦ ἀθλίου μου Καρόλου ὑπὸ τὸ σχῆμα ἑνὸς *σχισματικοῦ*! Καὶ ταῦτα φωνήσας ἔσυρε τὸ ῥινόμακτρον· στρέψας δ' ἑτέρωθι τὴν κεφαλήν, ἐσφόγγισε κρυφίως τοὺς ὀφθαλμούς.

» Τὰ προκαταρκτικὰ πάντα τῆς ἐπισκέψεως δὲν διεδεικνύοντο κατ' οὐδένα τρόπον τοιαῦτα, ὥστε νὰ ἐνισχύσωσιν ἐντὸς ἐμαυτοῦ τὰς μεγάλας προσδοκίας τοῦ πατρός μου. Οἱ ἄτοποι καὶ τραχεῖς ἐκεῖνοι κατὰ τὴν εἴσοδον θαυμασμοὶ ἔκνυζον τὴν ἀξιοπρέπειάν μου, προσέβαλλον τὸν χαρακτῆρά μου. Ἀλλά, σὺν τοῖς ἄλλοις, τί μ' ἔμελεν ἐμὲ περὶ τοῦ γραμματέως τοῦ Ξιμένες, ὅστις, ἐν παρενθέσει, ἐφαίνετο δεισιδαιμόνως ἀγριοκυττάζων με ὑπὸ τοῦ βάθους τοῦ πολυσουφρώτου Ἱσπανικοῦ περιτραχηλίου του, πρόθυμος ἴσως, ἂν εἶχε φωνήν, νὰ ἐξερεύξῃ τὰς μυρίας ὕβρεις κατὰ τοῦ δόγματος τῶν πατέρων μου; Ἐξέλαβον τὸν οἰκοδεσπότην ὡς κοῦφον, κρονόληρον, δωρεὰν δὲ καὶ κέρτομον καὶ δηκτικόν. Καὶ ὅμως ὁ γέρων οὗτος ἐπρόφερεν ἐνώπιον τῆς μικρᾶς εἰκόνος τὸ πικρόντου κατὰ τοῦ *σχίσματός μου* ἐπιφώνημα μὲ τόσην αὐτόματον ἀκακίαν, μὲ πόσην εἰλικρίνειαν αὐθόρμητον, ὥστε δίκαιον δὲν ἔκρινα, καὶ πραγματικῶς δίκαιον δὲν ἦτο, νὰ ἐκλάβω τὴν ἐπιφώνησιν ὡς προσβλητικήν. Ὁ ταλαίπωρος πιθανῶς ὑπέκειτο εἴς τι βαρὺ ἄλγος ψυχικόν, ἀνώτερον τῆς δυνάμεώς του, τὸ δὲ ἄλγος τοῦτο, μηδὲ γενναῖον ἐκ μέρους μου ἦτο, μηδὲ ἁρμόδιον, ὄχι νὰ καταδικάσω, ἀλλ' οὐδὲ νὰ παρερμηνεύσω.

» Ὁπωσδήποτε, δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐννοήσω, ὅτι ἡ ὑποτιθεμένη ὁμοιότης ἐμοῦ τοῦ *σχισματικοῦ* μετά τινος ἀποβιώσαντος μέλους τῆς οἰκογενείας, ἐπειδὴ ἀνέξεε πληγήν, μὴ εἰσέτι συνουλωμένην, ἐποίει τὴν παρουσίαν μου εἰς ἐκείνην τὴν οἰκίαν ἀνώμαλον ὁπωσοῦν καὶ φορτικήν. Καὶ λοιπόν, ἡτοιμαζόμην νὰ συντομεύσω τὴν μετὰ τοῦ προστάτου μου συνέντευξιν, διατεθειμένος πλέον νὰ μὴν ἐπανέλθω. Ἤδη οἱ ὀφθαλμοί μου ἐζήτουν τὴν θέσιν τοῦ πίλου καὶ τῶν χειρίδων, ἐνδομύχως δ' ἐσχεδίαζον τὰς φράσεις τῆς ἀπελεύσεως, ὅτε εἰσῆλθον εὐθυμοὶ εἰς τὸ δωμάτιον, καὶ παρὰ τοῦ κυνιδίου φιλο-

φρονούμεναι, ἡ οἰκοδέσποινα καὶ ἡ θυγάτηρ της.

» Ἤθελον εὐχαρίστως δώσει τὸν ἀρτίκτητον ὡροδείκτην πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀκαίρου συναντήσεως. Ἑτέρα δαπάνη ἀνόστων λεξιδίων, καὶ περιττολογημάτων ὀχληρῶν. Ἀηδίασα πάντοτε τὰ ἐπίπλαστα καὶ ἐπίβουλα χαριτολογήματα, κυρίως τὰ ἀποτεινόμενα πρὸς τοὺς μεγιστᾶνας καὶ τὰς φιλαρέσκους νέας. Μολοντοῦτο, ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶχον ἄδικον. Καθότι, ἡ μὲν μήτηρ, ναὶ μὲν ὑπέρσαρκος ἦτο, νέα δὲ οὐχί· ἡ δὲ κόρη ἐδεικνύετο κατωτέρα τῆς ἡλικίας τῶν φιλαρέσκων ἀξιώσεων, ἔχουσα μόλις ἔτη δέκα τέσσαρα. Τὸ κοράσιον τοῦτο δὲν ἦτον εὐειδές· ὅμως, πρὸς πᾶσαν ἀλήθειαν, ὑπέσχετο, ἀναπτυσσόμενον, νὰ γίνῃ θελκτικὸν πολύ. Προήγγειλεν ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς καλλονῆς, ὅπερ ἐνίοτε σύγκειται εἰς μίαν ἀντίθεσιν· ἤθελε γίνει, δηλαδή, ὡραία παρθένος, διὰ μόνον τὸν λόγον, ὅτι οὐδεὶς τῶν εὐδαιμόνων ἐραστῶν της ἤθελε δυνηθῆ νὰ προσδιορίσῃ μετ' ἀκριβείας εἰς τί τὸ εὐάρεστον τοῦ προσώπου της συνίσταται.

» Δὲν χαράττω τὴν ἀνάμνησιν ταύτην, ὡς εἰσαγωγὴν εἰς ἐρωτικὸν διήγημα. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἀντεχαιρέτησα μητέρα τε καὶ θυγατέρα, ὅσον ἠδυνήθην ἐπιδεξιώτερον. Ἀλλὰ τὸ προσηγόρημά μου ἐξῆλθε δυστράπελον, ψυχρὸν, βεβιασμένον, τὸ συνέγνων καὶ ἐγὼ αὐτός. Ἐσυλλάβισα τρεῖς ἢ τέσσαρας λέξεις, στρεβλὰς, νομίζω κατὰ τὴν γραμματικὴν, καὶ δυσερμηνεύτους κατὰ σημασίαν . . . Μ' ἐτάραξεν ἡ παρουσία τῆς νεάνιδος, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἤμην ὑπερκόρως βεβαρημένος, καὶ δὲν ἤξευρον τί νὰ κάμω διὰ νὰ γίνω πάλιν κύριος τοῦ πίλου μου, Τοῦτο πρὸς ὥραν ἂς μείνῃ sub Judice.

» Ὁ γέρων δὲν ἠπατήθη ὡς πρὸς τὰς δραπετικὰς ἑτοιμασίας μου. Ὅθεν, ἐκτείνας φιλοτρόπως τὴν δεξιὰν, ὡς ἵνα διακόψῃ δῆθεν τὴν πρὸς τὸν πῖλον ἀκάθεκτον ὁρμήν μου· Caro Sior Greghin, εἶπε μειλιχίως καὶ ὑποκοριζόμενος, μήπως ἦσαι φυγάνθρωπος; Ἐνθυμήθητι τὸ ῥητόν· Quis solitudinem delectatur, aut Deus, aut fera est. Ἀφίνεις ἐμὲ νὰ σὲ τιθασσεύσω ἐφ' ὅσον μείνῃς ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν μου; ἡ φυγανθρωπία εἶναι σύμπτωμα βέβαιον νοσώδους φιλαυτίας, ἢ κτηνώδους ἐγωϊσμοῦ. — Εἶτα στραφεὶς πρὸς τὸ κοράσιον, ὅπερ δυστυχῶς εἶχε προσηλωμένον ἐπ' ἐμοῦ τὸ βλέμμα, Ζannina mia, Ἰαννοῦλά μου, προσέθεσε χαδευτικῶς, καὶ δακτυλοδεικτῶν με, ὁ Κύριος οὗτος φέρει τὴν ἁπλοϊκότητα ἐζωγραφημένην εἰς τὸ μέτωπον, ἴδε· πλὴν ὑποκρύπτει, φαίνεταί μοι, καί τι μυστηριῶδες, ὅπερ πρέπει ἐν καιρῷ εὐθέτῳ ν' ἀποκαλύψωμεν. Ἐπιθυμῶ λοιπὸν νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ τόσον ταχέως. Σὲ παρακαλῶ προσκάλεσέ τον καὶ σὺ νὰ μείνῃ μεθ' ἡμῶν ὀλίγον ἔτι! — Ἐγὼ ἠρυθρίουν ὥσπερ παρθένος.

« *Αἰδοῦς ὑγρὸν ἔρευθος ἀποστάζουσα προσώπου*.

» Ἐὰν ὁ Κύριος ἀγαπᾷ τὴν μουσικὴν, ὡς ἐλπίζω, ἀπήντησεν ἡ πονηρὰ νεᾶνις κιχλίζουσα, πρόθυμος εἶμαι νὰ παίξω εἰς τὸ κύμβαλον πᾶν ὅ,τι τὸν εὐαρεστήσῃ. — Περιχαρὴς διὰ τὴν ἑτοιμότητα τῆς θυγατρός του, ὁ οἰκοδεσπότης συνέλαβε τότε τὸν βραχίονά μου, καὶ διευθύνθη ὑποσκάζων πρός τινα εὐρύχωρον καὶ κοσμιωτάτην αἴθουσαν, ἐμοῦ μὲν ἀχαρίτως ταχύνοντος τὸ βῆμα, τοῦ δὲ ποδαλγικοῦ καθυστεροῦντος. Ὡμοίαζεν ἡ περίπλεκτος αὕτη συνοδία λέμβον ἐλαφρὰν ῥυμουλκοῦσαν βαρύφορτον ὁλκάδα; ἢ προεικόνιζε τὴν ἀναγεννηθησομένην Ἑλλάδα ἐν τῷ χειραγωγεῖν συγγενῆ γεγηρακυῖαν καὶ παράλυτον; Τὴν κωμικήν μας εἰκόνα συναπήρτιζε τὸ κροσσωτὸν-οὐρίδιον τῆς φενάκης (coin, codino) ἐπὶ τοῦ αὐχένος τοῦ εὐγενοῦς ὁμωνύμου μου· ὅπερ ἰδὼν ἐγὼ ἐνεθυμήθην τὴν γελοιώδη σκηνὴν, ὅτε εἰς τὴν νῆσόν μας οὐροτομήθησαν ὑπὸ τὸ *δένδρον τῆς ἐλευθερίας* αἱ φενάκαι πᾶσαι, ὁ δὲ μετέπειτα πενθερός μου Δημήτριος Πετριτσόπουλος, ὡς ἡγούμενος τῆς ἀρχοντικῆς φατρίας, ἠναγκάσθη παρὰ τῶν ὀχλαγωγῶν νὰ σύρῃ θέλων καὶ μὴ θέλων τριγύρω τοῦ δένδρου τὸν χορὸν τῶν βαναύσων, καὶ νὰ κραυγάζῃ στεντορείᾳ τῇ φωνῇ *Λιπερτὰ καὶ Γαλιάντζα!* Αἱ ἀναμνήσεις αὗται, προσέτι δὲ ἡ οἰκειότης τοῦ γέροντος, καὶ τὸ εὐπροσήγορον τῆς θυγατρός του συνεκέρασαν τὴν δυσθυμίαν μου. Μὲ ὑπεχρέωσε μὲν ὁ γέρων καλέσας με θωπευτικῶς *φυγάνθρωπον*· μὲ ὑπεχρέωσε δὲ ἡ κόρη εὑροῦσα τρόπον ἵνα μ' ἐμποδίσῃ ν' ἀποχωρήσω.

» Αὐλὸν, καὶ βάρβιτον, καὶ λύραν εἶχον ἀκούσει πολλάκις εἰς τὴν νῆσόν μου, κύμβαλον ὅμως δὲν εἶχον ἀκούσει ποτέ μου. Ἡ Κυρία Ἰαννοῦλα, καθήσασα παρὰ τὸ ὄργανον, ἐστράφη καὶ μὲ ἠρώτησε ποῖον μελόδραμα ἐπροτίμουν, ἐὰν τὸ τοῦ Μοζὰρ ἢ ἄλλου τινός . . . — Κυρία, ἀπήντησα τεταραγμένος, καὶ ὅλος κατῃσχυμένος ὑπὸ τῆς ἀμαθείας μου, ὅ,τι εὐαρεστεῖ ὑμᾶς θέλει εὐαρεστήσει καὶ ἐμέ.

» Ποῖον τὸ ἀπόσπασμα τὸ ὁποῖον ἔπαιξεν; ἦτον ἐκ τῶν τοῦ Μοζὰρ, ἦτον ἄλλου τινός; Ἔπαιξε μόνον ἓν, ἢ καὶ ἕτερα κατὰ συνέχειαν; ἐν συνειδήσει δὲν ἠξεύρω. Τοῦτο μόνον γινώσκω, καὶ καλῶς ἐνθυμοῦμαι, ὅτι μόλις οἱ ἦχοι τοῦ ὀργάνου ἀνεκρούσθησαν, μόλις οἱ τόνοι περιήχησαν βροντωδῶς κατὰ τοὺς νόμους τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἁρμονίας, τὰ μελοποιήματα τῆς πατρίδος μου μοὶ ἐφάνησαν, φεῦ! βαρβάρων ὀλολυγμοὶ, ὑλακαὶ κυνῶν, βορέως ἄγρια μινυρίσματα. Αἱ αἰσθήσεις μου ἀφηρπάγησαν αἴφνης εἴς τινα χώραν ἄγνωστον, ὑπερφυσικὴν, μυθώδη. Τὰ πέριξ ἀντικείμενα μετέβαλλον θέσιν, καὶ σχῆμα, καὶ σημασίαν. Καὶ ἡ μὲν ὀροφὴ μετεβλήθη εἰς στερέωμα, ἐξαστράπτον τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τοῦ Πλάστου· οἱ δὲ περιεστῶτες μοὶ ἐφάνησαν πλέον ἢ καὶ φίλοι οἰκεῖοι οὓς ἐδυνάμην ἀσυστόλως νὰ περιπτυχθῶ· ἐγένοντο γονεῖς, ἀδελφοὶ, συγγενεῖς ἐγκάρδιοι. Ἐξαιρέτως ἡ κόρη κατέκτησε τὸν θαυμασμόν μου· αὕτη μοὶ παρέστη ὑπὸ σχῆμα οὐράνιον, ἀγγελικόν. Συντόμως, ἡ ψυχή μου ἀνέστη, ὡς ἐξ ἀβύσσου, ὡς ἐκ ληθάργου· ἀρτίτοκα πάθη συνεσκίρτησαν συγκεχυμένως εἰς τὰ σπλάγχνα μου, τὸ πνεῦμά μου κατεκλυδωνίσθη, καθάπερ παλιῤῥόθιον πλοιάριον ἐν ἀχανεῖ

πελάγει· τὰ δὲ ὄμματά μου, συμμερισθέντα καὶ αὐτὰ τὴν γενικὴν ταραχὴν, ἐδάκρυσαν εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῆς οἰκίας καὶ τῶν γονέων. . . . Ἀλλὰ τίς ὁ δυνάμενος νὰ περιγράψῃ τὴν ἔκστασιν ἥτις καταλαμβάνει τὸ πνεῦμα τοῦ δικαίου ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ Δημιουργοῦ; Ἡ πρώτη ἐντύπωσις αὕτη τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἐπροξένησεν ἐντὸς ἐμοῦ τοιαύτην ἔκρηξιν εὐαισθησίας, ὥστε, χωρὶς ὑπερβολῆς, ἂν ἡ κόρη ἠκολούθει μικρὸν ἔτι κυμβαλίζουσα, ἤθελον, νομίζω, ἐξέλθει τοῦ ξενῶνος ἡμιπαράφρων. Ὁ πλοῦτος, ἡ μεγαλοπρέπεια, ἡ ἀριστοκρατικὴ ἔπαρσις, καὶ ὅσα ἄλλα προηγουμένως ἐπίεζον καὶ ἠνόχλουν τὴν ψυχήν μου, ἐμετρίασαν τότε τὴν πειρακτικήν των ἐνέργειαν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ φιλοφροσύνη τῶν προστατῶν μου, καὶ ἐξαιρέτως ἡ χαριέντως κυμβαλίσασα παρθένος, μὲ κατέθελξαν, μ' ἐγοήτευσαν, ἤθελον, σχεδὸν εἴπει, μὲ διέφθειραν. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀκριβῶς, ἂν καὶ πρὸς ἐμὲ ἀδιαγνώστως, μεταβαίνει τὸ *ἐγώ μου* εἰς ἕτερον στάδιον ὑπάρξεως. Ἔκτοτε, καθάπερ σκώληξ ἐντόμου, διαῤῥηγνύει τὸ χονδρόν του περικάλυμμα, ἵνα μεταλάβῃ καλλιωτέρας μορφῆς. Ἦτο τάχα πρεσβυτέρα τῆς Κυρίας Ἰαννούλας ἡ πρωτομήτηρ Εὔα, ὅτε παρεκίνησε τὸν ἀπειρόκαλον σύζυγόν της νὰ συναισθανθῇ τὴν γυμνότητα τῆς σαρκὸς, καὶ τὸν ἐδίδαξε νὰ ῥάψῃ φύλλα συκῆς ἔξω τῆς θύρας τοῦ ἀπηγορευμένου Παραδείσου;

» Παυθείσης τῆς μουσικῆς, ἡ τάξις ἤθελε ν' ἀπευθύνω τρεῖς ἢ τέσσαρας λέξεις εὐχαριστηρίους. Δυστυχῶς, εἰς τοιαύτας περιπτώσεις, τὸ λεξικόν μου ὑπῆρξεν ἐλλιπέστατον πάντοτε καὶ λακωνικὸν μέχρις ἀπελπισίας. Τί νὰ κάμω; Τίνι τρόπῳ ν' ἀπαλλαχθῶ τῆς νεάνιδος, ἥτις ἐφαίνετο περιμένουσα τὸν ἔπαινον εἰς τὰς συνήθεις ἐκείνου τοῦ χρόνου ὀγκώδεις ὑπερβολάς; Πῶς δὲ ν' ἀπαλλαχθῶ καὶ τῶν γονέων, οἵτινες ἀσμένως παραδέχονται τὰς τερατωδεστέρας ὑπερβολὰς, ὅταν αὗται μεγεθοποιοῦσι τὰ χαρίσματα τῶν τέκνων των; Ἵνα μὴ παρατείνω τὴν ἀβεβαιότητα, ἔκλεισα τὸ λεξικὸν, καὶ παρεδόθην εἰς τὴν ἐπικουρίαν τῶν νευμάτων. Ἔκαμα τρεῖς βαθυτάτας προσκυνήσεις (reveronze), μίαν πρὸς ἕκαστον μέλος τῆς οἰκογενείας, ἀρχόμενος, χάριν σεμνότητος, ἀπὸ τοῦ γέροντος. Αἱ προσκυνήσεις αὗται κατὰ τὴν ἔμπνευσιν τῆς στιγμῆς, ὤφειλον νὰ ἐκφράσωσι τρία διάφορα προσηγορήματα, σχετικὰ εἰς τὸ πρόσωπον πρὸς ὃ ἀλληλοδιαδόχως ἀπετεινόμην κλίνων βαθέως τὴν κεφαλήν. Ἀλλ' ἀοι! τὸ κυνίδιον τῆς οἰκοδεσποίνης, ἐκλαβὸν ἐπὶ κακοῦ τὸν σκοπόν μου τοῦτον, ὥρμησεν ἐπάνω μου βαΰζον ἀκατασχέτως. . . . Βαβαί! βαβαὶ τῆς σκαιότητος! Οἴμοι τῷ βαρβάρῳ καὶ ἀπολιτεύτῳ! Πρὶν ἔτι περάνω τὰς προσκυνήσεις, συνῃσθάνθην τὸ ἄχαρι, τὸ ἀγροῖκον, τὸ γελοῖον τῆς συμπεριφορᾶς μου, καὶ ἐντράπην ἐμαυτόν· ὅτε δὲ ἀνώρθωσα τὴν κεφαλὴν, πάντες, φεῦ! ἐγένοντο μάρτυρες τῆς συγχύσεώς μου. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο, σήμερον ἀναπολῶν μετριοπαθέστερον τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὰ περιστατικὰ, εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι ἂν ἐγίνωσκον τότε καλῶς τὴν Ἰταλικὴν, καὶ ἂν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ προφορικοῦ λόγου μοὶ ἐπετρέπετο νὰ ἐκφράσω διὰ τοῦ καλάμου πανθ' ὅσα τὰ τρία ἐκεῖνα ἀξιογέλαστα προσκυνήματα συνεμπεριεῖχον, ἤθελον ῥίψει περιληπτικῶς εἰς τὸν χάρτην τὴν ἑξῆς ἰδέαν·

« Χαριεστάτη Κυρία Ἰαννοῦλα, μέγα μου καύχημα
» κρίνω τὸ νὰ κατάγωμαι ἀπὸ τοῦ γένους σου,
» νὰ φέρω δὲ προσέτι τὸ ὄνομά σου, καὶ τὸ εὐγε-
» νὲς ἐπώνυμόν σου ». Πλὴν τὴν στιγμὴν ἐκείνην, καταισχυνθεὶς τὴν ἐμὴν αἰσχύνην, καὶ ἄλλο τι μὴ γευθεὶς πάρεξ τῆς μηδαμινότητός μου ποτήριον, ἑνὸς μόνου πράγματος ὠρέχθην· ν' ἀφορμήσω δηλαδὴ δρομαῖος ἐξ ἐκείνου τοῦ τόπου τῆς καταδίκης, καὶ νὰ θέσω διὰ παντὸς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῶν μαρτύρων τοῦ πλημμελήματος ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλήτερον διάστημα. Ἐπέπρωτο ὅμως καὶ τοῦτο νὰ μὴ ἐπιτύχῃ. Οἱ οἰκοδεσπόται ἐπρότεινον νὰ μετακομίσωσι τὰ ἔπιπλά μου εἰς τὸ κατάλυμά των. Ἀπεποιήθην ἀποτόμως, ἠρνήθην μετὰ τραχείας ἰσχυρογνωμίας, ἂν καὶ ἡ πρότασις ἐκολάκευεν οὐκ ὀλίγον τὴν φιλαυτίαν μου. Ἐπὶ τέλους, ὅπως ἐξέλθω ταχύτερον τῆς οἰκίας, ὅπως ταχύτερον συνέλθω μονώτατος, ἀμάρτυρος εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ συνειδότος, ἠναγκάσθην νὰ ὑποσχεθῶ ὅτι τῇ ἐπαύριον ἤθελον *φάγει τὸ ῥύζι*, τουτέστιν ἤθελον ἀριστεύσει μαζί των.

» Ἡ δίκη τοῦ ἑαυτοῦ μου ἐπισήμως ἤρξατο ἅμα κατέκλινον εἰς τὴν εὐνὴν, ἀστράπτοντος, ἐνθυμοῦμαι καὶ βροντῶντος ἔτι τοῦ χειμῶνος τὴν ἑσπέραν ἐκείνην. Ἡ συζήτησις διήρκεσε μέχρις ὄρθρου βαθέως. Καὶ ὑπόδικος μὲν ἐκάθησε τὸ σῶμά μου, δικαστὴς δὲ ἡ συνείδησις, κατήγορος δὲ ὁ νοῦς, καὶ συνήγορος ἡ καρδία. Ἀλλ' ἂς ἀφήσωμεν τὰ ψυχολογικά. Ἡ ἀποφρὰς ἐκείνη νὺξ ἀριθμεῖται μεταξὺ τῶν δεινοτέρων νυκτῶν τοῦ βίου μου, καθότι ὁ φόβος μὴ κατέστην γέλωτος ἀντικείμενον ἅμα μετέβην εἰς ξένην γῆν, μ' ἐβασάνισεν ἀπηνῶς· μὲ παρηκολούθησε δὲ ὁ ἔλεγχος, ὡς τὸ φάσμα τοῦ Βάγκου παρὰ τῷ Σεξσπήρῳ. Τὴν αὐγὴν ἠγέρθην πρωΐτατα. Ἠνέῳξα τὸ παράθυρον· δὲν ἔφεγγε. Τὸ ἔκλεισα ἐκ νέου· ἀπηλπίσθην. Ὁ κοιτὼν μοὶ ἐφάνη δεσμωτήριον, ὁ ἐπίλοιπος κόσμος σκότος καὶ καταδίκη. Ἅμα δ' ἔφεξε, καὶ κατέπαυσεν ὁ ὑετὸς, καὶ τὸ φῶς ἐνέπλησε τὸν κοιτῶνα, τότε τὰ πάθη καθησύχασαν ὀλίγον. Συνέλαβον τότε καί τινα ἰδέαν παράξενον. Τί κακὸν, εἶπον ἐν ἐμαυτῷ, ἂν ἐσυμβουλευόμην εἰς τοιαύτην ἀκμὴν καὶ τὸν φίλον ὅστις μετ' ἐμοῦ διενυκτέρευσε, τὸν πιστὸν, τὸν ἐχέμυθον καθρέπτην; Ἅμ' ἔπος ἅμ' ἔργον. Ἐσφάλισα τὴν θύραν. Καὶ πρῶτον μὲν πορευθεὶς ἐνώπιον τοῦ *φίλου*, ἐξέτασα εἰς τὴν φυσικήν στάσιν του τὸ σχῆμά μου· εἶτα δὲ κλίνας αἰφνιδίως τὴν κεφαλὴν, ἔκαμα τρεῖς μετανοίας βαθυτάτας, παντάπασιν ὁμοίας εἰς τὰς τρεῖς ἐκείνας ἐριννύας μου τῆς νυκτός. Τὸ ἀπαίσιον, τὸ ἀποτρόπαιον πεῖραμά μοὶ ἀναποδογύρισε τὸν στόμαχον τοσοῦτον, ὥστε μεγαλοφώνως ἐβλασφήμησα. « Ἀνόητε, βλὰξ, ἀβέλτερε, Σκύθα, » ἐξεφώνησα, ὁρῶν τὴν ἀπέναντι

εἰκόνα διεστραμμένην ὑπὸ τῆς ἀγανακτήσεως, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς ἠλλοιωμένους ὑπὸ τῆς κακονυκτίας! » Τί σὲ ὠφελοῦσιν, ἀνόητε, τὰ πιθηκίσματα ταῦτα, ἀφοῦ ἀπέδειξας ἑαυτὸν ὁλότελα σκαιόν, καὶ πότε; καθ' ἣν στιγμὴν ὤφειλες ἐκ τοὐναντίου νὰ θαυμασθῇς, καὶ νὰ διακρέψῃς; Ἀντὶ τῶν τριῶν ἐκείνων ἀνδραποδωδῶν προσκυνήσεων, αἵτινες βεβαίως, μόλις ἔστρεψας τὴν ῥάχην, διήγειρον ἄσβεστον γέλωτα, ἔπρεπε μᾶλλον ν' ἀπευθύνῃς φράσεις τινὰς θωπευτικὰς πρὸς τὴν κόρην, ἥτις διὰ τοῦ κυμβάλου της τόσην σοὶ ἐπροξένησε ἡδονήν. » Τότε κατὰ συνέπειαν τῆς ἐπιπλήξεως μετέβην εἰς ἄλλου εἴδους πειράματα. Ἀλλάξας ὕφος, καὶ σχῆμα, καὶ τρόπον, ἐνώπιον ταῦ καθρέπτου ἐσύστησα τότε σχολεῖον ἀλληλοδιδακτικὸν ἀνάμεσον τοῦ πρωτοτύπου καὶ τῆς εἰκόνος του. Μειδιάματα, καὶ ψευδογέλωτας παντὸς εἴδους καὶ πάσης βαθμολογίας, νεύματα κομψά, στάσεις ὀφθαλμῶν εὐαρέστους, καὶ χειρονομίας, καὶ φράσεις ἐπιτετηδευμένας, καὶ ποικίλους εἰδολισμούς, πάντα ὡς φιλοδραματικὸς ὑποκριτὴς τὰ ἐδοκίμασα ἐν πρὸς ἕν. Ὑπεσχέθην δὲ εἰς ἐμαυτὸν νὰ ἐκτελέσω τὰ ἐπιτυχέστερα τούτων, εἴτε πρὸς ἄμυναν, εἴτε πρὸς ἐπίθεσιν, κατὰ πρώτην εὐκαιρίαν . . . . . Ἀλλὰ τί ἐπειρώμην ὁ ἄθλιος; ἔκτιζον ἐπὶ τῆς ἄμμου. « Κόρακα πλύνον, οὐ τὸ μέλαν ὀμόρξει. » Δίωξον τὸ ἔμφυτον ὕφος σου, λέγει καὶ τις γαλλικὴ παροιμία! ἐπιστρέφει εἰς τὰ τέσσαρα. Ἐξ ἄλλου μέρους παρέβλεπον ὁ ἀπονοούμενος, ὅτι τὸ πολὺ θάρρος, ἤγουν ἡ ἀναίδεια μεταζὺ τοῦ πρωτοτύπου καὶ τῆς ἐν τῷ καθρέπτῃ εἰκόνος ἀποβαίνει μετ' ὀλίγον ἀναίδεια πρὸς τὸ κοινόν· διότι ὁ μὴ αἰδούμενος ἑαυτὸν ἐν παραβύστῳ, οὐδὲ τοὺς ἄλλους αἰδεῖται ἐν τῷ φανερῷ. « Αἰδοῦ σαυτὸν λέγει ὁ Θεόφραστος, καὶ ἄλλον οὐκ αἰσχυνθείσῃ. » Ἀλλὰ τὸ σχολεῖον τῆς πείρας εἶναι τὸ καλήτερον βιβλίον, καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοφράστου καλήτερον.

» Μὲ τοιαύτην πανοπλίαν ἐξῆλθον τῆς οἰκίας. Καὶ ὅμως, ἄν τις μοὶ ἔλεγε καθ' ὁδὸν τί προτιμᾷς νὰ πάθῃς, ἵνα μὴ συναριστῶν μετὰ ξένων, ἐκθέσῃς εἰς κίνδυνον τὴν πανοπλίαν σου, ἤθελον ἀδιστάκτως ἀπαντήσει· μᾶ τὴν ψυχήν μου, προτιμῶ τὸν πυρετόν. Πλὴν ἐπειδὴ οὕτως ἢ ἄλλως ὤφειλον νὰ ἐκπληρώσω τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν, ἤγουν ἔμελλον καὶ ἐγώ, κατὰ τὴν τύχην τοῦ ζωγράφου, νὰ φορέσω ἑκὼν ἄκων κόκκινα ὑποδήματα, ἀπεφάσισα ἐξερχόμενος νὰ κάμω δύο τινά. Πρῶτον μὲν νὰ ἐρευνήσω ἂν ἔπρεπε νὰ λάβω τὴν Κυρίαν Ἰαννοῦλαν ὡς πρόσθετον ὑπογραμμὸν κομψῆς συμπεριφορᾶς. Δεύτερον δὲ, συμμορφούμενος πρὸς τὸ πατρικὸν παράγγελμα νὰ προσκολληθῶ εἰς τὴν εὔνοιαν τοῦ γεννήτορός της. Ταῦτα σχεδιάζων, περιεπάτουν εἰς τὰς *Προκουρατορίας* περιμένων τὸν κώδωνα τοῦ ἁγίου Μάρκου νὰ σημάνῃ μεσημέριον. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ κωδωνοστασίου ἐκείνου, τὰ σήμαντρα τοῦ ὁποίου πολλάκις ἄνω τῆς μητροπόλεως πανηγυρικῶς ἐώρτασαν τὰς εἰς τὸ πῦρ καὶ τὸ αἷμα πνιχθείσας ἀνταρσίας τῶν Γραικῶν τῆς Κρήτης, ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐκείνου τοῦ κωδωνοστασίου ἡ Κορίννα τῆς Κυρίας Στάελ, χαιρετήσασα τὴν Ἀνατολὴν, ἐξήγγειλε τὴν περὶ Ἑλλάδος ἐνθουσιώδη προφητείαν της. Σημαίνοντος δὲ τοῦ κώδωνος, εἰσῆλθον εἰς τὴν λέμβον· εἰσῆλθον ὠχρὸς, ἔντρομος, δυσθιάθετος, ὡς ἂν ἐπορευόμην πρὸς τὸ βασανιστήριον. Ἡ πανοπλία μου πραγματικῶς δὲν ἦτο πάρεξ ψάθινον πλεγμάτιον φιάλην εὔθραυστον προφυλάττον.

» Εὗρον τὰ τρία μέλη τῆς οἰκογενείας (τοῦ ὀργίλου κυνιδίου μὴ συναριθμουμένου) περιμένοντά με εἰς τὸ δωμάτιον τῆς ὑποδοχῆς, ἔτι δὲ καὶ τινα ξένον γιγαντώδη καὶ ῥασοφόρον, ὃν ἐκ πρώτης προσβολῆς ἀνεγνώρισα ὡς ἀδελφὸν τῆς οἰκοδεσποίνης, ἕνεκα τοῦ πανομοιοτύπου των σχήματος. Ἡ Κυρ. Ἰαννοῦλα διέπρεπε τὴν ἡμέραν ἐκείνην θαυμασίως ἐπὶ στολῇ καὶ κοσμιότητι. Ἐὰν ἔτι ζῇ, καλή της ὥρα . . . ! Ἐρφρεῖ, ἐνθυμοῦμαι, ἔνδυμα κυανοῦν, διαγράφον εὐσχήμως τὸ ἰσόμετρον ἀνάστημά της, καὶ ἀναδεικνῦον τὴν χιονοειδῆ τῶν βραχιόνων καὶ τοῦ προσώπου της ἐπιδερμίδα. Σταυρὸς ἀδαμαντοκόλλητος ἐκρέμετο ἐπὶ τοῦ στήθους της, τὴν δὲ κόμην ἐστόλιζον ἀργυρᾶ τινα φύλλα λεύκης περιπαλλόμενα ἀνὰ πᾶν ἐλάχιστον κίνημα τῆς κεφαλῆς. Ἂν ἔλεγον ὅτι δὲν ἦτον ἐπιθυμητὴ καὶ ἐρασμία, ἤθελον ψεύσει. Ὁ ἱερεὺς ἐκαλεῖτο Don Giuseppe. Οὗτος μ' ἐχαιρέτησε κατ' ὄνομα. Ἐλθούσης δὲ τῆς ὥρας τοῦ συμποσίου, μ' ἐπροσκάλεσε νὰ καθήσω εἰς τὸ πλάγι του. Τοῦτο τὸ πρῶτον καὶ τὸ ὕστατον τῆς συνεντεύξεώς μας ἀπόφθεγμα.

» Τὸ γεῦμα, καί τοι μὴ πολυτελὲς, ὅμως ἐστάθη ἄφθονον καὶ κομψόν. Τὴν δὲ συναναστροφὴν ἐσφετερίσθη σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὁ οἰκοδεσπότης, ἐμοῦ μὲν σιγοῦντος ἕνεκα δειλίας, τοῦ δὲ γειτονός μου ἱερέως, ὄντος διόλου ἐνησχολημένου εἰς τὸ νὰ ἐξοιδαίνῃ ὑπερόγκως τὰ μάγουλα, νὰ φυσᾷ ἐκ τῶν ῥωθώνων, καὶ νὰ καταβροχθίζῃ ὡς ἱπποπόταμος τὴν τροφήν. Ἐξ ἀνάγκης ποιοῦσι λάλον τὸν οἰκοδεσπότην δύο τοιοῦτοι κακοὶ συνέστιοι. Κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ λόγος ἐστράφη περὶ τὴν οἰκογένειάν μου, ἰδίως περὶ τοῦ ἱερέως Νεκταρίου, ὃν ὁ οἰκοδεσπότης, ἀγνοῶ τίνος ἕνεκεν, ἐπωνόμασεν il Maestrino· ἐφεξῆς δὲ ἡ ὁμιλία μετέβη εἰς τὰ διατρέχοντα πολιτικά, ἔνθα καὶ ἐπέμεινε τὸ πλεῖστον τῆς ὥρας, καθ' ἣν περίστασιν ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ μάθω ὅτι πολλάκις αἱ πρῶται κρίσεις περὶ τῶν γνωρίμων εἶναι σφαλεραί.

» Ὁ οἰκοκύριος, ὅστις δὲν ἦτο μήτε κοῦφος, μήτε φιλοκέρτομος ὡς τὸν ἐξέλαβον καταρχὰς, ἀλλὰ νοήμων, ἂν καὶ προκατειλημμένος ὑπὸ τῶν προλήψεων τῆς ἐποχῆς του, ἐξήμεσε τὰ ἐξ ἁμάξης κατὰ τῆς ἐπικρατούσης ὀχλοκρατίας, κατὰ τῶν δημοκόπων, κατὰ τῆς γενικῆς τῶν ἠθῶν διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀσελγείας τοῦ αἰῶνος, κατὰ τῆς λησταρικῆς τῶν Γάλλων διαγωγῆς καὶ τῆς ἀσεβείας των, πρὸ πάντων δὲ κατὰ τοῦ ἀρτιχειροτονήτου Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον χαμηλοτέρᾳ τῇ φωνῇ ἀπεκάλεσεν ἀποστάτην (quel renegal).

Ὁ αἰών μας, εἶπε, καὶ τὴν πίστιν ἀπώλεσε πρὸς τὸ παρελθὸν, καὶ τὰς εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδας ἀποβάλλει. Ἔστω, ὡς ἄδεται, ὅτι αὕτη ἡ κατάστασις τῶν λαῶν, ὅταν ἀπὸ τοῦ σταδίου τῆς ἀμαθείας θὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ τῆς ἡμιμαθείας στάδιον! Ἀλλὰ, ἡ παχυλὴ ἀμάθεια δὲν εἶναι ἴσως μυριάκις προτιμοτέρα τῆς δοκησισόφου καὶ προπετοῦς ἡμιμαθείας; Δὲν προτιμᾷς τὴν ἄγνοιαν τὴν μετὰ πίστεως, ἢ τὴν οἴησιν μετ' ἀπιστίας; Τίς δὲ ὁ Σωτὴρ, ποῦ ἡ μεγαλόνοια ἡ ὡρισμένη νὰ ἀνακάμψῃ τὴν κοινωνίαν ἐν τῇ τροχιᾷ ἐξ ἧς ἐξετράπη; — Ἐτερατούργουν ποτὲ τὰ πλήθη· ναί. Ἀλλὰ πῶς; Τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Πίστεως· ἐπειδὴ Πίστις καὶ ἑνότης, καὶ δύναμις εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτό. Τίς δὲ ὁ σήμερον τερατουργῶν; Væ victis! τὸ πυροβόλον. Ἀλλὰ τὰς τότε θαυματουργησάσας γενεὰς ἐπηρεάζουν αἱ Ἱεραὶ Γραφαί. — Σήμερον δέ; σήμερον, αἱ μὲν γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν στενάζουσι καὶ δακρύουσι τὸν Βερτέρον ἢ τὸν Ὄρτην, ἀντὶ νὰ στενάζωσι τὸν Χριστὸν, ἡμεῖς δὲ πωλοῦμεν εἰς τοὺς ῥωποπώλας τὸν Αὐγουστῖνον καὶ τὸν Ἱερώνυμον, ὅπως ἀγοράσωμεν ἀντὶ τούτων τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Βολνέϋ. Τούτους ἐκστηθίζοντες, καὶ ψιττακίζοντές τοὺς Πατέρας, εἰς λέσχας, εἰς περιπάτους, γαυρούμεθα καὶ σεμνοκομποῦμεν ὡς ἐξηυγενισμένοι. Ἀγνοοῦμεν δὲ οἱ ταλαίπωροι, ὅτι αἱ μὲν Γραφαὶ οἰκοδομοῦσιν, οὗτοι δὲ τῆς ἀναρχίας οἱ ἐπίσκοποι καταστρέφουσιν. Ὅτι ἐκεῖναι μὲν φιλοσοφοῦσι περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως, οὗτοι δὲ τοῦ σκότους οἱ ἄγγελοι δὲν ἀναπνέουσι πάρεξ τάφου καὶ σήψεως ἀέρα, le rovine degl' imperj! Τὰ ἐρείπια τῶν πολιτειῶν! Νόστιμος φιλοσοφία! Τοὐλάχιστον οἱ σοφοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἔκτισαν πολιτείας, ἐπόλισαν πόλεις ἔν τε θεωρίᾳ καὶ ἐν πράξει. Ἀλλ' οἱ σοφοὶ νομοθέται ἐκεῖνοι, καί τοι μυθολογοῦντες, εἶχον πίστιν· μόνη δὲ ἡ πίστις συλλαμβάνει καὶ διαπράττει τὰ τεράστια. Ἡμεῖς ἀπ' ἐναντίας, καὶ τὰ τεμένη τῶν ἀρχαίων κατηδαφίσαμεν, καὶ τὰς ἰδίας ἡμῶν ἐκκλησίας καταλιμπάνομεν σήμερον ἐρήμους, καὶ ἀλειτουργήτους. Τέσσαρα στρεβλὰ γαλλικὰ, ὀλίγη ἀσέβεια περὶ τὰς νηστείας, καὶ Liberté, égalité κατ' ἀρέσκειαν, ἰδοὺ τὸ μυστικὸν τοῦ εὐγενισμοῦ! Μὲ τοῦτο τὸ μυστικὸν, πάντες docti, que in docti, σοφοί τε καὶ μὴ σοφοὶ γινόμεθα πνευματέμφροροι, οὐδεὶς δὲ πλέον ὁ ἐρευνῶν τὸ Πνεῦμα τὸ ἀληθινὸν ὅπου δεῖ. Ναί! ἀφήσαμεν τὸ πνεῦμα τὸ γνήσιον δελεαζόμενοι ὑπὸ μεθυστικοῦ οἰνοπνεύματος, ὡς τὰ ὅμορα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἄγρια γένη τῆς Ἀμερικῆς, ὅταν πρῶτον συνέλθωσιν εἰς σχέσιν μετὰ πεπολισμένων γειτόνων. Ἐλάβομεν τὴν οἴησιν ἀντὶ τῆς πίστεως. Acquisivimus grammaticam, et perdidimus fidem! »

» Ἡ ἀγόρευσις ἀπετείνετο τὸ πλεῖστον πρὸς τὸν Don Giuseppe, ἐπειδὴ πρὸς τοῦτον ὁ ῥήτωρ ἠτένιζε συνηθέστερον τοὺς ὀφθαλμούς. Ἀλλ' ὁ καλός μου γείτων φυσοκοπῶν ὡς τὸ κῆτος ὅπερ κατέπιε τὸν Ἰωνᾶν, καὶ μασῶν διὰ τὸν ἑαυτόν του συγχρόνως καὶ διὰ τὸν ἀγορεύοντα, ἐδείκνυε μόνον τὴν προσοχήν του ὑψόνων ἐπιτροχάδην τὸ ὄμμα ἐπὶ τοῦ πινακίου, καὶ νεύων τὴν κεφαλὴν καταφατικῶς. Καὶ ἡ μὲν οἰκοδέσποινα πολλάκις συνῄνει τῷ συζύγῳ ἐπικουροῦσα μὲ φράσεις τινὰς εἰρωνικάς· τὸ πλεῖστον ὅμως ἐξεθύμαινε κρατοῦσα τὸ ἴσον διὰ συνεχῶν στεναγμῶν. Ὡς δὲ πρὸς τὴν Ἰαννοῦλαν, ἐγὼ καὶ αὐτὴ ἐσχηματίζομεν τὸ παθητικὸν ἀκροατήριον, ἂν καὶ, ἔκ τινος λέξεως ἐκφυγούσης τὸ λευκὸν ἔρκος τῶν ὀδόντων της ἐνῷ ὁ γέρων ᾤκτειρε τὰ παθήματα τοῦ Πάπα, καὶ τὴν ἄφιξιν τούτου εἰς Γαλλίαν, ἐννόησα ὅτι καὶ αὐτὴ συνεμερίζετο τῶν γονέων τὰ φρονήματα, ἑπομένως ὅτι ἐκ τῶν πέντε συνεστίων μόνος ἐγὼ ἀπέμενον ἀνεξέλεγκτος κύριος τῆς φιλοσοφίας μου. Ὁπωσδήποτε, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἂν ἐν γένει μοὶ ἀπήρεσαν αἱ λοιδορίαι ἐκεῖναι κατὰ τοῦ αἰῶνος (αἰῶνα τὸν ὁποῖον ἐγὼ ἀδελφικῶς ἠγάπων, καθὸ πλησιέστερον καὶ ὁμογενέστερον πρὸς ἐμὲ τὸν νέον, ἢ πρὸς τοὺς τρεῖς πρεσβυτέρους συνδαιτυμόνας μου), ὅμως ὁ λόγος τοῦ γέροντος μὲ ἤδυνε, τὸ μὲν ὡς νευρώδης καὶ στιγματικὸς, τὸ δὲ διότι μὲ ἀπήλλαττε τῆς εὐθύνης τοῦ διαλόγου, καὶ πάσης ἐνδεχομένης παρεκβάσεως τῶν κανόνων μου. Ὁ ῥήτωρ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀπεδείχθη κατὰ τὴν ἀγόρευσίν του γέρων, ζωηρὸς, περιφρονὴς καὶ νουνεχής. Τὸν ἐξέλαβον δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἐγκρατέστατον τῆς Δατινικῆς, διότι τινὰ τῶν ὀξυτέρων του βελῶν ἐξετοξεύοντο ἐπιτηδείως, ἀπὸ τῆς φαρέτρας τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἐκβαλλόμενα.

» Τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας ἐτράπη χαροποιὸν, ἅμα τεθείσης τῆς φιάλης τοῦ Κυπρίου οἴνου ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ὁ οἰκοδεσπότης ἀνῆκεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτικῶν ἐκείνων, ἡ χολὴ τῶν ὁποίων, ὅσον καὶ ἂν εἶναι συντεταραγμένη, ὑφίσταται ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ λυσιμερίμνου ὑγροῦ. — Ἂς τὰ ἀφήσωμεν καὶ αὖθις, Don Giuseppe, τί λέγεις; εἶπε πρὸς τὸν γυνικάδελφόν του· τόσον καὶ τόσον νὰ τ' ἀλλάξωμεν δὲν δυνάμεθα! — *Πλατεῖα ὑποδήματα*, ἀπήντησεν ὁ βραχύλογος, *ποτήριον πλῆρες, ἔπειτα ἂς ἔλθωσι τὰ πράγματα ὅπως ἂν ἔλθωσι* (scarpe larghe e gotto pien, prendè le buzzare come se vien). — Καὶ τόσῳ μᾶλλον, προσέθετε γελῶν ὁ προλαλήσας, ὅσῳ τὰ πράγματα χαλοῦν καὶ σιάζονται, ὡς ὁ Κύπριος οὗτος οἶνος. Καὶ στρέψας πρὸς ἐμὲ καὶ κνύσας μου τὴν παρειὰν διὰ τῶν δακτύλων· — Ἀλ τώρα δὰ, εὐγενέστατε, εἶπε, θὰ συγχωρήσῃς, ἐλπίζω, νὰ σ' εὐχηθῶ μὲ τὸ νέκταρ σου. Εἰς τὴν ὑγείαν σου καὶ εἰς τὴν τοῦ Κυρίου πατρός σου! — Κύριε, ἀπήντησα, ἐν τῷ ἅμα, καὶ ὡς ἀποστομίζων τὸ μάθημα τῆς αὐγῆς, ἀνταποκρίνομαι εἰς τὴν φιλόφρονα πρόποσίν σας, συμπίνων τὸν οἶνον τοῦτον τῆς πατρίδος μου εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ὑμῶν ἁπάντων. . . καὶ τῆς χαριτωμένης θυγατρός σας!

» Εἰπὸν τι ἀπρεπές; Ἡμαρτέ πως ἡ γλῶσσα; Ὁ γέρων ἔκλινε πρὸς τὰ κάτω τὴν κεφαλὴν σιγήσας ὀλίγον, ὡς ταραγμένος· εἶτα, λαβὼν τὴν φιά-

λην, ἀνεπλήρωσε τὸ ποτήριον, καὶ ἀνερρόφησε τὸ περιεχόμενον ἐν μιᾷ σπάσει. — Ὑποθέτω, Κύριε, εἶπε μετ' ὀλίγον κυττάξας με, ὅτι εἰς τὴν πατρίδα σου ἐσπούδαζες τὴν Γεωγραφίαν. Ἠμπορεῖς νὰ μᾶς ἐνθυμίσῃς τίς ὁ πληθυσμὸς τῆς μεγαλητέρας τῶν Εὐρωπαϊκῶν νήσων; — Ἐγίνωσκα τὴν γεωγραφίαν, ἀγαθῇ τύχῃ, μᾶλλον ἢ τὴν μουσικὴν τοῦ Μοζάρ. — Ὁ πληθυσμὸς τῆς μεγαλητέρας Εὐρωπαϊκῆς νήσου, ἀπεκρίθην, φαίνεταί μοι, Ἐκλαμπρότατε, ἱκανὸς πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς αὐτονομίας του, ἐὰν ποτὲ ὁ Βοναπάρτης ἐκτελέσῃ τὴν σχεδιαζομένην ἀπόβασίν του. — Εὖγε, εὖγε, ἐκρότησε γελῶν ὁ προστάτης μου! ἐξαίρετα! Ὁ δὲ πλησίον Πολύφημος, ὅστις κατεγίνετο καθαρίζων τὸ τέταρτον ἢ πέμπτον νεράντζι, καὶ αὐτὸς ἔτι μὲ ἐφιλοδώρησε μὲ μίαν ὀμματιὰν θαυμαστικήν. — Ἀλλ' ἀροῦ ἔχεις τόσην ἑτοιμότητα καὶ τόσας γνώσεις γεωγραφικὰς, ἐπανέλαβεν ὁ γέρων εἰς τόνον ὑποσοῦν σοβαρόν, πῶς ὠνόμασας πατρίδα σου τὴν νῆσον, ὅπου τὸ νέκταρ τοῦτο κατασκευάζεται, σὺ ὁ κάτοικος μιᾶς τῶν μικροτέρων νήσων τῆς Εὐρώπης, καὶ ὑπήκοος (ἄρες νὰ τὸ εἴπω) λιλλιπουντείου τινὸς πολιτείας, ἐστενδονισμένης εἰς τὰς ἐσχατιὰς τοῦ κόσμου; Ἄλλο τόσο λοιπὸν εἶναι πατρίς σου καὶ ἡ Ῥόδος, καὶ ἡ Κρήτη, καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ ὅσα ἄλλα μέρη ὑπέκυψαν ἄλλοτε εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Βενετῶν! Ἐκτὸς ἂν ὁ ὑμέτερος Serenissimo Prencipe, (πῶς τὸν ἐπιθετίζετε;) συσκευάζῃ στόλους καὶ στρατοὺς, ἵνα διαπορθμεύσῃ τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ ἐμπάξῃ ἐπὶ τῶν χαρεμίων τοῦ Σουλτάνου τὴν τρισένδοξον σημαίαν τοῦ πρώην Μάρκου μας, νῦν δὲ γελοιογραφικῶς πως Μάρκου ἰδικοῦ σας . . . — Συμπάθειον, Ἐκλαμπρότατε, διέκοψα τὸν λαλοῦντα ἠρεθισμένος σφόδρα· ναὶ μὲν ἡ καθ' αὐτὰ πατρίς μου σᾶς φαίνεται σήμερον γελοιογραφικὴ, ὅμως αἱ προσδοκίαι της εἶναι, κατ' ὀρθὴν γνώμην, τόσον μεγάλαι, ὅσον μεγάλη ὑπάρχει ἡ ἱστορία της, καὶ ὅσον εἶναι μέγας ὁ αἰὼν εἰς ὃν εἰσβαίνομεν. Τὴν τρισένδοξον πόλιν σας ταύτην τίς τὴν ἔκτισε; Μία φοῦκτα ἁλιέων. Καὶ ὅμως, μετά τινα χρόνον, ὁ ἄρχηγὸς τῶν ἁλιέων τούτων κατετρόπωσε τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου. Μήπως ἦτον ἡ Βενετία σας ἐπὶ Ἀττίλα κραταιοτέρα τῆς νῦν Ἑπτανήσου; Μολοντοῦτο ἡ Γερουσία σας ἐπέβαλε τὸν νόμον τοῦ ξίφους της εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν δύσιν. Τί εἴπετε πρὸ ὀλίγου λατινιστί, παρακαλῶ; *Ὁ κόκκος σπειρόμενος γίνεται πλάτανος καὶ πάλιν ὁ πλάτανος κατέπεσε, καὶ ἐπὶ τοῦ σκελετοῦ αὐτοῦ ἀνεβλάστησαν σπόροι νέοι.* — Ἀ φίλε φίλων, ἐξεφώνησεν ὁ γέρων κιγκάζων, καὶ κτυπῶν τὸ ποτήριον εἰς δεῖγμα χαρᾶς· ἄ φίλων ἄριστε, σὲ κατέλαβον εἰς τὴν ἔνεδραν. Εἶσαι βλέπω ἐξ ἐκείνου τοῦ εἴδους τῶν φιλαλήθων, οἵτινες τροπιμῶσι ν' ἀγοράζωσι πάρεξ νὰ πωλῶσι· χάρισμα σπάνιον εἰς τὴν ἡλικίαν σου. Ὅμως ἄκουσον, ἀγαπητέ! Ἔχεις καὶ νοῦν καὶ γλῶσσαν, ὅταν θέλῃς, ἀλλ' εἶσαι ἄπειρος ἔτι· ἄπειρος δὲ ὤν, κρίνεις τὸν κόσμον καὶ τοὺς κατοίκους του κατὰ τὸ ἀτομικόν σου αἴσθημά σου, καθὼς κρίνουσιν αὐτὸν πάντες οἱ ὁμήλικοί σου. Πλὴν ἐὰν ἦσαι νέος σὺ, ὁ κόσμος, ἀγαπητὲ, νέος δὲν εἶναι, ὄχι, ὡς τὸν ἐνόμισας. Ὁ πλανήτης μας οὗτος εἶναι παλαιότατος, ὁ δὲ χρόνος εἶναι πρεσβύτερος σοῦ, καὶ πρεσβύτερος ἐμοῦ, καὶ πρεσβύτερος πάντων ὅσοι πιστεύοντες εἰς τὴν ἀρετὴν, εἰς τὴν ἀνδρείαν, εἰς τοὺς μύθους τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ῥώμης, εἰς τὰς ἀπάτας τῶν ποιητῶν, ἐκλαμβάνουσιν ὡς μελαίνας τὰς πολιάς του τρίχας, παραβλέπουσι τοὺς σπίλους καὶ τὰς ῥυτίδας του, περιμένουσι σωτηρίαν ἀπὸ τὴν παγόπληκτον καὶ ἀνελέημονα ψυχήν του! Ναὶ, ὁ κόσμος γηράσκει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, δὲν ἀνακαινίζεται· παρῆλθον, πίστευσόν μοι, τὰ ἄνειρα τῆς νεότητός του. Τοὺς δὲ μύθους τῶν ῥαψῳδῶν, τὰς ἀναβλέψεις τῶν Ἁγίων, τὰ σχέδια τῶν φιλοσόφων, ἰδοὺ ὁ ἀντίχριστος κατεστάρωσεν ἐν μιᾷ ῥιπῇ. Τίς δικάζει σήμερον; τίς ἀποφασίζει ἀνεκλήτως; ἡ πολιτική. Τί δὲ αὕτη; πρᾶξις ἀριθμητική, καὶ οὐδὲν ἄλλο· κανὼν διαιρέσεως, μὴ ἐπιδεχόμενος βάσανον· μὲ ἐννοεῖς. Οὐαὶ πρὸς ἐκεῖνον ὅστις ὑπὸ γενναιότητος ὁρμώμενος ἀπαιτήσῃ τὴν βάσανον τῆς διαιρέσεως διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ! Περιμένουσιν αὐτὸν ἔξω τῆς θύρας ἡ προδοσία, ἡ ἀνάκρισις, καὶ ἐπὶ τέλους ἡ ἀγχόνη. — Ἐνθυμήθητι τοὺς λόγους μου!

» Ταῦτα εἰπὼν ὁ τετρωμένος ἀριστοκράτης τοῦ Ἁγ. Μάρκου, ἔλαβεν ἐκ τινος πελωρίας θήκης μίαν ταμβάκου λαβὴν, ἣν ἐρρόφησεν ἡδονικῶς καὶ βραδέως. Τὸ γεῦμα ἦτον εἰς τὰ τέλη του. Ὁ εὐλαβέστατος εἶχεν ἤδη ξεκομβώσει τὸν ὑπενδύτην, καὶ παραδίδετο εἰς τὰς προκαταρκτικὰς θωπείας τοῦ ὕπνου, ἀνακλινόμενος ἀνετότερον ἐπὶ τῆς καθέδρας του, καὶ ἀνοιγοκλείων τὰ βλέφαρα. — Ἔλα δὰ τώρα, bodolotto, εἶπεν αὐτῷ θωπευτικῶς ἡ Κυρία, εὐλόγησον, ἴσως παύσωσιν οὕτω καὶ τ' ἀναθεματισμένα πολιτικά! εἶναι ὥρα νὰ μεσημεριασθῇς! Μυριάκις εἴπομεν νὰ τ' ἀφήσωμεν, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἐκάμομεν τὴν πολιτικὴν προσφάγι. — Ὁ αἰδεσιμώτατος Γολιάθ ἠγέρθη ἐκπέμψας ἕνα βροντῶον ἐρευγμόν· ἐζήτησε τὴν ἄδειαν ν' ἀποσυρθῇ καὶ κρημνίσας κατωκάρα δέκα Λατινικὰ ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ εὐχολογίου, ἐξῆλθεν. Ἡ οἰκοδέσποινα καὶ ἡ θυγάτηρ της τὸν ἐσυνόδευσαν ἀστειευόμεναι, ἀκολουθοῦντος καὶ βαΰζοντος τοῦ πολεμίου μου κυνιδίου.

» Μένοντες μόνοι, ἐγὼ καὶ ὁ προστάτης, μετέβημεν εἰς τὸ γραφεῖον, καὶ ἐκαθήσαμεν ἀμφότεροι ἐπὶ τοῦ σοφᾶ. — Συνειθίζω καὶ ἐγὼ ν' ἀναπαύωμαι, εἶπεν· ὅμως προτοῦ ἀπέλθῃς, ἂς συναναστραφῶμεν ὀλίγας ἔτι στιγμὰς, θέτοντες ὅρον ἀπαραβίαστον, ἐγὼ μὲν νὰ στείλω εἰς κόρακας τὴν πολιτικὴν, σὺ δὲ τὰ περὶ Ἀνατολῆς ὀνειροπολήματά σου. — Καὶ πραγματικῶς, ἡ ὄψις τοῦ ἐξιλαρύνθη, τὸ ὄμμα του ἠθρία, ὅλον τὸ σχῆμα τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐξήγγειλε τῆς ψυχῆς του τὴν ἐμφυτον χρηστότητα. Μετὰ τὴν θέσιν τοῦ ὅρου, συνῆλθεν εἰς ἑαυτὸν ἐπὶ τρία ἢ τέσσαρα λεπτὰ, ὡς νὰ ἐζήτει τρόπον προοιμιάσεως, ἔπειτα ἀνέλαβεν οὕτω:

« Προτίθεμαι, τέκνον, νὰ σοὶ δώσω δεῖγμά τι τῆς ἐμῆς εὐμενείας. Εἰς ἀμοιβὴν, ἐὰν στέργῃς, ὑποσχέθητι σὺ τρία πράγματα μικρά. Πρῶτον, ὅτι συγχωρεῖς νὰ σοὶ ἀποτείνω μίαν ἐρώτησιν. Δεύτερον, ὅτι θέλεις ἀπαντήσει εἰς τὴν ἐρώτησίν μου. Καὶ τρίτον ὅτι θὰ εἴπῃς ὅλην τὴν ἀλήθειαν. — Τὰ ὑπόσχομαι, ἀπεκρίθην.— Τίνα ἰδέαν ἔλαβες μέχρις ὥρας περὶ ἐμοῦ, καλὴν, κακὴν, μετρίαν; Τὴν ἀλήθειαν! — Κύριε, ἀπήντησα . . . . εἶμαι παρὰ τοῦ πατρός μου ἐπιτετραμμένος νὰ κτήσω τὴν εὔνοιάν σας· ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τῆς πατρικῆς συστάσεως, σήμερον ἐξειρχόμην τοῦ κοιτῶνος μὲ τὴν πεποίθησιν τῆς καλοκαγαθίας σας, καὶ μὲ τὴν αὐτοπροαίρετον ἀπόφασιν νὰ γίνω ἄξιος τῆς εὐμενείας σας. — Γίνωσκες ὁ γέρων προσέφη, ὅτι καὶ ἐγὼ σήμερον ἐξύπνησα λίαν πρωὶ ἀναπολῶν τὰς λεπτομερείας ταύτας τῆς χθεσινῆς ἐπισκέψεώς σου. Τί νὰ σοὶ εἴπω, νέε; Τὸ ἀπλοϊκὸν καὶ ἀπαραχάρακτον τοῦ ἤθους σου, ἡ ἄδολος συμπεριφορά σου, ἡ πρὸς τὴν παιδείαν κλίσις σου, un non so che κατέκτησαν ἐξ ἐφόδου τὴν εὔνοιαν ἐμοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας μου, ὥστε δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι μετ' οὐ πολὺ θέλομεν σὲ ἀγαπήσει ὡς ἴδιον τέκνον. Ἀλλὰ καὶ τὸ σχῆμα σου αὐτὸ δὲν μαρτυρεῖ θοῦμά τι παράδοξον; ὅτι δηλαδὴ μήτε χρόνων παρέλευσις, μήτε κλίματος διαφορὰ δύνανται νὰ μεταβάλωσιν ἐπαισθητῶς τὸν φυσιολογικὸν τῆς οἰκογενείας τύπον; Αὐτὸ τοῦτο τὸ ὠοειδὲς πρόσωπον, αὐτοὺς τοὺς γλαυκοὺς ὀφθαλμοὺς, σχεδὸν αὐτὴν τὴν ῥῖνα εἶχε καὶ ὁ ἀγαπητός μου Κάρολος, ἂν καὶ ἐν τῷ συνόλῳ ἦτον ὡραιότερός σου. Ταῦτά σου τὰ προσόντα μετὰ τῶν ἠθικῶν προτερημάτων σου συνδυαζόμενα, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐπιστολὴν σὲ συστήσωσι παρ' ἡμῖν, σοὶ κερδίζουσι ὁλόκληρον τὴν φιλίαν μας . . .

» Κύριε, ἐξεφώνησα συγκεκινημένος καὶ ἔχων ἕτοιμα τὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς· ἴσως ἐρεξῆς ἀναδειχθῶ καὶ ἀξιώτερος τῆς εὐνοίας σας . . . .

» Μὴ μὲ διακόπτῃς, ἀνέλαβεν ὁ γέρων· ἡ ὥρα παρέρχεται. Βεβαίως ἀπαιτῶ παρὰ σοῦ δείγματα τιμιότητος. Οἱ γέροντες δυσελπιστοῦμεν συνήθως, ἡ δὲ δυσελπιστία εἶναι καὶ δυσπιστία· ἀλλὰ καιρὸς τώρα δὲν εἶναι τὸ μέρος τοῦτο νὰ συζητήσωμεν . . . . Εἰπέ μοι, ἔχεις ἀδελφούς; Ἕνα ἀδελφὸν, καὶ μίαν ἀδελφήν. — Γινώσκεις, ὡς ἔγγιστα τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τοῦ οἴκου σου; — Εἶναι ὁ πατήρ μου εἷς τῶν σημαντικοτέρων κτηματιῶν τῆς νήσου· παρ' ἡμῖν ὅμως τὰ εἰσοδήματα δὲν εἶναι περίβλεπτα. — Καὶ τίς ἡ ἐπιστήμη τὴν ὁποίαν θὰ σπουδάζῃς; — Ἀκόμη δὲν ἀπεφάσισα· ἴσως τὴν φιλολογίαν, ἴσως τὴν Νομικὴν, π.θανώτερον δ' ἀμφοτέρας. Βεβαίως, ἡ καρδία μὲ καλεῖ πρὸς τὴν πρώτην, ἀλλὰ καθήκοντα διαφόρου φύσεως ἐπιβάλλουσί μοι τὴν κτῆσιν καὶ τινος ἐπιστήμης ἐπικερδοῦς.

» Ἐπρόσεξας, ἠκολούθησεν ὁ γέρων εἰς τὰς συνεπείας τῆς ἐκλογῆς σου; Ἡ ὀρθὴ τῆς ἐπιστήμης ἐκλογὴ εἶναι πρόξενον μακρᾶς δοκιμασίας καὶ ἐρεύνης, εἶναι, φίλε μου, ὁ τιμαλφέστερος καρπὸς τοῦ γνῶθι σαυτόν, ὅταν ἄλλως ἡ ἐκλογὴ δὲν ἐξέλθῃ αὐθόρμητος καὶ ὡς ἐξ ἐμπνεύσεως. Καὶ μολοντοῦτο, ἡ τύχη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποφασίζει. Λέγεις τὴν φιλολογίαν; Ἀλλοίμονον! Ἡ φιλολογία, θηρεύουσα τὴν δόξαν ἀφιλοκερδῶς, ἀπαιτεῖ μεγάλας προσωπικὰς θυσίας, θυσίας ἃς ὀλίγοι μὲν ἐκτιμῶσιν, οἱ πλείονες δὲ χλευάζουσιν· ἀπαιτεῖ πλήρη καὶ εἰλικρινῆ αὐταπάρνησιν· ἀπαιτεῖ δύναμιν δημιουργικὴν μὴ κοινήν, πρὸ παντὸς ἄλλου ἀπαιτεῖ δύναμιν χρηματικὴν, τοῦτέστιν οἰκιακὴν ἀνεξαρτησίαν, ἧς ἄνευ ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως ἐν τῇ συγγραφῇ κινδυνεύει νὰ σβεσθῇ, καθάπερ κανδύλα χωρὶς ἐλαίου. Ἡ ἀνεξάρτητος φιλολογία, κατὰ μίμησιν τοῦ Σωτῆρος, πολλαπλασιάζει ἐν ἀφιλοκερδίᾳ καὶ αὐταπαρνήσει τὸν ἄρτον τῆς διδαχῆς, δὲν χαμαιπαιτεῖ αὐτὸν, μήτε θυροκρουστεῖ εἰς τὰς αὐλὰς τῶν μεγάλων, μήτε καπηλεύεται τὴν διάνοιαν. Ἐντεῦθεν, δυοῖν θάτερον· ἢ ὁ φιλόσοφος προσφέρει ἑαυτὸν ὁλοκαύτωμα ἑκούσιον εἰς τὴν πυρὰν τῶν πονηρῶν παθῶν, ἢ γίνεται μάταιον ἔπιπλον πολυτελείας, σκεῦος ἄχρηστον ὡς αὐτὰ τὰ ἀγγεῖα τῆς Κορίνθου καὶ τῆς Ἐτρουρίας, ἅπερ ἐκθέτομεν πρὸς μόνην ἐπίδειξιν εἰς τὰ σπουδαστήρια. Ἐπεθύμουν νὰ μὴ γίνῃς σὺ μήτε τὸ ἓν μήτε τὸ ἄλλο τούτων· μήτε θῦμα, φίλε μου, μήτε σκεῦος ἄχρηστον. Αὕτη ἡ γνώμη μου. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν Νομικὴν, ἔστω! ἂν καὶ δικηγορία χωρὶς ἀπάτης, καὶ ψεύδους, καὶ ῥαδιουργίας εἶναι φαινόμενον πάντως δυσεύρετον. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔχει χάριν καὶ τὸ ψεῦδος, ὅταν τὸν μὲν ψευδόμενον ὠφελῇ, τοὺς δὲ ἀκούοντας δὲν ἀποβλάπτῃ. Πλὴν ἄγες νὰ σ' ἐρωτήσω αὐτὴν τὴν δικηγορίαν σου τί θὰ τὴν κάμῃς σὺ εἰς τόπον μικρὸν, πτωχὸν, περιωρισμένον, ὑποκείμενον ἑπομένως εἰς πᾶν εἶδος κακεντρεχείας καὶ μικροκρεπείας, εἰς γῆν καταδεδικασμένην πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ μεταβαίνῃ ἀπὸ δεσπότου εἰς δεσπότην, νὰ ὑπακούῃ ἀγωνίως εἰς Σατράπας πάσης φυλῆς καὶ θρησκεύματος. Τί θὰ τὴν κάμῃς σὺ τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν εἰς τόπον ἔθνα, πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ᾠῶν, ἡ ἱερὰ λέξις Ἔθνος οὔτε ἤχησεν, οὔτε θέλει ἠχήσει ποτέ; Ἐξηγοῦμαι. Καλέσαι Γραικός. Ἔνδοξον ὄνομα! Ἀλλ' ἔχουσιν οἱ Γραικοὶ Γραικίαν; Ἐὰν ἔχωσι, περὶ οὗ ἀμφιβάλλω, ταύτην αὐτῶν τὴν Γραικίαν ποῦ σήμερον θὰ τὴν ζητήσω; Εἰς τὸν χάρτην; Οὐδόλως. Εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν; Μήτε. Εἰς τὴν πιθανότητα μιᾶς Εὐρωπαϊκῆς σταυροφορίας; Γελοῖον, παράκαιρον. Ἴσως εἰς τὰ φαντασιοπήματα τῶν σοφῶν; Ἀλλ' οἱ σοφοὶ ἐρωτῶσιν ὑμᾶς τοὺς Γραικοὺς, ποῦ εἶναι οἱ Ὅμηροί σας καὶ οἱ Θουκυδίδαι σας, ποῦ ἡ Ἀκαδημία καὶ ἡ Στοὰ τῶν Ἀθηνῶν; Μὰ τὴν ἀλήθειαν, τὴν Γραικίαν σου ταύτην δὲν ἠξεύρω ποῦ ἀλλοῦ νὰ τὴν ζητήσω πάρεξ εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, ὅπερ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὀνομασίαν, καὶ εἷς ἓν δόγμα κοινὸν συνδέει πάντας τοὺς νῦν καλουμένους Γραικοὺς· εἰς ἐκεῖνό σας, λέγω, τὸ Σύμβολον, τῇ ἀπαισίᾳ ἐνεργείᾳ τοῦ ὁποίου μέρος τοῦ ποιμνίου διεχωρίσθη, καὶ νῦν εἰσέτι διατ-

χωρίζεται ἀπὸ τῆς καθολικῆς ποίμνης καὶ τοῦ ποιμένος του. Ἀλλὰ τί! εἰς μόνην τὴν Θεολογίαν ἡ Γραικία ζῇ! Φεῦ! τὰ θεολογικὰ παρήκμασαν! Τί ἰσχύουσι σήμερον τὰ σύμβολα τὰ θρησκευτικὰ μετὰ τὴν ἐν Γαλλίᾳ φρικωδεστάτην κωμῳδησιν τοῦ σύμπαντος Χριστιανισμοῦ; μάλιστα τὰ σύμβολα τὰ στηριζόμενα ἐπὶ τῆς ἀπάτης, καὶ τῆς ἁμαρτίας; Τὰ θρησκευτικὰ σήμερον ἀντισταθμοῦνται μὲ τὴν λόγχην. Ἑβραῖοι ἢ Ἕλληνες, Χριστιανοὶ ἢ Ἐθνικοί, ἓν καὶ τὸ αὐτό. Ἡ Γραικία σου, λοιπόν, ὡς βλέπεις, ἐπὶ μόνου βασίζομένη τοῦ ἐσφαλμένου συμβόλου της, ἄλλο τι δὲν ἀπομένει ἢ ὀν φαντασιῶδες, κεκαυτηριασμένων τινῶν ἐγκεφάλων ἐφεύρημα. Λαὸς ὡς οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλ' ὄχι ἔθνος. Σὺ δὲ ἐρχόμενος ἵνα σπουδάξῃς εἰς Ἰταλικὸν Πανεπιστήμιον, καὶ σὺ τί εἶσαι; Οὔτε Γραικός, τῇ ἀληθείᾳ, οὔτε Ἰταλός. Καὶ πάλιν ὅταν ἐπανέλθῃς οἴκαδε, μήτε Γραικὸς θὰ ἦσαι κατ' ἐπιστήμην, κατὰ γλῶσσαν, κατ' ἔθισμοὺς, μήτε Ἰταλὸς τὸ γένος, ἀλλὰ μίγμα τί νόθον, ὑποβολιμαῖον καὶ ἄγονον, ἀλλόκοτον σύγκραμα, συγκείμενον ἐξ ἑτερογενῶν καὶ ἀντιθέτων στοιχείων. Λυποῦμαι ταῦτα λέγων σοι· ἀλλ' ἰδοὺ δυστυχῶς, ἡ ἄποψις τοῦ σταδίου σου· ἄποψις δυτάρεστος, ἐὰν βιδίσῃς ἀπερισκέπτως πρὸς τὸν μέλλοντα σκοπόν σου, ἄποψις ὅμως βελτιώσεως ἐπιδεκτική, ἐὰν ἀναβάλῃς εἰς ὥριμον διάσκεψιν πᾶσαν ὁριστικὴν ἀπόφασίν σου.

» Ἐγὼ ἔμεινα παράπληκτος, ἐμβρόντητος εἰς τὰ σπειράματα τοσοῦτον τετεχνευμένης διαλεκτικῆς· ἀνυπόμονος ὅμως καὶ πνευστιῶν ἐωσοῦ δραχθῶ καὶ τοῦ συμπεράσματος. Πάντα ταῦτα καλὰ καὶ ἅγια, ἐξεφώνησα, ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ, τί τὸ ποιητέον;

» Ἄκουσον, ἐπανέλαβεν! ὁ πατήρ σου ὑποδεικνύων σοι τὸν τρόπον καὶ τὴν εὐκαιρίαν ὅπως ἀπὸ τοῦ σκότους ἔλθῃς εἰς τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως, εἶναι βέβαια ἀξιοσέβαστος· ἀλλὰ, φρονῶ, ὁ πατήρ σου ἤθελε διὰ τὸν αὐτὸν λόγον σοὶ ἐπιβάλλει ἠθικὴν αὐτοχειρίαν, ἂν τὴν ἅπαξ κτηθεῖσαν παιδείαν σου τὴν ἠνάγκαζε νὰ σαπῇ ἐλεεινῶς ἐντὸς ἐκείνης τῆς στενῆς εἱρκτῆς, ἣν πρό τινος πιὼν εἰς τὴν ὑγείαν μου ἐκάλεσας Πατρίδα. Τοῦτο ἀδύνατον, ὅμως... ἀρνοῦμαι νὰ τὸ πιστεύσω. Ὁ πατήρ σου, ἀνὴρ δεδοκιμασμένος καὶ φρόνιμος, αὐτὸς ἔτι συγγινώσκει, ὅτι ὁ κλάδος ἐξ οὗ κατάγεσαι, ἀποστατήσας ἄλλοτε τοῦ δόγματος τοῦ ἀληθοῦς, ἐνέπεσεν εἰς τὴν πλάνην ἔνθα εἰσέτι διατρίβει. Τὸν κλάδον τοῦτον ὁ Θεὸς ἐτιμώρησεν ἐξορίσας αὐτὸν εἰς γῆν δούλην καὶ ἠμιβάρβαρον. Εἰς σὲ, νέε, τὸν ἀποτασσόμενον τῇ δουλείᾳ καὶ τῇ βαρβαρότητι· εἰς σὲ, ὅστις πρὸς τὴν γνησίαν μας ταύτην μητέρα τὴν Ἰταλίαν μεθ' ὑπερβολῆς ἀγάπης προστρέχεις αἰτούμενος φωτισμὸν, ναὶ εἰς σὲ ἐναπόκειται νὰ ἐπανάξῃς τὰ παρεκτραπέντα ὕδατα εἰς τὸν οἰκεῖον ῥοῦν, νὰ ἐξαγοράσῃς τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, ν' ἀπολαύσῃς παρὰ μὲν Θεῷ ζωὴν αἰώνιον, παρὰ δὲ τοῖς ἀνθρώποις στέφανον δόξης! Σὲ παράτουσιν οἱ λόγοι μου! μὴ δειλιᾷς! Δείξον ὅτι συναισθάνεσαι μίαν τοιαύτην λαμπρὰν ἀποστολὴν, καὶ τὰ προσκόμματα πάντα παραυτίκα θέλουσιν ἀρθῇ ἐκ μέσου. Εἶπες, περιβλέπτοι δὲν εἶναι τῶν νήσων αἱ πρόσοδοι. Ἔδωκεν εἰς ἐμὲ ὁ Θεὸς κατάστασιν ἱκανήν. Φωνή τις ἐνδόμυχος μὲ προσκαλεῖ νὰ ἐπιταχύνω τὴν ἐκπαίδευσίν σου, νὰ συνεισφέρω εἰς τὴν μέλλουσαν φήμην σου. Ἡ πεῖρα τοῦ κόσμου μ' ἔκαμε δύσελπιν, ὑποπτον, σαρκαστικόν ἐνίοτε· ἀλλ' εἶμαι καὶ πατὴρ, τὸ δὲ πατρικὸν φίλτρον μαλακόνει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τίς οἶδε μήπως εἰς τὸ βάθος τῆς κατακεκορεσμένης ταύτης μου καρδίας, σώζεται σπινθήρ τις ἐλπίδος, ὡρισμένος νὰ ἀναλάμψῃ...; Εἰς τί Πανεπιστήμιον θὰ τοιτήσῃς; προτιμητέον, νομίζω, τὸ τοῦ Πατραυΐου, ὅπερ ὀλίγας μόνον ὥρας ἀπέχει τῆς οἰκίας μου. Ὥρα καλή! Ὑποσχομαι ἐγὼ ν' ἀπαλλάξω τὸ οἰκόν σου πάσης ἀναγκαίας σου δαπάνης, ἐγὼ νὰ σὲ διαθρέψω καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μαθητεύσεως. Ἔστω δὲ τοῦτο προοίμιον ἁπλοῦν τῆς φιλίας μας. Διότι κατόπιν, ἐὰν σὺ δώσῃς δείγματα ζήλου καὶ προκοπῆς, ἐγὼ ἐκ μέρους μου δὲν θέλω ἀναχαιτίσει τὴν εὐεργεσίαν. — Μετὰ ταῦτα καιρὸς ἀναπαύσεως.

» Τούτων ῥηθέντων ἠγέρθη καὶ μ' ἐναγκαλίσθη. — Τώρα, τέκνον μου, προσέθεσε σκέφθητι ῥρονίμως τὰ συνδιαλεχθέντα. — Μεθαύριον σὲ περιμένω εἰς τὸ γεῦμα, τότε δὲ θέλομεν ἐκτενέστερον συζητήσει καὶ τὰ καθέκαστα.

» Τὸ τελευταῖον μέρος τῆς ὁμιλίας δὲν ἐπεδέχετο ἀμφιβολίας, μηδὲ σχόλια· ἦτο πρόδηλον, ἦτο διαφανὲς, ἡρμήνευε τὰ προηγούμενα σαφῶς. Πετ' ἀκριβῆ ἀνάλυσιν, τοῦ προστάτου ἡ εὐαρχαρσία μοὶ προσεφέρετο ὑπό τινα ὅρον. Τίς δὲ ὁ ὅρος οὗτος; Ν' ἀρνηθῶ καὶ πίστιν καὶ πατρίδα, ἵνα γίνω πάλιν Ἰταλός. Αὕτη ἐν μιᾷ λέξει ἡ οὐσία τῆς προτάσεως.

» Ἀλλ' ἡ παραίνεσις τοῦ προστάτου ἀντέκειτο ἐκ διαμέτρου πρὸς τὴν πατρικὴν παραίνεσιν. Ἀπὸ τοῦδε, δύο ἀντίθετοι ὁδοὶ διετυλίσσοντο ἐνώπιόν μου. Ὡς ὁ Ἡρακλῆς τοῦ Προδίκου εὑρέθην τεθειμένος ἐπὶ κεφαλῆς δύο ἀντικειμένων ὁδῶν. Ὤφειλον δ' ἀνυπερθέτως νὰ ἐκλέξω μίαν.

» Βραχυεπείας χάριν, παρατρέχω τὴν πάλην τῶν ἐναντίων αἰσθημάτων, ἥτις καθ' ὅλην τὴν ἐπομένην νύκτα ἀνετύρβασε τὸ αἷμά μου τοσοῦτον, ὥστε πυρετὸς μὲ κατέλαβεν ἐπὶ ἓν ἡμερονύκτιον. Ὁ πειρασμὸς δὲν ὑπεχώρησεν ἀμαχητί! Ὁ πειρασμὸς ἐπειράθη πάντων τῶν μέσων ἵνα μὲ καταπείσῃ ὅτι ὁ νουνεχὴς πατὴρ τῆς Ἰαννούλας δὲν εἶχεν ἄδικον οὐσιωδῶς, ὅτι οἱ λόγοι του ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς πείρας, καὶ ἀπέβλεπον εἰς τὸ συμφέρον μου, ὅτι ἀνωφελὴς μεταμέλεια ἤθελεν ἀκολουθήσει ἂν παρήκουον τὰ συνετὰς συμβουλάς του. Τότε ἡ εἰκὼν τῆς κυανοφόρου νεανίδος ἐσχεδιάζετο εἰς τὴν πυρέττουσαν φαντασίαν μου περικαλλεστέρα ἢ ὅσον ἦτο πραγματικῶς, ἀπεκδυμένη σχεδὸν τοῦ θνητοῦ περιβλήματος. Τότε αἱ αἰσθήσεις μου ἁφηρπάζοντο καταγεγοητευμέναι εἴς τινα τυφώνιον περιστροφὴν μελῳδίας, παραδεισίου μουσικῆς· εἰς κήπους ἐσπερίους πλήρεις φωτὸς, ἔρωτος, γαλήνης, γλυκυθυμίας,

ἀδιεξόδου μακαριότητος!.. Ἀλλ' αἰφνιδίως τὴν ἡδονὴν διέκοπτε στυγερά τις χεὶρ καμπυλοῦσα, κατακάμπτουσα ὀδυνηρῶς τὴν καρδίαν μου, καὶ εἰς τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος ἐπιβάλλουσα πάντως ἐναντίως στροφήν. Τότε τὸ δακτυλίδιον τοῦ πατρός μου μοὶ ἔθλιβε, μοὶ ἔθλιβε συντόνως τὸν δάκτυλον, ὡς ἂν ἤθελε νὰ τὸν διαμελίσῃ. Ἰδέας καθαρὰς καὶ ἀκριβεῖς δὲν εἶχον ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τῆς θλίψεως ταύτης τοῦ δακτυλιδίου μου. Πλὴν ὀσάκις ἐπειράθην νὰ συμβιβάσω τὴν πατρικὴν παραίνεσιν μετὰ τῶν προτροπῶν τοῦ Ἰταλοῦ, νὰ ἐρεύρω μέσον τινὰ ὅρον διαγωγῆς, ἡ θλίψις τοῦ δακτυλιδίου ἐξελάκτισε σταθερῶς τὸν νοῦν μου πόρῳ τοῦ προκειμένου.... Ὁ Ἰταλὸς, ἔλεγον ἀντιφατικῶς τότε ἐν ἐμαυτῷ, καὶ τοι εὐφυὴς καὶ διαλεκτικὸς δεινὸς, ὅμως βλέπει τὰ πράγματα ὡς γέρων ποδαγρὸς, βλέπει τὸν κόσμον ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς γεροντικῆς ἀπελπισίας ἢ τῆς θρησκομανίας του. Ἀλλὰ τί κοινὸν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ; Ἐκεῖνος μὲν Ἰταλὸς, ἐγὼ δὲ Ἕλλην· ἐκεῖνος μὲν Λατῖνος, ἐγὼ δὲ Ὀρθόδοξος· ἐκεῖνος ὡς ἄλλος Ἱερεμίας ἐλεεινολογεῖ τὴν κόλασιν τῆς πατρίδος του, ἐγὼ δὲ τοὐναντίον εἰς τὸ πεῖσμα τῶν σοφιστῶν, προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν. Ζήτω, Ἑλλάς! Ζήτω ἡ νέα γενεά! κάτω αἱ φενάκαι!

» Τῷ ὄντι ὁ ἀγὼν τῆς θρησκευτικῆς καὶ τῆς φιλολογικῆς προπαγάνδας εἶχε παρέλθει· τοὺς χρόνους τοῦ Πλανούδου, τοῦ Βησσαρίωνος, τοῦ Μουσούρου, τοῦ Καρυοφύλλου, τοῦ Ἀλατίου, τοῦ Γρηγορίου Μάμμης, ἐπρόκειτο νὰ διαδεχθῶσιν οἱ προκαταρκτικοὶ χρόνοι τοῦ Ῥήγα, τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Καποδιστρίου! Τί ὠφέλει τὴν Ἰταλίαν ἡ ἀπάνθρωπος ἐκείνη προδοσία, τὸ ἔσχατον τῆς Βενετίας κακούργημα, κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας παρεδίδετο χειροδέσμιος πρὸς τὸν Χριστιανομάχον τύραννον ὁ λαμπρόψυχος Ἀνδροῦτσος; ἀπέθνησκε μὲν ὁ πατὴρ εἰς τὰς βασάνους, ἐγεννᾶτο δὲ τὴν αὐτὴν ὥραν ὁ υἱός διὰ τὸ κήρυγμα τῆς ἐπαναστάσεως, τὴν αὐτὴν σχεδὸν ὥραν ἐκείνην καθ' ἣν τὸ ἄστρον τῆς Βενετίας ἔμελλε νὰ δύσῃ ἐντὸς τῆς λίμνης του. Τότε δὲ ἀνέτελλε στιλπνὸν καὶ παμφαὲς τὸ Ἑλληνικὸν ἄστρον εἰς τὸν οὐρανόν. Τότε ἡ Ἑλλὰς ἀναπετανύουσα τὸ *ἐσφαλμένον σύμβολον* τῆς *Πίστεώς* της, ἔμελλε νὰ δώσῃ δείγματα νέα φιλελευθερίας εἰς τοὺς ἐπιλοίπους κεχαυνωμένους λαούς!

» Τῇ ἐπαύριον πολλὰ σχέδια γραφῆς ἐξέσχισα, κτυποῦντος ἔτι πυρετωδῶς τοῦ αἵματος εἰς τοὺς μηνιγκάς μου. Τέλος πάντων ἔγραψα καὶ τι σχέδιον συντομώτατον, ὅπερ καὶ παρεδέχθην. Ἡ ἐπιστολή μου πρὸς τὸν Ἰταλὸν εἶχεν οὕτως ὡς ἔγγιστα·

« 14 Δεκεμβρίου 1804.

Ἐκλαμπρότατε!

Μετὰ φρόνιμον διάσκεψιν ἀπεφάσισα νὰ φοιτήσω εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βονωνίας, πρὸς ὃ ἀπέρχομαι μετὰ δύο ὥρας. Δέχθητε τὰς εὐχαριστήσεις μου. Ἡ συγκίνησις δὲν μὲ συγχωρεῖ νὰ σᾶς ἀποχαιρετήσω προσωπικῶς, οὐδὲ κἂν νὰ σᾶς ἐκφράσω προσηκόντως ἐνταῦθα τὴν εὐγωμοσύνην μου. Ὅμως ἐστὲ βέβαιοι ὅτι ἡ ἀνάμνησις ἡμῶν ἁπάντων οὐδέποτε θέλει ἐξαλειφθῇ τῆς καρδίας μου ».

« Ἔκτοτε ἢ δὲν ἐζήτησα συστατικὰ, ἢ ἐξέσχισα πολλὰ τῶν ὅσα μοὶ ἔδωκαν οἱ φίλοι. Ἥμαρτον πολλάκις, διότι τὸ συστατικὸν τοῦ πατρός μου πρὸς τὸν Βενετὸν τριπλῶς μὲ ὠφέλησε· μὲ ὠφέλησε πρῶτον μὲν, ἐπειδὴ τῇ ὁδηγίᾳ τῆς κυμβαλισάσης παρθένου, ὡς ἐν ὀπτασίᾳ, ἐώρακα πρώτην φορὰν τὸν κόσμον τὸν ἰδανικὸν, καὶ ἐγεύθην τοῦ καλοῦ τὰς ἡδονὰς, ὧν τὴν τερπνὴν ἀνάμνησιν μήτε αὐτὴ τοῦ βίου ἡ ἐπίπληθος ἐσπέρα ἴσχυε νὰ ἐξαλείψῃ· μὲ ὠφέλησε κατὰ δεύτερον λόγον, διότι γωνίαν τινὰ τοῦ κόσμου τοῦ πραγματικοῦ μοὶ ἀπεκάλυψαν αἱ θεωρίαι τοῦ γέροντος. Ἐπὶ τέλους ἐπείσθην ὅτι μία τῶν σοφωτέρων παροιμιῶν τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς συνηθείας εἶναι ἡ ἑξῆς.

«*ΕΥΧΗΝ ΓΟΝΕΩΝ ΕΠΑΡΕ ΚΑΙ ΤΑ ΒΟΥΝΑ ΠΕΡΠΑΤΕΙ*».

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἐξαρκεῖ ὅπως τὸ κοινὸν λάβῃ τινὰ πληροφορίαν περὶ τῆς ὅλης βιογραφικῆς συγγραφῆς. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον πάντων ἐμπεριέχεται εἰς τὸ μέρος τὸ πραγματευόμενον τὰ τῆς φιλικῆς ἑταιρείας ἐν Ἑπτανήσῳ, ὅπερ, ὡς ἔτημεν ἀνωτέρω, δύναται δικαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς σελὶς εὐγλωττος καὶ σοβαρὰ τῆς ἡμετέρας ἐπαναστάσεως. Ἐξῆς, θέλομεν ἐπανέλθει, ἀποσπῶντες ἐκ τοῦ μέρους τούτου τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα.

Θ. Γ. ΚΑΛΛΔΑΣ.

ΤΡΟΠΟΣ

τοῦ διατηρεῖν ἀμάραντα τὰ φυτὰ καὶ ἄνθη.

Εἰς τὴν ἐν Παρισίοις παγκόσμιον ἔκθεσιν ὁ Κ. Μόντιος ἐξέθεσέ τινα ἄνθη καὶ φυτὰ, ἃ καὶ τοι πρὸ πολλοῦ ἀποξηρανθέντα ἐφαίνοντο τόσον ἀνθηρὰ ὥστε οὐδόλως διεκρίνοντο τῶν θαλλόντων. Μὴ δημοσιεύσαντος ὅμως τούτου συγχρόνως καὶ τὸν τρόπον τῆς διατηρήσεως αὐτῶν, διάφοροι χημικοὶ ἠσχολήθησαν εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, σὺν τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ οἱ Κ. Κ. Ῥεβεῖλος καὶ Βεργίοτος οἵτινες ἀνακαλύψαντες μετὰ πολ-

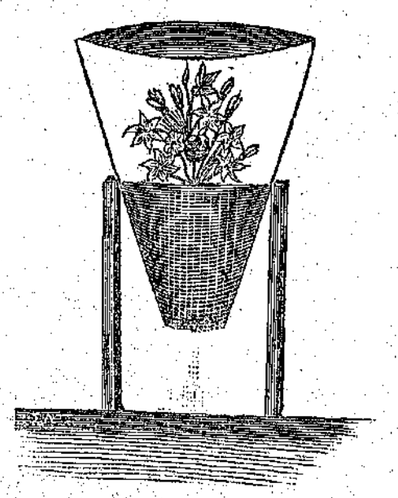

λὰς δοκιμὰς αὐτὸν ἐδημοσίευσαν ἐσχάτως ἐν τῇ ἐφημερίδι τῆς Φαρμακευτικῆς τε καὶ Χημικῆς τὴν ἀκόλουθον μέθοδον.

Λαμβάνουσιν οὗτοι ἄμμον λευκὴν καὶ ἰσόκοκκον ἣν πλύνουσιν ἐντὸς ἀφθόνου καθαροῦ ὕδατος μέχρις οὗ ἀπαλλάξωσι τῶν ἑτερογενῶν μορίων. Εἶτα ἀποξηραίνουσιν αὐτὴν διὰ ἡλιακοῦ φωτὸς ἢ μᾶλλον ἐντὸς κλιβάνου θερμοῦ μέχρις 150 βαθμῶν· θερμανθείσης δὲ τῆς ἄμμου προσθέτουσιν 20 γράμμια στεαρικοῦ ὀξέως καὶ ἰσάριθμα σπερματοκήτου, ἀναμιγνύοντες ἀδιακόπως αὐτὰ μετὰ τῆς ἄμμου, μέχρις οὗ πάντες οἱ κόκκοι αὐτῆς ἀλειφθῶσιν ἐντελῶς ὑπὸ τῶν προστεθεισῶν λιπωδῶν τούτων ὑλῶν. Τὴν δὲ οὕτως παρασκευθεῖσαν ἄμμον ψυχραίνοντες μεταχειρίζονται ἵνα καλύπτωσι τὰ ἀποξηραινόμενα φυτά τε καὶ ἄνθη, ἃ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ εἰσάγουσιν εἰς κωνοειδὲς κιβώτιον κείμενον ἀνεστραμμένως, δηλαδὴ τὴν βάσιν ἔχον πρὸς τὰ ἄνω ἥτις πρέπει νὰ ᾖναι ἀνοικτὴ ὅπως διὰ αὐτῆς εἰσάγεται τὸ φυτόν, τὴν δὲ κορυφὴν πρὸς τὰ κάτω, ἔνθα τίθεται ἢ ἐπιστηρίζεται ὁ στέλεχος τοῦ φυτοῦ ἢ ἄνθους, οὗ διατεθημένου οὕτως, συμπληροῦται τὸ κιβώτιον διὰ τῆς ὡς ἄνωθεν προητοιμασμένης ἄμμου, ἣν ῥίπτουσιν ἐλαφρῶς ἵνα μὴ φθαρῶσι τὰ τρυφερὰ φύλλα ἢ πέταλα τοῦ φυτοῦ· τοῦτο δὲ καλυπτόμενον ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τῆς ἄμμου μένει οὕτω μέχρι τῆς ἀποξηράνσεως, ὅτε ἐξάγεται ἡ ἄμμος δι' ὀπῶν μικρῶν εὑρισκομένων εἰς τὴν κορυφὴν ἢ τὸ κάτω μέρος κιβωτίου, ὡς ἐν τῇ παρατιθεμένῃ εἰκονογραφίᾳ φαίνεται. Τὸ δὲ οὕτως ἀποξηρανθὲν φυτὸν ἢ ἄνθος τίθεται ἀμέσως ἐν ὑαλίνῃ θήκῃ ὅπως μὴ ἡ ὑγρασία τῆς ἀτμοσφαίρας ῥυτιδώσῃ τὰ τρυφερὰ φύλλα ἢ πέταλα αὐτοῦ τὰ ἀκριβῶς, ὡς εἴπομεν, διατηρούμενα ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτῶν καταστάσει. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ ἐξ ὕλης ἰξώδους κεκαλυμμένα φυτὰ δὲν ἀποξηραίνονται διὰ τῆς ἄμμου, ἀλλὰ διὰ κεγχρίου ἢ ὀρυζίου καλῶς πλυνομένου καὶ ἐντελῶς ἀποξηραινομένου.

Ι. ΔΕ-ΚΙΓΑΛΑΑΣ.

Η ΚΑΛΥΒΗ.

Διήγημα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλ. 400.)

—ooo—

— Βέβαια μᾶς κάμεις τὸν Ἅγιον Ὀνούφριον· καλὰ μᾶς τὴν παίζεις καὶ γελᾷς. Ἂς εἶναι, παλληκάρι μου, νὰ ἰδῶμεν ποῖος θὰ γελάσῃ ὁ τελευταῖος.

Ἀλλ' ὁ Ἰσίδωρος σιωπήσας ἀφῆκεν ἐλευθέραν τὴν στενωπὸν διὰ νὰ περάσῃ ὁ ἐνωμοτάρχης.

— Ὁ πατὴρ πῆς Σοφίας! ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν ὁ Ἰσίδωρος ἐνῷ περιεπάτει. Καλὰ πηγαίνουν τὰ πράγματά μου. Ἕνας μόνον ὑπάρχει ἐδῶ ἀγαπῶν τὴν Σοφίαν· καὶ αὐτὸν θὰ τὸν ἔπνιγεν ὁ ἐνωμοτάρχης ἂν ὑπωπτεύετο μόνον ὅτι θέλει νὰ ὑπανδρευθῇ τὴν κόρην του.

— Ἐνῷ δὲ ἐπλησίαζεν εἰς τὸ κατάστημα τῆς χωροφυλακῆς, κίνημά τι τοῦ Πιστοῦ τὸν παρεκίνησε νὰ προχωρῇ μετὰ προσοχῆς. Καὶ παρατηρήσας διὰ τῆς δενδροστοιχίας εἶδε χωροφύλακα παρὰ τὴν αὐλὴν καπνίζοντα καὶ ἱπποκομοῦντα. Μὴ δυνάμενος τότε νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὴν Σοφίαν ἡτοιμάζετο νὰ ὀπισθοδρομήσῃ, ὅτε τις τῶν δασοφυλάκων, ἐλθὼν δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἐστάθη παρὰ τὸν χωροφύλακα, καὶ κτυπήσας τὸν ὦμον αὐτοῦ, ἀνεκάγχασεν ἰδὼν αὐτὸν στραφέντα ὁλόκληρον.

— Λοιπόν, εἶπεν, ἀφοῦ ἐτελείωσαν οἱ καγχασμοί του, εἴμεθα ἥσυχοι ἕως τῶν Ἁγίων Πάντων. Ὁ Ἰσίδωρος ἐπῆρε τὴν ἀξίνην του.

— Τόσῳ χειρότερα! ἀπεκρίθη ὁ χωροφύλαξ. Δὲν ἠξεύρω τί ἔδιδα διὰ νὰ τὸν τσακώσω.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἰσίδωρος συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ καταφύγῃ εἴς τι στρατήγημα. Ἔστειλε λοιπὸν τὸν σκύλον του εἰς τὴν λεωφόρον, καὶ καλέσας μετ' ὀλίγον αὐτὸν διὰ συρίγματος, ἐπροσποιήθη ὅτι ἤθελε νὰ κρυβῇ, καὶ νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸ δάσος.

Ὁ δὲ δασοφύλαξ ἰδὼν τὸν Πιστὸν τὸν ἐγνώρισεν. Εἶδε δὲ ἢ μᾶλλον ἐμάντευσε καὶ τὸν Ἰσίδωρον.

— Εἶδες τὴν οὐρὰν τοῦ ζώου, εἶδες καὶ τὸν λύκον, εἶπον ὁ δασοφύλαξ.

— Πῶς; ὁ Ἰσίδωρος;

— Ἰδέ τον... φεύγει σιγὰ σιγά... Τί ἔρχεται νὰ κάμῃ ἐδῶ;

— Κοντεύει νὰ νυκτώσῃ, καὶ ὑπάγει εἰς τὸ κυνηγί του.

— Ἀλλὰ δὲν κρατεῖ τουφέκι... πλὴν τούτου εἶναι ἀκόμη ἡμέρα. Ἴσως ἔχει στημένα δίκτυα· διότι προχθὲς ἠύρα τοιαῦτα, καὶ ποῖος ἄλλος θὰ τὰ ἔστησε παρ' αὐτές.

— Τὸ πιστεύεις;

— Ἄκουσε, Γιάννη· τοὺς ἄνδρας δὲν τοὺς φοβίζει ὁ δρόμος· ἠξεύρεις ὅτι ὅποιος βάλλ' εἰς τὸ χέρι τὸν Ἰσίδωρον θὰ προβιβασθῇ. Πήγαινε σὺ ἀπὸ τὸ χωρίον, καὶ ἐγὼ θὰ ὑπάγω ἀπὸ τὸ δάσος. Τὸν εἶδα καὶ ἐχαμήλονεν ἐνῷ ἐπεριπάτει. Καλὸν σημεῖον. Δὲν κρύπτεται ποτὲ κανεὶς ἐὰν δὲν ἔχῃ κακὸν σκοπόν.

— Ἠξεύρεις ὅτι εἶναι πουλὶ τὸ ὁποῖον δὲν πιάνεται εὔκολα.

— Ὅποιος δὲν ῥιψοκινδυνεύει δὲν κερδίζει τίποτε. Τί ἠξεύρεις, φίλε μου; ἠμπορεῖ ἀνέλπιστα νὰ σ' ἔλθῃ τὸ καλόν. Πλὴν τούτου ἔχω καὶ πάθος....

— Καὶ ἐγώ! Ἐμπρὸς λοιπόν.

— Πήγαινε σὺ ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ δάσους· ἐκεῖ ἤδη τὰ δίκτυα, καὶ ἐγὼ πηγαίνω ἀπὸ τὰ λατομεῖα· ὅποιος πρωτοιδῇ τὸν Ἰσίδωρον, τὸν σπρώχνει πρὸς τὸν ἄλλον. Ἔ!... ἂς τὸν ἐτσακώναμεν ἀπόψε!

— Ἔχει ὁ Θεός!

— Πήγαινε λοιπὸν πρῶτος.

— Κ' ἐγὼ σ' ἀκολουθῶ εὐθύς, μόλις βάλω τὰ ῥοῦχα μου. Πόσα ἐχάλασα ἐξ αἰτίας του.

Καὶ ὁ μὲν δασοφύλαξ ἀνεχώρησε τρέχων· ὁ δὲ χωροφύλαξ ἐξεστράτευσε μετὰ μικρὸν, φέρων χειρόκτια καὶ κτυπῶν τοὺς πτερνιστῆράς του, ὡς συνείθιζεν ὁσάκις διέβαινε διὰ χωρίων· διότι ἦτο χωροφύλαξ πεφυσιωμένος καὶ ἠγάπα τὰς ἐπιδείξεις.

Ὁ δὲ Ἰσίδωρος ἀφῆκε πρῶτον νὰ γίνωσιν ἄφαντοι, καὶ μετέπειτα ἐπροχώρησε πρὸς τὸ κατάστημα τῆς χωροφυλακῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ Σοφία, ἥτις εἶχε γνωρίσει τὸν Πιστὸν, ἤνοιξε τὸ παράθυρον ἂν καὶ ὁ ἄνεμος ἦτο ψυχρός.

— Καλὰ ἔκαμες, Ἰσίδωρε, καὶ ἦλθες, διότι εἶχα νὰ σὲ ὁμιλήσω· αὔριον εἶναι ἡ ἑορτὴ τοῦ πατρός μου.

— Τώρα τὸν ἀπήντησα.

— Καὶ τί σὲ εἶπε;

— Τὰ συνειθισμένα του.

— Αὔριον λοιπὸν εἶναι ἡ ἑορτὴ, καὶ ἀπόψε τὸν δίδω ὡς δῶρον κορδόνια τὰ ὁποῖα παρήγγειλα καὶ κατεσκεύασαν εἰς Παρισίους. Ἠξεύρω ὅτι τὸν ἀρέσουν, καὶ ὅτι θὰ τὸν εὐχαριστήσῃ τὸ δῶρόν μου.

— Καὶ μετὰ ταῦτα;

— Θὰ ὁμιλήσωμεν βεβαίως διὰ σέ· θὰ σέρω ἐπιτηδείως εἰς τὴν μέσην τὸ ὄνομά σου, καὶ ἐπειδὴ θὰ εἶναι εὐδιάθετος, θὰ τὸν δοκιμάσω.

Ἀλλ' ὁ Ἰσίδωρος ἀπένευσε.

— Δὲν ἔχεις ἐλπίδας; ἐπανέλαβεν ἡ νέα. Θὰ ἰδῶμεν· πλὴν πρέπει νὰ μὲ δώσῃς μίαν ὑπόσχεσιν.

— Ποίαν;

— Πρέπει νὰ βεβαιώσω τὸν πατέρα μου ὅτι δὲν θὰ κυνηγῇς πλέον κρυφά... Πῶς, διστάζεις;

— Διόλου... πλήν.

— Τί πλήν;

— Ὁ πατήρ σου θὰ θυμώσῃ· τοῦτο μόνον θὰ κερδήσῃς.

— Δὲν τὸν γνωρίζεις, Ἰσίδωρε· εἶναι καλὸς ἄνθρωπος· τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς, εἶμαι δεκαοκτὼ χρόνων, καὶ ἀγαπώμεθα. Δὲν μ' ἀγαπᾷς;

— Δὲν σ' ἀγαπῶ λέγεις; Πρὸ ὀλίγου ἡ μάνα μου τὴν ὁποίαν τόσον ἀγαπῶ, μὲ ὡμίλησε διὰ νὰ ἀφήσω τὴ κυνήγιον, καὶ ὅμως δὲν τῆς τὸ ὑπεσχέθην. Εἰς σὲ, Σοφία, ὅλα τὰ ὑπόσχομαι. Ὅταν σὲ βλέπω εἶμαι εὐτυχής· ὅταν σὲ ὁμιλῶ καὶ μὲ ἀποκρίνεσαι, ἡ φωνή σου μὲ μαγεύει. Διὰ νὰ σὲ ἀπολαύσω, ὅλα τὰ ἐπιχειρίζομαι.

— Καὶ στρατηγήματα ἀκόμη, εἶπεν ὑπολαβοῦσα ἡ Σοφία, ὡς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔκαμες πρὸ ὀλίγου. Εἶχα ἰδῇ τὸν Πιστὸν, καὶ ἤκουσα τὴν ὁμιλίαν των. Λοιπὸν, εἴμεθα σύμφωνοι, δὲν θὰ κυνηγήσῃς κρυφὰ πλέον.

— Σὲ τὸ ὑπόσχομαι, ἀλλ' ἐπὶ συμφωνίᾳ...

— Ἐννοεῖται. Σὲ εὐχαριστῶ, Ἰσίδωρέ μου... ἂν ἠξεύρες πόσον μὲ χαροποιεῖ αὐτή σου ἡ ἀπόφασις. Καὶ ἡ μάνα σου θὰ εὐχαριστηθῇ, νομίζω· δὲν θὰ τῆς τὸ εἴπῃς ἀπόψε;

— Ἔχεις δίκαιον, Σοφία· τόσον ἀγαπώμεθα ὥστε φαίνεται ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς ἔπλασε διὰ νὰ συζήσωμεν. Βεβαίως ὁ πατήρ σου θὰ συγκατανεύσῃ· εἶναι δυνατὸν νὰ ἀρνηθῇ τις κανὲν πρᾶγμα εἰς σέ.

— Ἂς ἐλπίσωμεν.

— Ὅταν θὰ ὑπανδρευθῶμεν, Σοφία, ὁποίας ὡραίας ἡμέρας θὰ περάσωμεν μαζῆ.

— Λυτὸ πολλάκις συλλογίζομαι καὶ ἐγώ. Ἐνοικιάζομεν ἀπὸ τὰ χωράφια τὰ ὁποῖα εἶναι πλησίον εἰς τὴν καλύβην, ἐργάζεσαι σὺ, σὲ βοηθῶ καὶ ἐγώ. Καὶ τίς ἠξεύρει; ὁ πατήρ μου πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τίποτε οἰκονομημένα.

— Κ' ἐγὼ ἔχω.

— Καὶ ἴσως κατορθώσωμεν ν' ἀγοράσωμεν τὴν καλύβην. Τότε δὲν θὰ μᾶς φοβίζῃ πλέον ὁ χειμών.

— Ἀ, διατί δὲν ἔγειναν ἕως τώρα ὅλ' αὐτά; ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλα κρέμανται ἀπὸ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ πατρός σου... Ἀπόψε λοιπόν;

— Ναί, ἀπόψε.

— Αὔριον ἔρχομαι νὰ μὲ εἰπῇς.

— Μάλιστα. Ἐὰν δὲν ἠμπορέσωμεν νὰ ἐνταμωθῶμεν, αὐτὴ ἡ γάστρα μὲ νὰ καρυόφυλλα θὰ σὲ εἰπῇ τὰ γινόμενα· ἂν εἶναι μέσα ἀπὸ τὸ παράθυρον... κακὸν σημεῖον· ἂν εἶναι ἔξω ὡς τώρα... ἡ ἐπέτυχα, ἢ ἔβαλα τὸ νερὸν εἰς τὸ αὐλάκι.

Καὶ ταῦτα λέγοντες ἤκουσαν φωνὴν ἀνθρώπου ἐρχομένου καὶ τρέχοντος.

— Θὰ εἶναι ὁ πατήρ μου, εἶπεν ἡ Σοφία· εἶναι ἀργά. . . αὔριον.

Καὶ ἔτεινε τὴν χεῖρά της πρὸς τὸν Ἰσίδωρον ὅστις τὴν ἐφίλησεν. Ἔπειτα δὲ κλείσας τὸ παράθυρον, ἡτοίμασε τὸ δεῖπνον, καὶ περιετίλυξε τὴν θήκην ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑπῆρχε τὸ πρὸς τὸν πατέρα της δῶρον μὲ δροσερὰ ἄνθη.

— Ὡραῖά μου καρυόφυλλα, ἔλεγεν ὁ Ἰσίδωρος ἀναχωρῶν· ὁ ἄνεμος τῆς ἑσπέρας καὶ ἡ δρόσος τῆς νυκτὸς σᾶς εἶναι ἀναγκαῖα· αὐτὰ σᾶς ζωογονοῦν καὶ σᾶς δροσίζουν. Τὴν ἡμέραν ἔχετε ἀνάγκην τοῦ ἡλίου, διότι αὐτὸς σᾶς κατασταίνει λαμπρὰ καὶ αὐξάνει τὴν εὐωδίαν σας. . . Μείνατε εἰς τὸ παράθυρον, ὡραῖά μου καρυόφυλλα! Ἐντὸς τοῦ δωματίου θὰ μαραν θῆτε, καὶ μαζῆ μὲ σᾶς κ' ἐγὼ ὁ ταλαίπωρος!

Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ὁ ἐνωμοτάρχης, καὶ εὗρεν ἑτοίμην τὴν τράπεζαν καὶ καίουσαν τὴν ἑστίαν.

— Εὖγε, κόρη μου, εἶπε χαίρων καὶ ἐξαπλωθεὶς· ἐμάντευσες, φαίνεται, ὅτι ψοφῶ ἀπὸ τὴν πεῖναν.

— Κάθησε λοιπὸν εὐθύς· ὅλα εἶναι ἕτοιμα, ἀς μὴν τ' ἀφήσωμεν νὰ κρυώσουν.

— Βλέπω τετραπάστρικον τραπεζομάνδυλον καὶ σήμερον εἶναι Πέμπτη.

— Εἶδα σήμερον τὸ πρῶτον χελιδόνι καὶ ἠθέλησα νὰ ἑορτάσωμεν τὴν ἄνοιξιν· ἡ ἄνοιξις, παπᾶ μου, εἶναι ἴση μὲ μίαν Κυριακήν.

— Ἔλα νὰ σὲ φιλήσω, Σοφία· εἶσαι ὡραία ὡς ἄγγελος, καὶ πνευματώδης ὡς διαβολάκι.

Ἡ εὐθυμία αὐτὴ ἐχαροποίει τὴν Σοφίαν, προτιθεμένην νὰ φανερώσῃ μετὰ μικρὸν τὸ μυστικόν της. Τὸ δεῖπνον ἦτο ἀξιόλογον, καὶ τόσῳ μάλιστα ὥστε ὁ ἐνωμοτάρχης κατέβη εἰς τὸ κατώγειον καὶ ἔλαβε φιάλην παλαιοῦ οἴνου.

— Ἔβαλες, εἶπεν ἐπανελθὼν πρὸς τὴν κόρην του, καθαρὰ τραπεζομάνδυλα διὰ νὰ ἑορτάσῃς τὴν ἄνοιξιν, καὶ ἐγὼ θὰ πίω εἰς ὑγείαν της.

Ἡ ἄνοιξις φέρει λουλούδια,
Τὸ κρασὶ φέρει τραγούδια.

Ἡ δὲ Σοφία, παρουσιάσασα πρὸς τὸν πατέρα της τὴν θήκην μὲ τὸ δῶρον της, ἀνενθύμισε πρὸς αὐτὸν ὅτι τὴν ἐπιοῦσαν ἦτο ἡ ἑορτή του.

— Ἔχεις δίκαιον, κόρη μου· πάντοτε τὴν λησμονῶ· σὺ θύμισε, Σοφία μου, τὴν ἐνθυμεῖσαι.

Καὶ καθίσας τὴν Σοφίαν ἐπὶ τῶν γονάτων του ὡς παιδίον, καὶ ἐναγκαλιζόμενος αὐτὴν ἤνοιξε τὴν θήκην.

Ὅταν δὲ εἶδε τὸ δῶρον λαμποκοποῦν καὶ καινουργές, ἀνεσκίρτησεν ὅλος ἀπὸ χαρὰν, καὶ κατεφίλει τὴν θυγατέρα του, ὀμνύων ὅτι καὶ στρατάρχην ἂν τὸν κάμουν προτιμᾷ μᾶλλον ν' ἀποποιηθῇ τὸ ἀξίωμα, παρὰ νὰ λυπήσῃ τὴν κόρην του.

Τὴν ὥραν ταύτην ἐνόμισε κατάλληλον ἡ Σοφία διὰ νὰ εἴπῃ ὅ,τι προητοίμαζεν.

Ἀλλ' ἐνῷ ἤρχισε μὲ περιφράσεις καὶ περιστροφὰς, ὡς συμβαίνει εἰς τοιαύτας ὁμιλίας, ἠνοίχθη μὲ πάταγον ἡ θύρα τοῦ καταστήματος, καὶ ἠκούσθησαν φωναὶ καὶ ὕβρεις.

— Τί τρέχει; ἀνέκραξεν ὁ ἐνωμοτάρχης· ἀκούω τὴν φωνὴν τοῦ χωροφύλακος. . . ὑπάγω νὰ μάθω τί συνέβη.

Εὔκολον νὰ ἐννοήσωμεν πόσον ἀνετράπησαν τὰ σχέδια τῆς Σοφίας. Ὁ ἀνύπτος χωροφύλαξ, ἔλεγε καθ' ἑαυτὴν, δὲν ἀργοπορεῖ ἀκόμη ὀλίγον; νὰ χάσω τοιαύτην εὐκαιρίαν!

Μετά τινα λεπτὰ ἐπανῆλθεν ὁ ἐνωμοτάρχης κατηφὴς καὶ συνωφρυωμένος. Διαβολοϊσίδωρε, ἔκραζε καὶ πάλιν τὰ καμώματά σου! Φαντάσου· ἕνας τῶν δασοφυλάκων ἦτον μαζῆ μὲ τὸν χωροφύλακα καὶ κατακυλισθεὶς ἀπὸ τὸν βράχον ἐσύντριψε τὸ ποδάρι του. Ἀφοῦ εὔγαλε τὴν ψυχήν μας, τώρα θέλει νὰ εὐγάλῃ καὶ τὰ μάτια μας. Πλὴν δὲν θὰ τὴν γλυτώσῃ. Σήμερον τὸν ἀπήντησα· ἐφαίνετο ὡς κόρη ὁ ὑποκριτής. Μὴ σὲ μέλῃ ὅμως, καὶ θὰ σὲ διορθώσω ἂν δὲν ἀποθάνω.

Καὶ ταῦτα λέγων ἐφαίνετο ἔξω φρενῶν.

— Ἐὰν, ἔλεγε καθ' ἑαυτὴν ἡ Σοφία, ἐμάνθανεν ὁ πατήρ μου ἀπὸ μὲ τὰ διατρέξαντα, θὰ ἐνόει ὅτι τοῦ συμβάντος τοῦ δασοφύλακος δὲν ἦτον αἴτιος ὁ Ἰσίδωρος.

Καὶ μεταβᾶσα εἰς τὸ παράθυρον ἀπέσυρε δακρύουσα τὴν γάστραν τῶν καρυοφύλλων.

(Ἕπεται συνέχεια).

ΔΙΑΦΟΡΑ.

Πρὸ τοῦ τέλους τοῦ προσεχοῦς ἔτους, θέλομεν ἔχει καὶ μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς ἠλεκτρικὸν ὑποθρύχιον τηλέγραφον. Γνωστὸν ὅτι ὑπάρχει σήμερον τοιοῦτος μεταξὺ τῆς Ἰρλανδίας καὶ τῆς κατὰ τὴν βόρειον Ἀμερικὴν νῆσον Νέαν-γῆν· ἤδη δὲ πρόκειται νὰ παραταθῇ ὁ ἀγωγὸς μέχρι Νεσεβοράκου. Ἐπὶ τούτῳ συνεκροτήθη ἐν Ἀγγλίᾳ ἑταιρεία 35 ἑκατομμυρίων φράγκων κεφάλαιον ἔχουσα, ἧς ἑκάστη μετοχὴ τιμᾶται ἀντὶ 100,000 φράγκων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κεφάλαιον συνεπληρώθη, γίνεται ὅσον οὔπω ἀρχὴ τοῦ ἔργου. Ὁ ἀγωγὸς, ὅστις θέλει βυθισθῆ περὶ Ἰούνιον ἢ Ἰούλιον, συντίθεται πρῶτον μὲν ἐξ ἑπτὰ ἐλασμάτων λευκοσιδήρου κεκαλυμμένων τρὶς ὑπὸ γούτα-πέρκης, περιτετυλιγμένης καὶ ταύτης ὑπὸ καννάβεως πεπισσωμένης· ἔπειτα δὲ περικαλύπτεται ὑπὸ ἑτέρων 126 ἐλασμάτων σιδηρῶν. Ἕκαστον δὲ ἔλασμα, ὡς καὶ ἕκαστος σωλὴν ἔχει μῆκος τριακοσίων χιλιάδων περίπου μιλίων.